T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İKİLİ BANKACILIK SİSTEMİNDE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: ÜLKE KARŞILAŞTIRMALI AMPİRİK ANALİZ

Gökhan ALPEN
2502140481

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdulkadir TUNA

İSTANBUL – 2023

ÖZ

İKİLİ BANKACILIK SİSTEMİNDE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: ÜLKE KARŞILAŞTIRMALI AMPİRİK ANALİZ

Gökhan ALPEN

İktisadi büyüme kavramı toplumun yaşam koşullarının artması açısından oldukça önemli iken literatüre Sanayi Devrimi sonrasında girmiştir. Bu dönemden sonra iktisadi büyüme üzerine yapılmış birçok akademik çalışma söz konusu olmuştur. Günümüzdeki en yaygın hali ile İslami ve ticari bankaların aynı ekonomik yapı içerisinde faaliyet göstermesi olarak açıklanabilecek ikili bankacılık sistemi kavramı da literatürde yer edinmiştir. Bu çalışmada ikili bankacılık sisteminin uygulandığı ekonomilerde, bu sistem ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Analizde ikili bankacılık sistemindeki kanallar üzerinden ekonomi içerisindeki belirli sektörlere sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkisi incelenmektedir. Belirli kıstaslar neticesinde çalışmaya dahil edilecek ülkeler Türkiye ve Malezya olarak seçilmiştir. Analize dahil edilecek sektörler ise tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat olarak belirlenmiştir. İkili bankacılık sistemini İslami ve ticari bankalar tarafından ilgili sektörlere sağlanan finansman verileri temsil ederken, iktisadi büyümeyi temsilen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla verileri kullanılmıştır. 2005:1 ile 2019:4 arasındaki çeyrek dönemlik veriler Türkiye için BDDK ve TÜİK veri tabanları kullanılarak derlenirken, Malezya için Bank Negara Malaysia (Merkez Bankası) veri tabanı kullanılarak temin edilmiştir.

Ekonometrik analiz aşamasında kullanılacak en uygun model panel ARDL olarak belirlenmiş, İslami ve ticari olmak üzere iki ayrı model kullanılmıştır. Panel ARDL modeli öncesinde homojenliğin analiz edilmesi adına Pesaran ve Yamagata testi uygulanmış ve her iki modelde de kullanılan katsayıların heterojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Birim kök analizi neticesinde her iki modelde kullanılan değişkenlerin düzeyde durağan oldukları sonucu elde edilmiştir. Eş bütünleşme testi olarak Durbin-

Hausman testi uygulanmıştır, her iki modelde de ele alınan değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu ifade edilebilmektedir.

Panel ARDL analizi neticesinde elde edilen unsurlar ülkeler için ayrı ayrı değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye'de iktisadi büyümeye en büyük katkıyı İslami bankalar tarafından turizm sektörüne kullandırılan fonlar sağlarken, en düşük katkı ise iktisadi büyümeye olumsuz yönde etki eden ve İslami bankalar tarafından inşaat sektörüne kullandırılan fonlar tarafından sağlanmıştır. Türkiye ekonomisi için genel değerlendirme yapıldığında İslami bankacılık kanalı ile sağlanan fonların görece daha iyi bir sonuç ortaya koyduğu ifade edilebilir. Malezya ekonomisi özelinde iktisadi büyümeye en büyük katkı ticari bankalar tarafından inşaat sektörüne kullandırılan fonlar üzerinden sağlanırken, en düşük katkı ise iktisadi büyüme olumsuz yönde etki eden ve ticari bankalar tarafından tarım sektörüne kullandırılan fonlar üzerinden sağlanmıştır. Malezya ekonomisi için genel değerlendirme yapıldığında ticari bankacılık kanalı ile sağlanan fonların görece daha iyi bir sonuç ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: İkili Bankacılık, İktisadi Büyüme, Sektör Kredileri, Panel ARDL

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC GROWTH IN THE DUAL BANKING SYSTEM: COUNTRY COMPARATIVE EMPIRICAL ANALYSIS

Gökhan ALPEN

While the concept of economic growth is crucial in increasing the society's living conditions, term entered the literature after the Industrial Revolution. After this period, there have been many academic studies on economic growth. The concept of dual banking system, which can be explained as Islamic and conventional banks operating in the same economic structure, has also taken place in the literature. This study aims to empirically analyze the relationship between the system and economic growth in economies where the dual banking system is applied.

In the analysis, the effect of financing provided to certain sectors in the economy through the channels in the dual banking system on economic growth is examined. As a result of certain criteria, the countries to be included in the study were selected as Turkey and Malaysia. The sectors to be included in the analysis were determined as agriculture, mining, manufacturing, tourism and construction. While the financing data provided by Islamic and conventional banks to the related sectors represent the dual banking system, Gross Domestic Product data is used to represent economic growth. Quarterly data between 2005:1 and 2019:4 were compiled using the BRSA and TUIK databases for Turkey, while for Malaysia they were obtained using the Bank Negara Malaysia (Central Bank) database.

The most suitable model to be used in the econometric analysis phase was determined as the panel ARDL. Also two different models were used, as Islamic model and commercial model. Before the panel ARDL model, Pesaran and Yamagata tests were applied to analyze the homogeneity and it was concluded that the coefficients used in both models were heterogeneous. As a result of the unit root analysis, it was concluded that the variables used in both models were stationary at

the level. The Durbin-Hausman test was used as the cointegration test, and it can be stated that there is a long-term relationship between the variables considered in both models.

When the elements obtained as a result of the panel ARDL analysis were evaluated separately for each country, the following results were obtained. While the largest contribution to economic growth in Turkey was provided by the funds made available to the tourism sector by Islamic banks, the lowest contribution was made by the funds that transferred to the construction sector by Islamic banks, which had a negative impact on economic growth. When a general evaluation is made for the Turkish economy, it can be stated that the funds provided through the Islamic banking channel show a relatively better result. In the Malaysian economy, the largest contribution to economic growth was made through the funds made available to the construction sector by conventional banks, while the lowest contribution was made through the funds transferred to the agricultural sector by conventional banks, which had a negative impact on economic growth. When a general evaluation is made for the Malaysian economy, it can be stated that the funds provided through the conventional banking channel show a relatively better result.

Keywords: Dual Banking, Economic Growth, Sector Loans, Panel ARDL

ÖNSÖZ

Bana ve çalışmama güvenip her daim yanımda olan ve motivasyonumu sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Abdulkadir Tuna hocama;

Akademik yolculuğumda desteğini sürekli yanımda hissettiğim ve iş hayatımda da önemli bir yeri olan Doç. Dr. Hakan Öner hocama;

Başta Prof. Dr. Servet Bayındır ve Prof. Dr. Mehmet Saraç hocam olmak üzere kendilerinden çok faydalandığım İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı doktora programındaki hocalarıma;

İsimlerini zikredemediğim, üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bu uzun yolculukta desteklerini her daim gösteren tüm aile fertlerime, duasını eksik etmeyen anneme;

Zamanlarından çalmak zorunda kaldığım ama neşeleriyle her zaman motivasyon kaynağım olan biricik yavrularıma;

Sabrı ile meşakkatli süreçlerin üstesinden gelmeme destek olan, teşvikleriyle daima yanımda olan sevgili eşime;

Hususen eğitimimde en büyük pay sahibi, emeklerinin ve dualarının karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim merhum babam Ziya Alpen'e şükranlarımı sunarım.

Gökhan ALPEN

İSTANBUL - 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE İKTİSADİ BÜYÜME

1. Bankacılık ve İktisadi Büyüme 4
1.1. Bankacılığın Gelişimi 4
1.2. Müslüman Toplumlarda Bankacılık ve Finansın Yeri 7
1.3. İkili Bankacılık Sistemi 10
1.4. İktisadi Büyüme 11
1.5. Bankacılık, Finans ve İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Taraması 12
1.5.1. Bankacılık, Finans ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik Yaklaşımları 13
1.5.1.1. Nedenselliğin Yönünü Belirtmeyen Genel Çalışmalar 14
1.5.1.2. Arz Öncülü Yaklaşım ve Buna İlişkin Literatür 17
1.5.1.3. Talep Takipli Yaklaşım ve Buna İlişkin Literatür 22
1.5.1.4. Çift Yönlü Etkileşim ve Buna İlişkin Literatür 25
1.5.1.5. İktisadi Büyüme Sürecinde Finansal Gelişmenin Önemsizliğine Dair Yaklaşımlar 28
1.5.1.6. Negatif Nedensellik Yaklaşımı 30
1.5.2. İslami Finans ve İktisadi Büyüme Etkileşimine Dair Literatür 33
1.6. Çalışmanın Kapsamı ve Analiz Yöntemi 38
1.6.1. Çalışmanın Kapsamı 38
1.6.2. Analiz Yöntemi 43
1.6.2.1. Panel Veri 44
1.6.2.2. Homojenliğin Test Edilmesi 45
1.6.2.2.1. Standart F Testi 45
1.6.2.2.2. Pesaran ve Yamagata Delta Testleri 45

1.6.2.3. Yatay Kesit Bağımlılığı 45
1.6.2.4. Panel Veri Analizinde Birim Kök Testleri 47
1.6.2.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Almayan Birim Kök Testleri .. 47
1.6.2.4.1.1. Levin ve Lin (1992), Levin, Lin ve Chu (2002) Birim Kök Testleri 48
1.6.2.4.1.2. Im, Pesaran ve Shin (2003) Testi 48
1.6.2.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Birim Kök Testleri 49
1.6.2.4.2.1. SURADF Birim Kök Testi 50
1.6.2.4.2.2. CADF Birim Kök Testi 51
1.6.2.4.2.3. Hadri ve Kurozumi (2012) LMKPSS Birim Kök Testi 52
1.6.2.5. Panel Veri Analizinde Eşbütünleşme 53
1.6.2.5.1. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Testi 53
1.6.2.6. Panel ARDL 54
1.6.2.7. Ampirik Analiz Modeli 55
1.6.2.7.1. Homojenlik Test Sonuçları 56
1.6.2.7.2. Birim Kök Test Sonuçları 57
1.6.2.7.3. Eşbütünleşme Test Sonuçları 58
1.6.2.8. Analiz Yöntemine Dair Değerlendirme ve Çalışmanın Ayırt Edici Unsurları 59

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ, İKİLİ BANKACILIK İLE BÜYÜMENİN FİNANSMANI: AMPİRİK ÇALIŞMA

2. Türkiye Ekonomisi, İkili Bankacılık ile Büyümenin Finansmanı: Ampirik Çalışma 61
2.1. 2001 Krizi ve Sonrası (2001 - 2008) 63
2.2. 2008 Küresel Mali Krizi ve Sonrası (2008 - 2015) 67
2.3. 2015 Sonrası Dönem (2015 - 2019) 70
2.4. Türkiye'de Bankacılık Sektörü 75
2.4.1. Osmanlı Ekonomisinde Bankacılık 76
2.4.1.1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Bankalar 77
2.4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Kurulan Milli Bankalar 78
2.4.2. Osmanlı Ekonomisinde Para Vakıflarının Yeri 80
2.4.3. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık 81
2.4.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Özel Bankacılık 83

2.4.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi 84
2.4.6. 2001 Krizi ve Sonrasında Bankacılık Sektörü 85
2.4.7. Küresel Mali Kriz ve Sonrasında Bankacılık Sektörü 87
2.5. Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi 88
2.6. Türkiye Ekonomisi için Ampirik Analiz Sonuçları 92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜMENİN İKİLİ BANKACILIK YOLU İLE FİNANSMANI VE MALEZYA EKONOMİSİ: AMPİRİK ÇALIŞMA

3. İktisadi Büyümenin İkili Bankacılık Yolu ile Finansmanı ve Malezya Ekonomisi: Ampirik Çalışma 102
3.1. Asya Mali Krizi (1997 - 1998) 104
3.1.1. Sermaye Akışı ve Kırılganlık Belirtileri 105
3.1.2. Politika Yanıtı 107
3.1.3. Kurtarma 111
3.2. Asya Mali Krizi Sonrası Dönem ve 2000'li Yıllar 112
3.3. Küresel Mali Kriz (2008 - 2009) 114
3.3.1. Politika Yanıtı 114
3.3.2. Kurtarma 116
3.4. Finansal Sektör Planı (2011) 117
3.5. 11. Malezya Planı (2015) 121
3.6. Malezya'nın İktisadi Kalkınma Modeli 122
3.7. Malezya'da Bankacılık Sektörü 128
3.7.1. Bağımsızlık Öncesi Dönemde Bankacılık 128
3.7.2. Bağımsızlık Döneminde Bankacılık ve Merkez Bankası 129
3.7.3. Asya Mali Krizi Döneminde Bankacılık 131
3.7.4. Küresel Mali Kriz Döneminde Bankacılık 133
3.8. Malezya'da İslami Finansın Gelişimi 134
3.9. Malezya Ekonomisi için Ampirik Analiz Sonuçları 138
SONUÇ 148
KAYNAKÇA 152
ÖZGEÇMİŞ 173

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: Ülkelerdeki İslami Bankacılık Payı..... 39
Tablo 1. 2: İlgili Ülkelerdeki GSYH 40
Tablo 1. 3: Homojenlik Test Sonuçları..... 56
Tablo 1. 4: Birim Kök Testi Sonuçları (Düzeyde)..... 57
Tablo 1. 5: Durbin-Hausman Eşbütünleşme Test Sonucu (Ticari bankacılık modeli)... 58
Tablo 1. 6: Durbin-Hausmann Eşbütünleşme Test Sonucu (İslami/Katılım bankacılık modeli)..... 58
Tablo 2. 1: Ticari Bankacılık Modeli Türkiye için Temel İstatistikler..... 92
Tablo 2. 2: Katılım Bankacılığı Modeli Türkiye için Temel İstatistikler..... 93
Tablo 2. 3: Ticari Bankacılık Modeli Çerçevesinde Türkiye için Panel ARDL Sonuçları 94
Tablo 2. 4: Katılım Bankacılığı Modeli Çerçevesinde Türkiye için Panel ARDL Sonuçları..... 96
Tablo 2. 5: Türkiye Ekonomisi için Ampirik Analiz Özeti..... 100
Tablo 3. 1: Ticari Bankacılık Modeli Malezya için Temel İstatistikler..... 138
Tablo 3. 2: İslami Bankacılık Modeli Malezya için Temel İstatistikler..... 139
Tablo 3. 3: Ticari Bankacılık Modeli Çerçevesinde Malezya için Panel ARDL Sonuçları 140
Tablo 3. 4: İslami Bankacılık Modeli Çerçevesinde Malezya için Panel ARDL Sonuçları 143
Tablo 3. 5: Malezya Ekonomisi için Ampirik Analiz Özeti..... 146

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	**:**	Avrupa Birliği
ABD	**:**	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	**:**	Augmented Dickey-Fuller
AK Parti	**:**	Adalet ve Kalkınma Partisi
ARDL	**:**	Autoregressive Distributed Lag Model
BDDK	**:**	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BNM	**:**	Bank Negara Malaysia
CADF	**:**	Cross Sectionally Augmented Dickey-Fuller
DESİYAB	**:**	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DPT	**:**	Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	**:**	En Küçük Kareler
GEGP	**:**	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GES	**:**	Gelire Endeksli Senet
GMM	**:**	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
GSYH	**:**	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IFSB	**:**	Islamic Financial Services Board
IMF	**:**	International Monetary Fund
INCEIF	**:**	International Centre for Education in Islamic Finance
NEP	**:**	New Economic Policy
OECD	**:**	Organisation for Economic Co-operation and Development
OVP	**:**	Orta Vadeli Program
ÖFK	**:**	Özel Finans Kurumu
ROM	**:**	Rezerv Opsiyon Mekanizması
SBB	**:**	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SPK	**:**	Sermaye Piyasası Kurulu
SURADF	**:**	Seemingly Unrelated Regressions Augmented Dickey-Fuller
TBB	**:**	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	**:**	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	**:**	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	**:**	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TVF	**:**	Türkiye Varlık Fonu
VAR	**:**	Vektör Otoregresyon
YEP	**:**	Yeni Ekonomi Programı

GİRİŞ

Tarihsel manada refah kavramı ulusların, devletlerin odaklandığı en önemli amaçlar arasında yer almaktadır. Bir güç göstergesi olmasının yanı sıra refah kavramı toplumun yaşam koşullarındaki artış, toplumsal zenginlik ifadesi olarak da dikkate alınmaktadır. Günümüzde bu unsura karşılık gelen iktisadi büyüme kavramı Sanayi Devrimi sonrasında literatürde yer bulsa da tarihsel manadaki öneminden ayrı değerlendirilmesi bir eksiklik olacaktır. Refah iktisadi büyümeyi de içerisine alan geniş niteliğe sahip bir kavramdır. Refah seviyesini artırmanın kaynakları ve koşulları toplumlar tarafından özel ilgi atfedilen hususların başında gelmiştir. Beşeri sermaye, işgücü, toprak, doğal kaynaklar, nüfus, kurumlar, teknolojik gelişme gibi birçok unsur refaha ulaşmanın kaynakları arasında kendisine yer edinmiştir.

Bu unsurlar arasında sayılan kurumlar dikkate alındığında devlet bünyesindeki birçok kurum bu yelpazenin altında yer almaktadır. Toplumlara ve bölgelere göre değişiklik göstermesine rağmen finansal kurumlar bu listede kendisine her zaman yer bulmaktadır. Finansal piyasalar ile reel piyasalar arasındaki etkileşim iktisadi büyüme hususunda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Toplumların kalkınma süreçleri incelendiğinde iktisadi büyümenin sadece reel piyasalardan gelmediği, finansal piyasaların da bu süreçte eşanlı etkileri olduğu görülmektedir. Finansal piyasaların etkinlik düzeyinin ülke ekonomisi için önemine değinen birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Finansal piyasaların iktisadi yapı içerisindeki en önemli aktörü ise bankalar olarak dikkat çekmektedir.

Bankacılık sektörünün finansal piyasalar içerisindeki aracılık rolünü etkin bir şekilde yerine getirmesi az gelişmiş ülkelerde büyümeye katalizör olma unsuru şeklinde kendine yer bulurken, gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın temin edilmesini sağlayan bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bankalar kendi içlerinde mülkiyet yapıları, etkinlik alanları ve faaliyet alanlarına göre sınıflandırılabilmektedir. Farklı bankacılık yapılanmalarının aynı ekonomi içerisinde yer alması hususu ise ikili bankacılık veya çoklu bankacılık olarak adlandırılmaktadır. İkili bankacılık sisteminin günümüzdeki en yaygın hali İslami bankalar ile ticari bankaların bir arada faaliyet göstermesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bankaların finansman sağlama faaliyetleri finansal aracılık kapsamında yürüttükleri en önemli hususlar arasında yer almaktadır. Öz sermayesi yetersiz girişimlerin desteklenmesi, faaliyetlerini sürdürmekte güçlük çeken yapılara finansal destek sağlanması gibi birçok unsur ekonomi içerisindeki yatırımların artmasını sağlamaktadır. Öte yandan ise tüketim eğilimi olmasına karşın yeterli düzeyde kaynak sahibi olmayanlara fon transferi yapılması ile talep artışı sağlanarak iktisadi faaliyetler desteklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı ikili bankacılık sistemindeki kanallar vasıtasıyla ekonomi içerisindeki belirli sektörlere sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma giriş ve sonuç bölümleri haricinde üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde bankacılık ve iktisadi büyüme hususları incelenmektedir. Bu bölümde bankacılık sisteminin ortaya çıkması ve Müslüman toplumlarda finansın yerine dair hususlar ele alınmış, ikili bankacılık ve iktisadi büyüme kavramına dair açıklamalara yer verilmiştir. Ardından finans, bankacılık ve iktisadi büyüme ilişkisi üzerine literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Teorik olarak yapılan çalışmaların yanı sıra finans ile iktisadi büyüme ilişkisinin yönünü belirten detaylı incelemelere yer verilmiştir. Daha sonra ise İslami finans ve iktisadi büyüme alanında literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Bölümün sonunda çalışmanın kapsamına ve çalışmada kullanılacak olan analiz yöntemine yer verilmiştir. Çalışmaya dahil edilecek ülkelerin belirlenmesi aşamasında uygulanan kıstaslar, çalışmaya dahil edilen ülkeler ve sektörler kapsam kısmında açıklanmıştır. Analiz yapılırken kullanılacak homojenlik testleri, birim kök testleri ve yatay kesit bağımlılığı testleri incelenmiştir. Analiz yöntemi olarak kullanılacak olan panel ARDL yöntemi açıklandıktan sonra çalışmada kullanılan modele yer verilmiştir. Ardından modele ilişkin homojenlik, birim kök ve eşbütünleşme testlerinin sonuçları incelenmiştir. Son kısımda ise analiz yöntemine dair değerlendirme ve çalışmanın ayırt edici unsurlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemine yer verilmiştir. 2001 yılındaki kriz önemli bir kırılma noktası olarak ele alındıktan sonra

2008 krizi ve 2015 sonrasında yaşanan süreçler incelenmiştir. Türkiye'deki bankacılık sektörünün geçmişi detaylı bir şekilde incelendikten sonra ülkedeki İslami finans alanındaki gelişmeler ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise Türkiye ekonomisi için yapılan ampirik analiz sonuçlarına ve sonuçların incelendiği kısma yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Malezya ekonomisi ve bankacılık sistemine yer verilmiştir. Asya mali krizi ve küresel mali kriz dönemlerindeki süreçler, bankaların durumu ve bu krizlere karşı uygulanan programlar incelenmiştir. Malezya'nın iktisadi kalkınma modeli, bankacılık sektörü ve İslami finansın gelişimine dair incelemeler yapılmıştır. Son olarak Malezya ekonomisi için yapılan ampirik analiz sonuçlarına ve sonuçların incelendiği kısma yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde, tüm bölümlerde ele alınan bilgi ve bulguların özeti verilerek elde edilen sonuçlar ve ülke bazında getirilen önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK VE İKTİSADİ BÜYÜME

Finansal işlemlerin ortaya çıkmasına ön ayak olan hususlar tasarruf anlayışının ve ticaretin gelişmesi olarak ele alınabilir. Finansal sistemlerdeki süreçlerin etkin bir biçimde yürütülebilmesi adına ise bankacılık sistem içerisinde kendine yer bulmuştur. Finansal sistemler içerisinde farklı şekillerde uygulama alanı olan bankacılık yapılanmaları ile ülke ekonomisi arasında da etkileşimler söz konusu olmaktadır.

Bu bölümün ilk kısmında bankacılığın gelişimi, Müslüman toplumlarda bankacılık ve finansın yeri, ikili bankacılık sistemi ve son olarak iktisadi büyüme üzerinde durulacaktır. Ardından literatür taraması, çalışmanın kapsamı ve analiz yöntemine dair kısımlar yer alacaktır.

1.1. Bankacılığın Gelişimi

İnsanların tüketebileceğinden daha fazlasını üretir hale gelmesi trampa veya barter olarak da bilinen ve bir mal veya hizmet karşılığında yine bir mal veya hizmetin değiş tokuş edildiği sistemin doğuşunu sağlamıştır. Değiş tokuş sistemi ticaret kavramının ilk şekli olarak ele alınabilir. Ticaretin gelişmeye başlaması ise yaşamsal faaliyetlerde yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

Dünya ekonomisine dair tarihi süreçler ele alındığında ticaretin gelişmesinin ölçme, sayma gibi genel hesaplama sistemlerinin ve yazının ortaya çıkmasına öncülük ettiği ifade edilebilir. Bu uzun süreç boyunca yaşanan gelişmelerden en önemlisi paranın ortaya çıkmasıdır. İlk dönemlerde midye ve istiridye kabukları, çakmak taşları, değerli metaller, hayvanlar ve taşınamaz boyuttaki kayalara kadar birçok madde para olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde paranın işlevleri; bir değer ölçütü olması, takas aracı olması, yatırım ve tasarruf aracı olması ve ekonomi politikası aracı olması şeklinde sıralanabilir. Bunlardan ekonomi politikası aracı olması haricindeki diğer tüm işlevler paranın ilk bulunduğu andan itibaren geçerlilik kazanmıştır. Değiş tokuş ekonomisinde mallara değer biçilmesi, mal ile mal değişiminden ziyade paranın

farklı malların satın alınmasında kullanılması ve para sayesinde bu işlemlerin daha farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilebilmesi paranın bulunduğu ilk dönemlerdeki işlevselliğini göstermektedir. Özellikle tasarrufa olanak sağlaması, elde edilen paranın daha sonra kullanılabilmesinin ve diğer insanlara borç olarak verilebilmesinin önünü açmıştır.

Değiş tokuş sisteminin artık ticaret halini almış olması ve paranın ortaya çıkmasıyla ilk dönemdeki iktisadi düzende değişimler söz konusu olmaya başlamıştır. Paranın aynı zaman dilimi içerisinde farklı toplumlarda ve farklı biçimlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Paranın ortaya çıkışı doğrudan bir piyasa ekonomisinin ortaya çıkışına bağlanmamıştır. Bunun yerine haraç, "wergeld" olarak bilinen yaralanma ödemesi veya tapınak parası gibi çeşitli erken dönem kullanımların etkisinin daha önemli olduğu belirtilebilir (Mellor, 2010 : 9).

Paranın kullanımının başlamasının yanı sıra yerleşik düzene geçişle beraber ortaya çıkan kurumlar yeni iktisadi düzenin temel aktörleri haline gelmiştir. Bu dönem için kurumsallık kıstaslarını sağlayan az sayıda örgütlenme mevcuttur. Bu yapıların en önemlileri batı toplumları açısından değerlendirildiğinde devlet yahut saray ve dini kurumlar olmuştur (Koliński, 2010). Bu dönemde Devlet daha çok sınırların korunması ve düzenin sağlanması gibi faaliyetleri yürütürken, dini kurumlar daha çok dini ve iktisadi meselelerde aktif rol almıştır. Dini kurumları bu dönemde öne çıkaran en önemli özelliklerden birisi eğitimli elemanlar barındırıyor olmalarıdır. Bu sayede yapılan işlemlerin kayıt altına alınması ve gerekli sözleşmelerin hazırlanması gibi konularda etkin kurumlar haline gelmişlerdir. İnsanların mallarını ve paralarını güvenilir bir kuruma emanet etmesi gerekliliği söz konusu olduğunda ise ilk müracaat edilen yerler yine bu kurumlar olmuştur. Batı medeniyetlerinde dini kurumlar, iktisadi meşgalelerinden elde ettikleri kaynakları ve insanların kendilerine emanet ettiği mal ve paraları ihtiyacı olan halka faizsiz veya faiz karşılığında borç olarak dağıtmıştır. Bu faaliyetler ele alındığında dini kurumların günümüz bankaları gibi çalıştıkları ve ilerleyen dönemlerde de bu faaliyetlerini devam ettirdikleri ifade edilebilmektedir (Ildız, 2013 : 3).

Yüzyıllar boyunca gelişimini sürdüren bu sistemin en temel unsuru faiz olmuştur. Faiz kavramına dair literatürdeki ilk tanımlardan birisi Senior tarafından yapılmıştır. Kişinin borç vermek suretiyle tüketmekten mahrum kalmasından dolayı verdiği borcun üzerine fazlalık alması faiz olarak tanımlanmıştır (Senior, 1836). İktisatçılar uzun yıllar boyunca bu konu üzerine yeni tanımlamalar getirmeye çalışmıştır. Paranın kendisini elinde tutana, ihtiyaçlarını sonra değil şimdi karşılama imkânı verdiği ve bu sebeple şu andaki paranın gelecekteki paradan daha değerli olması gerektiği bazı iktisatçılar tarafından savunulmaktadır (Böhm-Bawerk, 1893). Üzerine birçok farklı tanımlama yapılan faiz, kişisel çıkarlara öncelik verildiği ve toplumun faydasının göz ardı edildiği bir yapının oluşumuna katkı sağlamıştır.

Batı toplumlarında dini kurumlar borç olarak verdikleri mallara ve paralara değişken oranlarda faiz uygulamışlardır. Bu uygulamalar çoğu zaman borç alan insanları zor durumda bırakmıştır. Uzun yıllar boyunca devam eden faizle borç alma verme işlemleri artık ticaretin olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmiştir ve her toplumun kendi içerisinde bu süreci düzenleyen kanunlar ortaya çıkmıştır. Kendisinden sonra gelen medeniyetlere ilham olması açısından emlak işlemleri, servet yönetimi, faiz oranları gibi konulara değinen en kapsamlı hukuki metin Hammurabi yasalarıdır. Hammurabi yasalarının faize ilişkin unsurları yasaklamaktan ziyade faizli işlemler sonucunda ortaya çıkan sosyal problemleri dengelemeye çalışan bir metin olduğu ifade edilebilir (Ustaoğlu & İncekara, 2019).

Faizle borçlanmanın insanları zor durumda bırakan uygulamaları ilerleyen dönemlerde yeni bir meslek grubunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tefecilik veya bankerlik olarak adlandırılan bu meslek grubunun içerisindeki insanlar, borç isteyenlerin mülklerine ipotek koyarak karşılığında borç vermek üzerine kurulu bir sistemi oluşturmuştur. Bu borç verme işlemi tapınaklar gibi kurumsal yapıların yanı sıra kişisel bazda da ilerlemiş ve genellikle dönemin varlıklı tüccarları tarafından yapılmıştır. Avrupa'da yaşayan Yahudi azınlıklar tarım yapabilecek toprağa sahip olmamaları, toplum tarafından dışlanmış olmaları ve yaşadıkları ülkenin kendilerine tanıdığı siyasi konumları gereği ticari faaliyetlerde uzmanlaşmaya başlamışlardır. Yahudilerin bu dönem de bankerlik mesleğini yoğun olarak icra ettiği bilinmektedir. Ticari faaliyetlerin en yoğun yaşandığı bölge bu dönemde İtalya'nın Venedik ve

Cenova bölgeleri olmuştur. Bankerlerin işlemlerini yürüttükleri yerler İtalyancada "banco" olarak ifade edilen tezgahlardır. Bu ifade bankacılık tarihi için önemli ve yerini hala koruyan bir kavram halini almıştır. Günümüzde de banka şubelerinde işlemlerin yürütüldüğü bölümlere banko denilmektedir. İtalya'nın Siena bölgesinde 1472 yılında kurulan "Banca Monte dei Paschi di Siena" isimli bankanın tarihte kurulmuş ilk banka olduğu ifade edilmektedir. Adam Smith'in "Wealth of Nations" isimli çalışmasını referans gösteren Chown (1994) ise gerçek manada kurulan ilk bankanın 1609 yılında kurulan Bank of Amsterdam olduğunu ifade etmektedir.

İlk dönemlerinde para ve değerli eşyaların emanet edildiği yerler olan bankalar, zaman içerisinde birçok farklı ürün ve hizmet ağına sahip kurumlar haline dönüşmüşlerdir. Bankacılığın işlevi, yapısı ve faaliyetleri ele alındığında kesin ifadeler ile bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Bankaların temel fonksiyonunun mevduat toplama ve kredi verme faaliyeti olduğu belirtilebilir (Geylan, 1985). Tanımlama biraz daha genişletildiğinde bankayı halkın belli zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir şekilde ikraz ve plase eden, ödemelerde aracılık, para nakli, çek ve senet tahsili yapan ve emanet kabul eden özel önemi olan kurumlar olarak tanımlamak mümkün olmaktadır (Öcal, 1990).

Günümüz bankacılık sistemi kısa haliyle tasarruf mobilizasyonu, sermayenin tahsisi, risk çeşitlendirmesi ve bilgi yönetimi gibi finansal hizmetler sağlayan, finansal yapının önemli bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır (Lin, Zhang, & Liu, 2003). Bankacılık sisteminin ekonomik gelişim üzerinde önemli derecede etkisi olduğu ve sistemin tasarrufların yatırıma dönüşmesine aracılık eden bir yapı olduğu ifade edilebilir (Zaim, 2006 : 243). Özetle ifade etmek gerekirse, para ve para değeri gören tüm araçlar bankacılığın çalışma alanı içinde sayılabilir. Finansal aracılık hizmeti vermeleri, mevduat toplayıp bu mevduatların krediye dönüşmesini sağlamaları, iktisadi faaliyetlerin gelişiminde ve devlet politikalarının yürütülmesinde etkin rol oynamaları bankaların en önemli özellikleri arasında sayılabilir.

1.2. Müslüman Toplumlarda Bankacılık ve Finansın Yeri

İktisadi hayat ve bu konudaki gelişmeler sadece Avrupa kıtası ve Batı medeniyetleri ile kısıtlı kalmamıştır. Asya ve Afrika kıtalarının ortak noktası olması ve Avrupa'ya

açılan güzergâh üzerinde olması Arap yarımadasının iktisadi faaliyetler çerçevesinde önemli bir bölge olmasında rol oynamıştır. Yarımadanın genel itibarıyla çöl iklimine sahip olmasından dolayı zirai faaliyetler kısıtlı olarak yapılabilmektedir ve bu durum bölgede farklı iktisadi faaliyetlerin gelişmesine sebep olmuştur. İslamiyet öncesi dönem incelendiğinde bölgedeki kabilelerin çeşitli devlet ve otoriteler ile ticari antlaşmalar imzaladığı, özellikle Mekke, Medine ve Taif gibi şehirlerin önemli birer ticaret merkezi oldukları bilinmektedir (Tabakoğlu, 2008 : 117). Bölgede kullanılan gümüş sikkeler dirhem, altın sikkeler ise dinar olarak adlandırılmaktadır. Bizans ve İran menşeli dirhem ve dinarların kullanılmasının yanında birçok farklı değerdeki madeni paranın da kullanılıyor olması ticari faaliyetlerdeki yoğunluğu ve çeşitliliği göstermektedir. Ticaretin bu denli yoğun olarak yaşandığı Arap yarımadasındaki iktisadi faaliyetler incelendiğinde faiz hususunun da oldukça yaygın olduğu görülmektedir.

İslam dininin faize bakışını açıklamadan önce diğer dinlerdeki faiz kavramı ve bu dinlerdeki faiz yasağının tahrifatına değinmek gerekmektedir. İbrahimi dinlerdeki sıra ile incelendiğinde, Yahudilikte faizin yasaklandığı ve Tevrat'ta faizin haram kılındığına ilişkin ifadeler görülecektir. Faiz yasağını esnetmek ve faizden faydalanmak için Yahudiler tarafından birçok girişim yapılmıştır. İlk aşamada bu yasağı esnetmek için faizin tamamen yasaklanmadığı sadece Yahudiler arasındaki ticari faaliyetlerde yasaklandığı, diğer dinlere mensup kişilerle faizli sözleşmeler yapılabileceği fikri ortaya atılmıştır (Bayındır & Ustaoğlu, 2018). Daha sonra ise bu hassasiyet tamamen son bulmuş ve Yahudiler din ve millet ayrımı gözetmeksizin tüm ticari faaliyetlerinde faizi kullanır hale gelmişlerdir. Hristiyanlıkta ise faiz kavramı hem İncil hem de kilise kanunları vasıtasıyla yasaklanmıştır. Yine bu yasağı esnetme çabaları çerçevesinde makul düzeydeki faizin değil aşırı faizin yasaklandığı yorumu ortaya atılmıştır. Kilisenin koyduğu faiz yasağını delmek için tüccarların birbirinden bağımsız gibi görünen birden fazla sözleşme hazırladığı ve bu yolla faizin ticari sözleşmelerde yer edindiği bilinmektedir (El Diwany, 2011 : 47). Yıllar boyunca süregelen tahrifat sonrasında 1545 yılında Kral VIII. Henry döneminde yüzde 10 olarak belirlenen azami bir oran kabul edilmiş ve faiz bu şekilde yasal hale gelmiştir. Daha sonraki yıllarda faizi meşrulaştırma çabaları kapsamında paranın kullanımı

karşılığı ödenen fiyat ve paradan mahrum kalınan süreye karşılık alınan fazlalık gibi birçok farklı tanımlama getirilmiştir.

Faiz kavramı Arapçada riba olarak isimlendirilmektedir. Riba kelime kökeni incelendiğinde artma, çoğalma, şişme, yükselme veya fazlalaşma anlamlarına gelir. Terim anlamı olarak incelendiğinde ise birçok farklı tanımlama olmasına karşın temel olarak ribayı fazlalık olarak gören açıklamalar bulunmaktadır. Ribanın türleri ele alındığında klasik fıkıhta ribanın iki türüne yer verildiği görülmektedir, bunlar fazlalık ribası "ribe'l-fadl" ve vade/bekleme ribası "ribe'l-nesie" şeklinde adlandırılmaktadır. Bir malın nitelik ve miktar bakımından farklı olacak şekilde aynı türdeki mal ile eş zamanlı olarak takas edilmesi fazlalık ribası olarak tanımlanmaktadır. Vade ribasında ise sadece zamanlama farklılığı söz konusudur. Vade ribası bir malın aynı nitelik ve miktar karşılığında farklı zamanlarda takasını ifade eder. Bu riba çeşitlerinin İslamiyet öncesi Arap yarımadasında uygulandığı bilinmektedir. İslam dini ribanın her türlüsünü kesin ifadeler ile haram kılmıştır.

İslam dünyasında ticari faaliyetler dini prensipler gereğince devam etmiş olsa da modern manada İslami bankacılık kavramı ticari bankacılığa nazaran oldukça geç ortaya çıkmıştır. İlk İslami bankacılık uygulamasının zamanlamasına dair kesin bir ortak fikir oluşmamıştır. 1950'lerde Pakistanlı bir grup iktisatçının İslami bankacılık alanında ilk çalışmaları başlattığı ve 1958 yılında Pakistan'ın batısında bir kooperatif bankası kurulduğu bilinmektedir (Türker, 2010). İslami bankacılığın temellerinin Malezya'da 1962 yılında kurulan Hac fonu olduğu ve bu fon vasıtasıyla insanların Hac ibadetlerinin finansmanının sağlandığı hususu İslam iktisadının tarihine dair bir diğer görüşü yansıtmaktadır (Çetin, 2017). Modern anlamda ilk İslami banka ise üretim ve ziraat faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla Ahmed en-Neccar tarafından Mısır'ın Mit-Gamr kasabasında kurulan banka olmuştur. 1963 yılında kurulan bu banka siyasi baskılar sebebiyle faaliyetlerini ancak 1967 yılına kadar sürdürebilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde İslami bankacılık alanında daha yoğun faaliyetler gözlemlenmiştir. 1974'te Mısır'da kurulan Nasır Sosyal Bankası'nın kurulmasının ardından İslami bankacılık alanındaki belki de en önemli gelişmelerden birisi gerçekleşmiş ve İslam Kalkınma Bankası 1975 yılında faaliyetlerine başlamıştır.

Bu tarihten sonra birçok farklı ülkede İslami bankalar kurulmaya başlamış ve özellikle fon fazlası bulunan petrol ihracatçısı ülkelerde geniş bir kesimin ilgisi bu sektöre kaymıştır. İslami bankacılık Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi petrol ihracatçısı ülkeler ile Malezya ve Endonezya gibi ülkelerin öncülüğünde gelişim göstermiştir. Bu gelişimin Müslüman ülkelerin yanı sıra dünyanın en önemli finansal güçlerini elinde bulunduran Amerika ve İngiltere gibi birçok ülkenin de ilgisini çektiği belirtilebilir (Şekeroğlu & Özer, 2017). İslami finans alanındaki çalışmalar sadece bankacılık ile sınırlı kalmayıp sigortacılık ve mikrofinans uygulamaları gibi faaliyetlerle de desteklenmiştir.

1.3. İkili Bankacılık Sistemi

Finansal piyasaların ortaya çıkmasındaki temel kaide tasarrufların yatırıma dönüşmesi için gerekli fon transferinin sağlanmasıdır. Bir başka değişle, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olanların buluşturulması finansal piyasaların ortaya çıkış nedenlerinin başında gelmektedir. Bu görevin yerine getirilmesi adına doğrudan veya dolaylı biçimde etkileşimler söz konusu olabilir. Menkul kıymet borsaları gibi yatırımcıların fon transferini kendilerinin yaptıkları piyasalar doğrudan etkileşimin olduğu piyasalara örnek olarak gösterilebilir. Dolaylı fon transferinin gerçekleşmesi açısından en yaygın etkileşim ise bankalar vasıtası ile oluşmaktadır. Fon arz eden kesim genel olarak hane halkı olurken, fon talebinde bulunan kesim ise şirketler ve hükümetlerdir.

Faaliyet alanlarına göre birçok farklı banka türü söz konusu olmasına rağmen, bütün bankaların temel işlevi tasarrufların yatırıma dönüşmesine aracılık etmektir. Aynı piyasa içerisinde farklı karakterdeki bankaların yer aldığı ve bunun yanı sıra bu bankaların etkileşim ve rekabet halinde olduğu yapıya ikili bankacılık sistemi adı verilmektedir. Bu kavram ilk olarak 1863 yılında yayınlanan kanun ile eyalet bankaları ve ulusal bankaların aynı piyasa içerisinde faaliyet göstermesi sonucunda ABD'de ortaya çıkmıştır (Cutler, 1970).

Günümüzde ise bankalar farklı alanlarda faaliyet gösteriyor olsa da birçok noktada aynı ürünleri sunarak hizmet vermektedirler. Bu konuda en önemli farklılık İslami bankalar ile ticari bankalar arasındadır. Ticari bankalara en önemli alternatif olan

İslami bankalar finansal sistem içerisinde benzer faaliyetleri yürütüyor olmalarına rağmen temel aldıkları prensipler ve kullandıkları ürünler yönünden ciddi farklılıklar barındırmaktadır. Malezya, Endonezya, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Ürdün, Mısır, Bangladeş ve Türkiye ticari ve İslami bankaların bir arada faaliyet gösterdiği ülkelere örnek olarak gösterilebilir. İngiltere, İsviçre, ABD ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerde de faaliyet gösteren İslami bankalar olmasına rağmen ölçek olarak çok küçük olmaları sebebiyle ülke ekonomisi üzerindeki etkileri diğer ülkelerdeki örneklere nazaran oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Malezya gibi bazı ülkelerde ticari bankaların aynı yapı içerisinde İslami bankacılık da yapmasına izin verilirken, Türkiye örneğinde olduğu gibi ticari ve İslami bankaların ayrı ayrı faaliyet gösterdiği piyasalar da bulunmaktadır.

1.4. İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme en basit haliyle üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış olarak tanımlanmaktadır. İktisadi büyüme belirli bir zaman dilimi içerisinde mal ve hizmet üretme veya bir bölgenin kişi başına milli çıktısındaki artış olarak da tanımlanabilir (Purnamadewi vd. 2019). Sadece bir dönemlik çıktı artışının büyüme olarak tanımlanmasının doğru olmayacağı ve iktisadi büyümenin uzun vadeli ele alınması gereken bir konu olduğu dikkate alınmalıdır (Ünsal, 2015). Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı ele alındığında, süreklilik arz eden bir iktisadi büyümenin ne kadar değerli bir olgu olduğu ve ülkeler arasında onlarca kat büyüklük farkının yıllara yayılmış sadece yüzde ikilik bir büyüme farkı ile oluşabileceği ifade edilebilir (Acemoglu, 2009 : 19).

Geçmişten bugüne var olmuş bütün toplulukların, maddi refahı en üst seviyeye taşıyarak halkı için belirli bir yaşam standardı oluşturmaya çalıştığı bilinen bir gerçektir. Ancak tüm toplumlar bu başarıyı yakalayamamıştır. Herhangi bir ülkede iktisadi büyümeyi veya refah düzeyindeki artışı sağlayan bir model veya faktörün tüm ülkelerde aynı sonucu doğurmayacağı kabul edilmelidir (Grabowski vd. 2013). Terminolojik olarak fakir ve zengin ülke ayrımının en keskin olarak geri kalmış ülkeler ve gelişmiş ülkeler şeklinde yapılabileceği ve bu ülkelerin ekonomi yönetimi bakımından klasik ve modern iktisadi yapılar barındırdıkları ifade edilebilir.

Modern iktisadi büyüme döneminin 18. yüzyıl sonrası başladığı ve görece yeni bir çağ olduğu, önceki dönemlerde sadece belirli kesimlerin veya ailelerin zengin olduğu ve zenginlik kavramının tüm toplum tarafından benimsenmesinin mümkün olmadığı ifade edilebilir (Gillis, Perkins, Roemer, & Snodgrass, 1987). Kolonileşme dönemlerinde örneğin Hollanda ve İngiltere gibi birçok koloni bölgesine sahip olan ülkeler kendi toplumlarının refahlarının topyekûn artışını sağlamışlardır. Ancak iktisadi büyüme noktasındaki en önemli gelişmeler sanayi devrimi sürecinde ve sonrasında gerçekleşmiştir. Sanayi devrimi İngiltere'de başlamış ve kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Bu devrim sayesinde ülkeler emek yoğun üretim sistemleri yerine, makineleşmeye yani sermaye yoğun üretim sistemlerine geçiş sağlamışlardır. Sanayi devrimine ayak uydurabilen ülkelerin günümüzde gelişmiş ülkeler kategorisinde yer aldıkları görüldüğünde bu sürecin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

1.5. Bankacılık, Finans ve İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Taraması

Sürdürülebilir bir iktisadi büyüme olgusu, gelişmemiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler için bir üst seviyedeki iktisadi yapıya sahip olma güdüsü gereğince önem arz ederken, gelişmiş ülkeler için de sahip olunan yaşam standartlarının korunması adına önemlidir. İlk toplumlarda temel iktisadi faaliyetler ile başlayan dönemden günümüze kadar gelen süreçte finansal piyasaların gelişiminin iktisadi büyüme üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Finansal gelişme, iktisadi kaynakların yer ve zaman açısından etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayarak bilgi ve teknoloji gelişimlerinin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu temel işlev gözetilerek finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki ampirik ve teorik olarak literatürde analiz edilmektedir.

Finansal piyasaların ekonomi içerisindeki yeri ve iktisadi büyüme ile arasındaki etkileşim literatürde özel bir yer edinmiştir. Literatürde finans genelindeki çalışmalar oldukça geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bu çerçevede, finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik yaklaşımlarına dair literatür ayrı ayrı incelenecek ve

son olarak İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yer verilecektir.

1.5.1. Bankacılık, Finans ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik Yaklaşımları

Literatürde finans ve iktisadi büyüme üzerine yapılan çalışmalar uzun bir geçmişe sahiptir. İlk dönemde özellikle finansal aracılık ve iktisadi büyüme üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu tür çalışmalar birçok noktada öncülük etmiş olmalarına karşın iki temel zayıflığa sahiptirler. Bu zayıflıklardan ilki, çalışmaların iktisadi büyümeden ziyade finans ile verimlilik seviyeleri arasındaki ilişkiyi inceliyor olmasıdır. İkinci zayıflık ise ilişkinin yönünün belirli olmayışı, yani ilişkinin tesadüfi olma ihtimali şeklinde açıklanmaktadır (Tsuru, 2000).

Modern ekonomilerde finans alanında yaşanan gelişmeler, büyüme oranlarının istikrarı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Finans ile iktisadi büyüme arasında bağlantı, bu ilişkinin yönü bakımından incelendiğinde karşımıza üç ana görüş çıkmaktadır. Bu görüşlerden ilki Schumpeter (1912) tarafından savunulan ve arz liderliği yaklaşımı olarak bilinen görüştür. Bu görüşe göre; finans ile büyüme ilişkisinin yönü finansal gelişmeden büyümeye doğru ilerlemektedir. Yani finansal gelişmedeki hususlar iktisadi büyüme üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır. İkinci görüş ise Robinson (1952) tarafından savunulan ve literatürde talep takibi olarak bilinen görüştür. Schumpeter'in görüşünün tam tersini savunan bu görüşe göre, büyüme öncü olarak ilerlemekte finansal gelişme ise büyümeyi takip etmektedir. İlişkinin yönü büyümeden finansal gelişmeye doğru ilerlemektedir, yani finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Son olarak ise iki yönlü bir etkinin varlığını savunan karşılıklı etkileşim yaklaşımı literatürde yer almaktadır. Bu yaklaşıma göre her iki unsur da birbiri üzerinde etkiye sahiptir ve birbirlerini etkileyebilmektedirler. Bu yaklaşımlar dışında, finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında olumsuz yönde ilişkinin mevcut olduğunu veya herhangi bir ilişkinin söz konusu olmadığını savunan çalışmalara da rastlanmıştır.

Bu kapsamda finansal gelişme ve ticari finansta ortaya çıkan unsurlar ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye dair literatür taraması, öncelikle genel durumu açıklayan

çalışmaların incelenmesi ile başlayacak daha sonra ise ilişkinin durumu ve yönünü belirten çalışmalar ile devam edecektir.

1.5.1.1. Nedenselliğin Yönünü Belirtmeyen Genel Çalışmalar

Finansal gelişme sürecini finansal kurumlar bazında inceleyen Cameron (1967) ticari bankaların sanayileşme ve iktisadi büyümenin ilk aşamalarında yer aldığını belirtmiştir. Bankacılığı iktisadi büyümenin öncül koşulu olarak gören Cameron, sanayileşme ve iktisadi büyüme etkileşiminin de bankacılık üzerinden gerçekleştiğini ifade etmektedir. Cameron'a göre bankacılık sanayi sermayesinin oluşumuna destek vermekte, kredi ağı ile işletmelere fon sağlamakta ve yeni kaynak yaratma sürecinde etkin rol oynamaktadır. Temel olarak Cameron iktisadi büyümenin öncüsü ve en önemli destekleyicisi olarak bankacılık sektörünü gördüğünü belirtmektedir (Nordvik, 1993). Sanayileşme ve iktisadi büyüme etkileşimini finansal kurumlar ve özelde bankalar üzerinden inceleyen çalışmalardan bir diğeri Hicks (1969) tarafından yapılmıştır. Hicks, yüksek getirili projelerin finanse edilmesi ve teknolojik gelişime destek verilmesi hususunda bankacılığın önemini vurgulamıştır. Bankaların oluşan sermayenin yine sanayileşmeye aktarılmasına aracılık ettiğini ve bu yol ile iktisadi büyümeye katkı sağladığını belirtmiştir. İlerleyen yıllarda yapılan teorik çalışmalar arasında Lucas (1988) tarafından yapılan, finansal kurumlar ve iktisadi büyüme ilişkisini yatırımların üretkenliği üzerinden inceleyen çalışma da yer almaktadır. Lucas'a göre finansal kurumlar yatırımları daha verimli hale getirerek iktisadi büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır.

Daha çok teorik tartışmalar üzerinden ilerleyen finansal sistem ve iktisadi büyüme ilişkisi, 1969 yılında Goldsmith tarafından yapılan çalışma ile ampirik olarak incelenmeye başlamıştır. 35 ülke üzerine 1860 ile 1963 yılları arasındaki periyodu ele alan çalışmada, finansal sistemin büyüklüğü ve iktisadi büyüme arasındaki etkileşim incelenmiştir. Çalışma sonucunda finansal sistemin büyüklüğü ile iktisadi büyüme arasında pozitif bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir (Goldsmith, 1969).

Finansal aracılığın gelişimi ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşim 80 ülke için alternatif finansal göstergeler üzerinden yatay kesit analizi yöntemi ile incelenmiştir. 1960 ile 1989 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılan çalışma neticesinde

finansal aracılığın gelişimi ile iktisadi büyüme arasında güçlü düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (King & Levine, 1993). Bankacılık sektörü ve menkul kıymet piyasaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki 47 ülke için 1976 ile 1993 yılları arasındaki veriler kullanılarak yatay kesit analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz neticesinde menkul kıymetler piyasası ve bankacılık sektörü kurumları ile iktisadi büyümenin yanı sıra verimlilik ve sermaye birikimi arasında güçlü düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Levine & Zervos, 1998).

Finansal aracılık gelişiminde dışsal bileşenlerin iktisadi büyüme ile etkileşimi ve yasal sistemlerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin analize konu edildiği çalışmada 71 ülke için 1960 ile 1995 yılları arasındaki veriler kullanılarak yatay kesit analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda finansal aracıların dışsal bileşenleri ile iktisadi büyüme arasında güçlü ve pozitif bir etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yasal unsurlar ve muhasebe sistemlerinde yapılacak olumlu düzenlemelerin finansal gelişmeyi hızlandıracağı ve bu yolla iktisadi büyümeye katkı sağlayacağına yönelik bulgular elde edilmiştir (Levine, Loayza, & Beck, 2000).

Bankalar ve sigorta şirketleri gibi finansal kuruluşların iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen ve 55 ülkeye ait 1980 ile 1996 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı çalışmada yatay kesit analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz neticesinde ilgili sektörlerin verimliliği artırmak suretiyle iktisadi büyümeye destek olduğu ve bu iki sektörün bir arada olduğu durumlarda ayrı ayrı olan etkilerine nazaran daha güçlü bir ilişki meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Webb, Grace, & Skipper, 2002). Bir diğer çalışmada Yunanistan ekonomisi için 1960 ile 2000 yılları arasındaki veriler VAR analizi yöntemini kullanarak, finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi incelenmiştir. Analiz neticesinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Dritsakis & Adamopoulos, 2004).

Finansal gelişmenin iktisadi büyümeye olan katkısı 74 ülkeye ait 1961 ile 1995 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı çalışma ile incelemeye alınmıştır. Panel veri analizi yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda ilgili etkileşimin ülkelerin iktisadi yapılarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Finansal gelişme süreci gelişmiş ekonomilerde yansımasını etkinlik ve verimlilik üzerinden

gösterirken, gelişmekte olan ülkelerde bu durum sermaye birikimi üzerinden meydana gelmektedir (Rioja & Valev, 2004). Menkul kıymet piyasaları ve bankaların iktisadi büyüme üzerine etkisinin incelendiği çalışmada 40 ülkeye ait 1976 ile 1998 yılları arasındaki veriler panel veri analizi yöntemi ile teste tabi tutulmuştur. Analiz neticesinde bankacılık sektörü ve menkul kıymet piyasaları ile iktisadi büyüme arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Beck & Levine, 2004). Finansal aracılık gelişimi ve iktisadi büyüme arasındaki uzun dönemdeki etkileşim 71 ülkeye ait 1960 ile 1995 yılları arasındaki veriler ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) kullanılarak incelenmiştir. Analiz neticesinde finansal aracılık gelişiminin iktisadi büyümeyi güçlü ve pozitif yönde etkilediği ortaya konulmuştur (McCaig & Stengos, 2005).

İktisadi büyüme sürecinde bankacılık sektörünün önemi 72 ülkeye ait 1980 ile 2008 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı çalışmada analiz edilmiştir. Ekonomilerin büyümesi ile bankacılık sektörünün de geliştiği ve piyasaların topluma sunduğu hizmetlerin daha önemli hale geldiğine dair kanıtlar elde edilmiştir (Demirgüç-Kunt, Feyen, & Levine, 2011). İran özelinde finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi 1975 ile 2008 yıllarına ait veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Kısa ve uzun dönem etkileşimin ARDL yöntemiyle analiz edildiği çalışmanın sonucunda finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında hem kısa hem de uzun vadede pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir (Mehrara, Sargolzaei, Ahmadi, & Ahmadi, 2012).

Azerbaycan özelinde 2000 ve 2009 yılları arasındaki veriler kullanılarak banka kredilerinin petrol dışı iktisadi büyümeye olan etkisi incelenmiştir. ARDL, Engle-Granger nedensellik testi ve Johansen testlerinin kullanıldığı analiz neticesinde finansal gelişme ile petrol dışı iktisadi büyüme arasında hem kısa hem de uzun vadede olumlu bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir (Hasanov & Huseynov, 2013). Ürdün'deki bankacılık sektörü performansının iktisadi büyüme ile olan etkileşimini inceleyen çalışmada 2010 ile 2015 yılları arasındaki veriler En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucu bankacılık sektör performansı ile iktisadi büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Alkhazaleh, 2017).

1.5.1.2. Arz Öncülü Yaklaşım ve Buna İlişkin Literatür

İlk olarak Schumpeter (1912) tarafından ortaya atılan arz yönlü görüşe göre finansal gelişme neticesinde sağlanan finansal rekabet, sermaye birikimi, maliyetlerin azaltılması ve fonların etkin dağılımı gibi hizmet ve yenilikler iktisadi büyüme için itici bir güç olmaktadır. Bu bölümde arz öncülü görüşe destekleyen çalışmalar incelenecektir.

Patrick (1966) finans ve büyüme ilişkisinde nedenselliğin yönünü finansal piyasaların rolleri üzerinden tanımlamıştır. Buna göre finansal yapıların iki temel işlevi söz konusudur. Bunlardan ilki, geleneksel olarak düşük verimliliğe sahip, gelişim ve büyümeye etkisi kısıtlı olan sektörlerden daha modern yüksek verimlilik sağlayan ve büyümeye açık sektörlere geçişin sağlanmasıdır. İkinci işlev ise, oluşan bu yeni modern sektörün yatırım ihtiyaçlarının hızlı bir şekilde karşılanmasıdır. Patrick'e göre nedenselliğin yönü iktisadi kalkınma sürecine göre belirlenmektedir ve iktisadi kalkınmanın ilk safhalarında nedenselliğin yönü finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru olurken, ileri iktisadi kalkınma dönemlerinde ise nedenselliğin yönü iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru olmaktadır.

Gelişmekte olan 14 ülkeye ait üçer aylık sanayi üretim verileri kullanılarak yapılan zaman serisi analizi neticesinde finansal gelişmenin iktisadi büyüme sürecinde artan bir öneme sahip olduğu ve nedenselliğin finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Gupta, 1984). Finansal gelişme ile iktisadi büyüme ilişkisini 19'u gelişmiş ve 37'si gelişmekte olan ülkelerden oluşan 56 ülkeye ait veriler ile inceleyen çalışmada finansal gelişme M1 ve M2 para arzı verileri ile temsil edilmiştir. Analiz Granger nedensellik testi ile gerçekleştirilmiştir. Analiz neticesinde finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında nedensellik ilişkisi olduğu ve yüksek büyüme oranlarına sahip ülkelerde bu nedenselliğin finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Jung, 1986).

Singapur ekonomisi üzerine yapılan çalışmada 1979 ile 1990 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışma neticesinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin arz öncülü hipotezini desteklediğine dair bulgular elde edilmiştir (Murinde & Eng, 1994). Finans ve büyüme ilişkisi üzerine iki temel soruya

cevap arayan çalışmadaki sorulardan ilki, finansal sistemin iktisadi büyümeye katkıda bulunup bulunmadığı ve eğer katkısı var ise bunun nasıl ve ne ölçüde olduğudur. Cevap aranan ikinci soru ise finansal serbestleşmenin yatırımlar ve büyüme üzerinde teşvik edici bir rolü olup olmadığıdır. Çalışmada Almanya ve ABD için 1979 ile 1991 yıllarına ait M2 para arzı ve banka kredi hacmi verileri kullanılmıştır. Johansen nedensellik testinin kullanıldığı analiz neticesinde ABD'ye dair sonuçların bir kesinlik arz etmediği, Almanya için ise finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu ifade edilmiştir (Arestis & Demetriades, 1997). ABD, İngiltere, Kanada, İsveç ve Norveç, özelinde 1870 ve 1929 yılları arasındaki veriler kullanılarak finansal aracılık ve iktisadi büyüme etkileşimi incelenmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir (Rousseau & Wachtel, 1998).

Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Türkiye için finansal derinleşme ve iktisadi büyüme ilişkisinin incelendiği çalışmada 1964 ile 1993 yılları arasındaki döviz kuru, parasallaşma ve enflasyon verileri finansal göstergeler olarak kullanılmıştır. Analiz neticesinde kısa dönemde bir etkileşim bulunamazken uzun dönemde Türkiye için arz öncülü yaklaşımını destekleyici bulgular elde edilmiştir (Darrat, 1999). Türkiye özelinde 1963 ile 1995 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile incelendiğinde, finansal gelişmenin gelir düzeyine göre ölçüldüğü durumlarda arz öncülü görüşü destekleyici bulgular ortaya çıktığı ifade edilmiştir (Kar & Pentecost, 2000). 41 ülkeye ait 1960 ile 1993 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı analiz sonucunda finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi takip ettiği görüşü reddedilmiş ve finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu belirtilmiştir (Xu, 2000).

Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki etkileşimin incelenmesi adına 109 ülkeye ait 1960 ile 1994 yılları arasındaki veriler Panel Vektör Otoregresyon (VAR) analizi ile test edilmiştir. M2 para arzının GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranının finansal göstergeler olarak kullanıldığı analiz neticesinde beş temel sonuca ulaşmışlardır. Bu sonuçlardan ilki, analiz yapılan ülkelerin tamamında finansal gelişmenin iktisadi büyümeye neden olduğudur. İkinci

sonuç ise bazı ülkelerde çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğu üzerinedir. Üçüncü bulgu gelişmekte olan ülkelerdeki finansal gelişme ve iktisadi büyüme etkileşiminin gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek seviyede olduğudur. Dördüncü bulgu örneklem aralığı ne kadar uzun olursa finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin o kadar yoğun olduğunu ifade etmektedir. Beşinci ve son sonuca göre ise finansal derinleşme hem daha hızlı sermaye birikimi hem de verimlilik artışı yoluyla iktisadi büyümeyi teşvik etmektedir (Calderon & Liu, 2003).

Hindistan özelinde 1970 ve 1999 yıllarına ait veriler birim kök testi ve koentegrasyon testlerine tabi tutulmuştur. M3 para arzının finansal gösterge olarak kullanıldığı analiz neticesinde finansal gelişmenin iktisadi büyümeye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bhattacharya & Sivasubramanian, 2003). 10 ülkeye ait 1970 ile 2001 yılları arasındaki banka mevduatlarının GSYH'ye oranı, sabit sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı ve enflasyon verileri eş bütünleşme testlerine tabi tutulmuştur. Analizde ortaya çıkan sonuçlara göre finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında tek bir eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur ve nedenselliğin yönü finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğrudur (Christopoulos & Tsionas, 2004). 13 Sahraaltı Afrika ülkesi için finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi vektör otoregresif model kullanılarak ölçümlenmiştir. Bu ülkelerden birisi hariç geri kalanının tamamında finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında etkileşim olduğu, bu ülkelerden 8 tanesinde finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru nedensellik ve geri kalanında ise çift yönlü nedensellik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Ghirmay, 2004).

Türkiye için 1975 ile 2003 yıllarını baz alan veriler Granger nedensellik testi kullanılarak finans ve büyüme ilişkisini incelemekte kullanılmıştır. Finansal gelişmenin M2 para arzı ile temsil edildiği çalışma neticesinde finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu, ayrıca arz öncülü yaklaşımı destekleyici bulgulara ulaşıldığı ifade edilmiştir (Atamtürk, 2004). Tayvan özelinde 1962 ile 1998 yılları arasındaki veriler ve Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme etkileşimini incelemek adına M2 para arzının GSYH'ye oranının finansal gösterge olarak kullanıldığı analiz neticesinde, tek yönlü olarak finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir

nedensellik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Caudill & Chang, 2005). Türkiye için 1970 ile 2004 yılları arasındaki veriler kullanılarak Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Finansal gelişmeyi özel sektör kredi hacmi verilerinin temsil ettiği analiz neticesinde finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aslan & Küçükaksoy, 2006).

Malezya için 1960 ile 2003 yılları arasındaki veriler zaman serisi analizine tabi tutulmuş ve finans ile büyüme ilişkisi incelenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilen finansal gelişmenin, tasarruf ve yatırımları teşvik ederek daha yüksek büyümeye sebep olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Ang, 2008). Pakistan ve Çin ekonomilerine ait 1960 ile 2005 yılları arasındaki veriler ARDL yöntemi ile incelenmiştir. Finansal gelişmeyi özel sektöre verilen krediler ve mevduat yükümlülüğü verilerinin temsil ettiği çalışma sonucunda iki ülke için farklı sonuçlar elde edilmiştir. Pakistan ekonomisi için iki finansal göstergenin de iktisadi büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Çin ekonomisinde ise mevduat yükümlülüğü olumlu bir etkiye sahipken, özel sektöre verilen kredilerin iktisadi büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığı ifade edilmiştir (Jalil & Ma, 2008).

Finansal kalkınma ve ticari açıklık ile iktisadi büyüme ilişkisi Türkiye özelinde 1970 ile 2007 arasındaki veriler kullanılarak incelenmiştir. Koentegrasyon ve VAR analizi yöntemlerinin kullanıldığı analizde finansal gelişme bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir ve analiz neticesinde finansal kalkınmadan iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Türedi & Berber, 2010). Türkiye özelinde yapılan bir diğer çalışmada 1990 ile 2011 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Arz yönlü hipotezi destekler nitelikte, Türkiye'de finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karaca, 2012).

Ürdün ekonomisi özelinde finans ve büyüme ilişkisi 1977 ile 2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı, M2 para arzının GSYH'ye oranı ve toplam mevduatların GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analiz sonucunda hem kısa

hem de uzun dönemde finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Al-Naif, 2012). 20 ülkeye dair finans ve büyüme ilişkisi 1995 ile 2009 yılları arasındaki veriler kullanılarak panel kesit analizi ile incelenmiştir. Bankacılık sektörü kredilerinin GSYH'ye oranının finansal gelişmeyi temsil ettiği analiz neticesinde arz öncülü görüşü destekleyici sonuçlar ortaya çıkmıştır (Ağayev, 2012).

14 ülkeye ait 1988 ile 2011 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenerek finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranının finansal gelişmeyi temsil ettiği analiz neticesinde belirgin biçimde finansal gelişmenin iktisadi büyümenin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bozoklu & Yılancı, 2013). Türkiye ekonomisi özelinde 1988 ile 2012 yılları arasındaki veriler Toda-Yamamoto testi uygulanarak incelenmiştir. Finansal gelişme parasallaşma göstergeleri olan dar ve geniş tanımlı para arzları ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde arz öncülü görüşü destekler nitelikte, finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru nedensellik olduğu tespit edilmiştir (Aydın, Ak, & Altıntaş, 2014). Avustralya ekonomisi özelinde 1965 ile 2010 yılları arasındaki verilerin incelendiği çalışmada hem kısa hem de uzun dönemde etkileşimin mevcudiyetine işaret eden bulgular finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru nedensellik olduğunu ortaya koymuştur (Farooq, Rahman, & Shahbaz, 2015).

Türkiye'deki katılım bankalarının kullandırdığı fonların iktisadi büyüme ve ihracat üzerine olan etkilerinin incelendiği çalışmada 2007 ile 2015 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Kullandırılan fonlar ile iktisadi büyüme arasında pozitif nedenselliğin tespit edildiği analizde, sektörel olarak bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara göre, katılım bankaları tarafından denizcilik, gıda, inşaat, metal, tekstil, turizm ve ziraat sektörlerine kullandırılan fonlar GSYH ve ihracat kalemlerinden birinin nedeni iken, enerji sektörüne kullandırılan fonlar her iki göstergenin de nedenidir (Arifoğlu, Canbaz, & Kandemir, 2018). Türkiye ekonomisine dair 2000 ile 2016 yılları arasındaki verilerin ARDL sınır testi ile analiz edildiği çalışmada kredilerin kullandırıldığı sektörler ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşim incelenmiştir. Test sonucunda hizmet, sanayi ve tarım sektörüne kullandırılan kredilerin iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilediği, inşaat sektörüne

kullandırılan kredilerin ise uzun vadede iktisadi büyüme üzerinde olumsuz yönde etkisi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ilgili sektörler arasında iktisadi büyümeyi en çok artıran sektörün sanayi sektörü olduğu belirtilmiştir (Apaydın, 2018).

1.5.1.3. Talep Takipli Yaklaşım ve Buna İlişkin Literatür

Talep yönlü veya talep takipli yaklaşım olarak bilinen görüşe göre iktisadi büyüme sürecinde ortaya çıkan ticaretin gelişmesi, yeni üretim faktörleri, sektörlerin gelişimi gibi unsurlar sonucunda yatırımlar ve tüketimler daha yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Bu artış ise finansal sistemlere ve hizmetlere duyulan ihtiyacı artırarak finansal gelişmenin ilerlemesine yol açmaktadır. Bu yaklaşımı ilk olarak ele alan Robinson (1952) finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerinde nedensellik içeren bir etkiye sahip olmadığını, tersine iktisadi büyüme süreçleri sonucunda finansal gelişmeye duyulan ihtiyaç neticesinde finansal gelişmenin arkadan geldiğini ifade etmiştir. Bu bölümde talep takipli yaklaşımı destekleyici çalışmalar incelenecektir.

Finans ve büyüme etkileşiminde talep takipli yaklaşıma dair ilk çalışmalardan birisi Gurley ve Shaw (1967) tarafından yapılmıştır. Teorik ve betimsel olarak talep takipli yaklaşımın incelendiği analizde, iktisadi büyümenin finansal gelişmeyi iteklediği ifade edilmiştir. Goldsmith (1969) ise iktisadi büyümenin finansal piyasalar üzerinde daha ileri düzeyde ihtiyaçları karşılama gerekliliği yarattığını ve finansal gelişmeye neden olduğunu ifade etmektedir.

Granger nedensellik testi ile 16 ülkeye ait verileri analiz ederek finans ve büyüme etkileşimini inceleyen çalışmada finansal gelişme, bankaların mevduat yükümlülüklerinin GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. 16 ülkenin sadece 2 tanesinde arz öncülü yaklaşımı destekleyen sonuçlar elde edilirken, 7 tanesinde talep takipli görüşü destekleyici sonuçlar ortaya çıkmıştır. Diğer ülkelerin bazılarında çift yönlü etkileşim, kimilerinde ise etkileşim olmadığı değerlendirilmiştir (Demetriades & Hussein, 1996). Türkiye özelinde 1963 ile 1995 yılları arasındaki veriler ve Granger nedensellik testini kullanarak finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Kullanılan verilere göre farklı sonuçlar elde edilen çalışmada, kredi verileri finansal gelişmeyi temsilen kullanıldığında talep takipli görüşü destekleyen bulgulara ulaşılmıştır (Kar & Pentecost, 2000).

22 OECD ülkesine ait 1982 ile 2000 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Finansal gelişmenin sermaye piyasaları likiditesi ile temsil edildiği analizin çıktıları dikkate alındığında iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu ifade edilmiştir (Aras & Müslümov, 2002). Avustralya özelinde yapılan çalışmada VAR yöntemi ile finans ve büyüme ilişkisi incelemeye tabi tutulmuştur. Finansal gelişmenin M2 para arzının GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analiz neticesinde finansal gelişmenin iktisadi büyümenin sonucu olduğu belirtilmiştir (Thangavelu, Jiunn, & James, 2004).

Fiji ekonomisine ait 1970 ile 2000 yılları arasındaki veriler VAR yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada finansal varlıkların GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve likit yükümlülüklerin GSYH'ye oranı finansal gelişmeyi temsil etmiştir. Analiz sonuçları talep takipli yaklaşımı destekler nitelikte oluşmuş ve iktisadi büyümenin finansal gelişmenin nedeni olduğu ortaya konulmuştur (Waqabaca, 2004). Finans ve büyüme etkileşimi 10 Orta Doğu ülkesi için 1969 ile 2000 yılları arasındaki veriler kullanılarak incelenmiştir. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edildiği panel veri analizi sonucunda kısa dönemde iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Al-Awad & Harb, 2005).

70 gelişmekte olan ve 20 gelişmiş ülke için 1960 ile 2000 yılları arasındaki veriler kullanılarak finans ve büyüme etkileşimi analiz edilmiştir. Finansal gelişmenin M3 para arzının GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analizde panel veri yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda iki ülke grubunda da finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında etkileşim olduğu ve bu etkileşimin iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde bu etkileşimin daha kuvvetli olduğu belirtilmiştir (Liang & Reichert, 2006). Türkiye özelinde yapılan çalışmada 1988 ile 2004 yılları arasındaki borsa hacminin milli gelire oranı ve özel sektöre verilen kredilerin milli gelire oranı verileri ile finansal gelişme temsil edilmiştir. Johansen eş bütünleşme testinin uygulandığı analiz sonucunda finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi desteklemediği ve talep takipli

görüşü destekler şekilde nedenselliğin iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğu sonucu elde edilmiştir (Kandır, İskenderoğlu, & Önal, 2007).

Malezya ekonomisi özelinde 1960 ile 2001 yılları arasındaki veriler VAR yöntemiyle analiz edilmiştir. M3 para arzının GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı ile finansal gelişme temsil edilmiştir. Finansal gelişme ile iktisadi büyümenin etkileşim içerisinde olduğunu belirten analizde, ilişkinin yönünün talep yönlü görüşü desteklediği ifade edilmiştir (Ang & McKibbin, 2007). Türkiye özelinde 1988 ile 2007 yılları arasındaki veriler kullanılarak finans ve büyüme etkileşimi incelenmiştir. Granger nedensellik testinin kullanıldığı analizde finansal gelişme mevduat bankalarında kullandırılan kredilerin reel değişimi ile temsil edilmiştir. Analiz sonunda nedenselliğin iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğunu gösteren çıktılar elde edilmiştir (Kaygusuz, 2008).

Avrupa Birliği'ne (AB) yeni üye olmuş 10 ülkeye ait 1994 ile 2007 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Likit yükümlülüklerin GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile finansal gelişme temsil edilmiştir. Analiz neticesinde iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir (Caporale, Rault, Sova, & Sova, 2009). Türkiye özelinde 1987 ile 2007 yılları arasında veriler Engle-Granger eş bütünleşme ve Granger nedensellik testlerine tabi tutulmuştur. Finans ve büyüme etkileşiminde hem kısa hem de uzun dönemde ilişki olduğu ve ilişkinin yönünün talep takipli görüşü desteklediği sonucuna ulaşılmıştır (Keskin & Karşıyakalı, 2010).

Türkiye ekonomisi özelinde 1998 ile 2009 yılları arasındaki veriler VAR yöntemi ile analiz edilerek finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analiz neticesinde, finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Etkileşimin yönünün talep takipli yaklaşımı destekler nitelikte iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğu ifade edilmiştir (Özcan & Arı, 2011). Finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi 9 ülkeye ait 1992 ile 2009 yılları arasındaki veriler nedensellik testine tabi tutularak incelenmiştir. M3 para arzının GSYH'ye oranı ve banka kredilerinin GSYH'ye oranı ile finansal gelişmenin temsil

edildiği analiz neticesinde iktisadi büyümenin finansal gelişmeye neden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (N. Öztürk, Darıcı, & Kesikoğlu, 2011).

1.5.1.4. Çift Yönlü Etkileşim ve Buna İlişkin Literatür

Finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisinde daha önce açıklanan ve birbirleri ile çelişen arz öncülü ve talep takipli yaklaşımların dışında bu etkileşimi açıklayan alternatif bir görüş de karşılıklı etkileşimi ifade eden kalkınma safhası hipotezidir. Bu hipoteze göre, iktisadi büyüme süreçlerinin ilk aşamalarında arz yönlü ilişki mevcut iken ilerleyen aşamalarda talep yönlü bir nedensellik görülmektedir. Başka bir deyişle, iktisadi büyümenin erken safhalarında finansal sistemlerdeki gelişmeler sermaye birikimini, yatırımları ve tasarrufları destekleyerek iktisadi büyümeye ivme kazandırmaktadır. İlerleyen safhalarda ise finansal sistemlerin arz öncülü unsurları gerilemekte ve yerlerini iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru nedensellik oluşturan talep takipli süreçlere bırakmaktadırlar. Bu bölümde karşılıklı etkileşimi konu alan çalışmalar incelenecektir.

Goldsmith (1969) arz ve talep yönlü yaklaşımları açıklarken finansal gelişme ile sağlanan iktisadi büyüme neticesinde oluşan gelirdeki artış sonrasında, bir geri dönüşüm etkisi olarak finans piyasalarının da daha fazla gelişiminin söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Finans ve büyüme ilişkisinde çift yönlü etkileşim açıklanırken bir yandan iktisadi büyümenin finansal sistemdeki katılımcı sayısını artırarak sistemin gelişimini sağladığı öte yandan ise gelişen finansal sistem sayesinde yatırım verimliliği ve etkinlik süreçlerinin desteği ile iktisadi büyümenin ivmelendiği ifade edilmektedir (Greenwood & Jovanovic, 1990).

Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Türkiye için finans ve büyüme ilişkisi 1964 ile 1993 yılları arasındaki döviz kuru, parasallaşma ve enflasyon verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Kısa dönemde etkileşim bulunamazken, uzun dönemde Suudi Arabistan için finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki çift yönlü bir etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Darrat, 1988). 9 OECD ülkesi ve Çin'e dair veriler 1970 ile 1998 yılları için ve 1980 ile 1998 yılları için ayrı ayrı incelemiştir. VAR yönteminin kullanıldığı analizde özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı finansal gelişmeyi temsil etmiştir. Özellikle 1980 ile 1998 yılları arasındaki veriler

incelendiğinde toplamda 10 ülkenin yarısında iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu ortaya konulmuştur (Shan, Morris, & Sun, 2001). 19 OECD ülkesi ve Çin için 1985 ile 1998 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı çalışmada finans ve büyüme ilişkisi VAR yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz neticesinde ise ülkelerin 5 tanesinde çift yönlü etkileşimin varlığına dair bulgular elde edilmiştir (Shan & Morris, 2002).

Gelişmekte olan 30 ülke için 1970 ile 1999 yılları arasındaki veriler kullanılarak hem zaman serisi hem de panel veri yöntemleri ile inceleme yapılmıştır. Finansal gelişmenin döviz kurunun M1 para arzına oranı ve M2 para arzının GSYH'ye oranı ile temsil edildiği çalışma neticesinde farklı sonuçlar da yer almasına karşın ülkelerin çoğunluğunda finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Al-Yousif, 2002). Türkiye ekonomisi özelinde 1970 ile 2001 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin toplan yurtiçi krediler içindeki oranı, M2 para arzının GSYH'ye oranı ve toplam mevduatların GSYH'ye oranı ile finansal gelişme temsil edilmiştir. Analiz neticesinde uzun dönemde finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında bir ilişki tespit edilmiştir ve bu ilişkinin çift yönlü nedensellik gösterdiği ifade edilmiştir (Ünalmış, 2002).

Yunanistan ekonomisi özelinde 1986 ile 1999 yılları arasındaki veriler ile nedensellik testi yapılmıştır. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen krediler ile temsil edildiği çalışmada, uzun dönemde iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir (Hondroyiannis, Lolos, & Papapetrou, 2005). Çin ekonomisi özelinde finans ve büyüme ilişkisi 1978 ile 2001 yılları arasındaki veriler ile analiz edilmiştir. VAR yönteminin kullanıldığı ve finansal gelişmenin toplam krediler ile temsil edildiği analiz neticesinde Çin'de finansal gelişme ile iktisadi büyümenin çift yönlü bir etkileşim içerisinde olduğunu gösteren çıktılar elde edilmiştir (Shan & Jianhong, 2006).

Türkiye ekonomisi için 1970 ile 2006 yılları arasındaki veriler kullanılarak nedensellik analizi yapılmıştır. Finansal gelişme M2 para arzının GSYH'ye oranı,

özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve toplam finansal varlıkların GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; M2 para arzının dikkate alındığı durumda nedensellik tek yönlü ve finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğrudur. Diğer iki verinin dikkate alınması halinde ise finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Altunç, 2008).

Hindistan ekonomisi özelinde 1993 ve 2008 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Finansal gelişmenin geniş para arzı, dış ticaret hacmi ve banka kredileri ile temsil edildiği analiz neticesinde çift yönlü bir etkileşim olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Pradhan, 2009). 1965 ile 2007 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testine tabi tutarak İrlanda ekonomisi için finansal gelişme ve iktisadi büyüme etkileşimi incelenmiştir. Borsa ve kredi piyasalarının ayrı ayrı incelendiği analiz neticesinde iktisadi büyümenin kredi piyasasında gelişime öncülük ettiği, borsa ile iktisadi büyüme arasında ise çift yönlü bir etkileşimin olduğu ifade edilmiştir (Adamopoulos, 2010).

Türkiye ekonomisine ait 1987 ile 2006 yılları arasındaki özel sektöre verilen kredi verileri finansal gelişmeyi temsil etmek için kullanmıştır. Analiz sonucunda finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demirhan, Aydemir, & Inkaya, 2011). Türkiye ekonomisi için kredi hacminin iktisadi büyüme ve istihdam üzerindeki etkileri 1992 ile 2011 yılları arasındaki veriler eş bütünleşme testi ve en küçük kareler yöntemi ile analiz edilerek incelenmiştir. Analiz sonucunda kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Mercan, 2013).

50 Afrika ülkesi için 1980 ile 2008 yılları arasındaki veriler panel veri analizi ile incelenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve M2 para arzının GSYH'ye oranı ile finansal gelişme temsil edilmiştir. İktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılan çalışmada bu ilişkinin çift yönlü olduğu ifade edilmiştir (Musamali, Nyamongo, & Moyi, 2014). 22 gelişmiş ülke için borsa ve kredi piyasalarının iktisadi büyüme ile olan etkileşimini nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Borsa için toplam piyasa değerinin

GSYH'ye oranı, krediler için ise özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı analizde kullanılmıştır. Analiz neticesinde ülkelerin dördünde borsa ile iktisadi büyüme arasında, üçünde ise krediler ile büyüme arasında çift yönlü etkileşim olduğu gözlemlenmiştir (Peia & Roszbach, 2015).

1.5.1.5. İktisadi Büyüme Sürecinde Finansal Gelişmenin Önemsizliğine Dair Yaklaşımlar

Finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye dair görüşlerden birisi de iktisadi büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemsiz olduğuna, yani bu iki unsur arasında etkileşim olmadığına dair yaklaşımlardır. Finansal kurumların yatırımları daha verimli hale getirerek iktisadi büyümeye katkıda bulunduğunu belirten Lucas (1988) bu etkinin iktisadi büyüme sürecinde oldukça küçük bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Stern (1989) ise iktisadi büyüme sürecinde finansal gelişmenin rolünün tamamıyla yok sayılabileceğini belirtmiştir.

Detayları önceki bölümlerde açıklanan çalışmada 9 OECD ülkesinin verilerini VAR yöntemi ile incelendiğinde Fransa ve Yeni Zelanda için finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir (Shan vd., 2001). Yine detayları daha önce verilen çalışmada 30 ülke için finans ve büyüme etkileşimi incelenmiş ve bu ülkelerden 7 tanesinde iktisadi büyüme sürecinde finansal gelişmenin etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Al-Yousif, 2002). Türkiye ekonomisine ait 1989 ile 2002 yılları arasındaki veriler En Küçük Kareler yöntemi ile test edilmiş, finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. M2 para arzının finansal gelişmeyi temsil ettiği çalışma neticesinde iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında bir ilişki tespit edilememiştir (Gökdeniz, Erdoğan, & Kalyüncü, 2003).

13 Avrupa ülkesi için yapılan analizde M3 para arzının GSYH'ye oranı finansal gelişmeyi temsil için kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ülkelerin çoğunda iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında bir ilişkinin bulunmadığına dair bulgular elde edilmiştir (Dawson, 2003). 31 gelişmekte olan ülkeye dair 1982 ile 2003 yılları arasındaki veriler panel veri analizi ile incelenmiştir. Dış kredi ve sermaye hareketlerinin iktisadi büyümedeki rolünü analiz eden çalışma neticesinde,

sermaye hareketleri ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşimin oldukça düşük olduğu ifade edilmiştir (Yalçın, 2005).

Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'na üye 12 ülke için finans ve büyüme ilişkisi 1960 ile 1997 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testine tabi tutularak incelenmiştir. Finansal gelişme toplam kredi hacminin GSYH'ye oranı, likit yükümlülüklerin GSYH'ye oranı ve likit rezervlerin banka aktiflerine oranı ile temsil edilmiştir. Analiz sonucunda ilgili ülkelerin iki tanesi hariç diğer ülkelerde kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasında etkileşim gözlemlenmemiştir (Atindéhou, Gueyie, & Amenounve, 2005). Türkiye ekonomisi özelinde 1986 ile 2006 yılları arasındaki özel sektöre verilen kredi hacmi finansal gelişmeyi temsilen eş bütünleşme testine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemde bir etkileşim olmadığını göstermiştir (Acaravci, Ozturk, & Acaravci, 2007).

Finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisi 11 ülkeye ait 1979 ile 2003 yılları arasındaki veriler panel veri yöntemi ile test edilerek incelenmiştir. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve M3 para arzının GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analiz sonucunda bankacılık sektörü verileri ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunamamıştır (Naceur & Ghazouani, 2007). Türkiye ekonomisi için 1975 ile 2005 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Finansal gelişmenin özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edildiği çalışmada finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki olmadığını gösterir sonuçlar elde edilmiştir (İ. Öztürk, 2008).

Nijerya ekonomisi için finans ve büyüme etkileşimi 1960 ile 2009 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testine tabi tutularak incelenmiştir. Geniş tanımlı para arzının GSYH'ye oranı, net yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve mevduat yükümlülüklerinin GSYH'ye oranı finansal gelişmeyi temsilen kullanılmıştır. Analiz neticesinde Nijerya ekonomisi için finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunamamıştır (Odeniran & Udeaja, 2010). Granger nedensellik testi ile 1991 ve 2005 yılları arasındaki veriler analiz

edilerek Türkiye'deki finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. M2 para arzının GSYH'ye oranı, yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı, borsa piyasa değerinin GSYH'ye oranı ve tahvil piyasasındaki hacmin GSYH'ye oranı verileri ile finansal gelişme temsil edilmiştir. Uzun dönem için sonuçlar incelendiğinde Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunamadığı ifade edilmiştir (Soytaş & Küçükkaya, 2011).

Türkiye ekonomisi özelinde finans ve büyüme ilişkisini inceleyen çalışmada 1998 ile 2012 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Finansal gelişmenin yurtiçi kredi hacmi ile temsil edildiği analiz neticesinde, finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır (Tuna & Bektaş, 2013). 21 Afrika ülkesi için 1965 ile 2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak finansal gelişme ve iktisadi büyüme etkileşimi analiz edilmiştir. Granger nedensellik testinin kullanıldığı çalışmada finansal gelişme yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı, M3 para arzının GSYH'ye oranı ve M2 para arzının GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde ülkelerin büyük çoğunluğunda finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunmadığı gözlemlenmiştir (Menyah, Nazlioglu, & Wolde-Rufael, 2014).

1.5.1.6. Negatif Nedensellik Yaklaşımı

Finansal faaliyetlerin iktisadi büyüme sürecini olumsuz yönde etkilediğini savunan bu yaklaşıma göre; finansal gelişmenin yanlış uygulanması veya sektörel finansman olanaklarını düşürerek üretime engel olması gibi sebeplerle iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında negatif yönlü bir nedensellik söz konusu olmaktadır. Bu bölümde negatif nedensellik yaklaşımını destekleyici sonuçlar elde edilen çalışmalar incelenecektir.

Finans ve büyüme ilişkisini Latin Amerika ülkeleri için inceleyen çalışmada özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı finansal gelişmenin temsilcisi olarak kullanılmıştır. 1970 ile 1980 yılları arasındaki veriler ile yapılan çalışma neticesinde uzun dönemde finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu olumsuz etkileşimin temelinde ise kötü düzenlenen bir sistem

içerisinde finansal serbestleşmenin başlaması ve devam etmesi olduğu ifade edilmiştir (De Gregorio & Guidotti, 1995). 95 ülke için 1960 ile 1989 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı analizde finansal gelişmeyi likit yükümlülüklerin GSYH'ye oranı temsil etmiştir. Analiz sonucunda üç temel sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan ilkine göre, 95 ülkenin büyük çoğunluğunda finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında göz ardı edilebilecek düzeyde veya olumsuz yönde bir ilişki gözlemlenmiştir. İkinci sonuca göre ülkeler için ayrı ayrı analiz yapıldığında da pozitif bir etkileşim gözlemlenmemiştir. Son sonua göre ise ülkelerin gruplar halinde analiz edildiği durumda iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğunu destekleyici sonuçlar elde edilmiştir (Ram, 1999).

75 ülkeye ait 1960 ile 2000 yılları arasındaki veriler kullanılarak finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Panel ARDL modeli kullanılarak yapılan analizde finansal gelişme yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde uzun dönemde iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmesine rağmen kısa dönemde bu ilişkinin negatif yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Loayza & Rancière, 2004). Gelir düzeylerine göre düşük, orta ve yüksek olarak sınıflandırılan 79 ülkenin 1980 ile 2002 yılları arasındaki verileri kullanılarak finans ve büyüme ilişkisi analiz edilmiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre orta ve yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu iken, gelir düzeyi düşük ülkelerdeki etkileşim negatif yönlüdür (Artan, 2007).

Batı Afrika'da bulunan 26 ülkenin 1960 ile 2005 yılları arasındaki verilerini analiz ederek finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşimi inceleyen analizde finansal gelişme M2 para arzının GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Nedensellik analizinin sonuçlarına göre 26 ülke arasından Cape Verde ve Sierra Leone'de finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Esso, 2009). Suudi Arabistan ekonomisi özelinde yapılan çalışmada 1989 ile 2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin ve hisse senedi piyasa değerinin finansal gelişmeyi temsil ettiği analiz neticesinde, özel sektöre verilen kredilerin iktisadi büyüme üzerinde

uzun dönemde önemsiz ve olumsuz bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir (Ibrahim, 2013).

87 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1980 ile 2010 yılları arasındaki verilerini dikkate alarak finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisini inceleyen çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Finansal gelişme likit yükümlülüklerin GSYH'ye oranı, yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Finansal gelişme ile iktisadi büyüme ilişkisinde bir eşik noktasının olduğu belirtilen analiz neticesinde, bu eşik noktasının altında kalan ülkelerde pozitif yönlü, üstünde olan ülkelerde ise negatif yönlü bir etkileşim olduğu ifade edilmiştir (Law & Singh, 2014).

101 ülkeye ait 1970 ile 2010 yılları arasındaki veriler regresyon analizi ile teste tabi tutularak finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin üretim çıktıları ile olan ilişkisi üzerinde durulan analiz sonucunda üretim çıktısı ile ilişkilendirilmeden çok hızlı büyüyen bir finansal sektörün iktisadi büyümeye etkisinin olumsuz yönde olduğu gözlemlenmiştir (Ductor & Grechyna, 2015). Batı Balkanlar'da bulunan 7 ülkeye ait 1980 ile 2014 arasındaki veriler panel veri analizi ile incelenmiştir. Finansal gelişme kredilerin GSYH'ye oranı, M3 para arzının GSYH'ye oranı, hisse senetleri piyasasının değerinin GSYH'ye oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ve yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme ilişkisinde bir eşik değeri söz konusu olduğunu ve belirli bir düzeyden sonra ilişkinin negatif yönlü olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir (Abazi & Aliu, 2015).

52 ülkeye ait 1980 ile 2011 yılları arasındaki veriler panel veri analizine tabi tutularak bu ülkelerdeki finans ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Finansal gelişmenin yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı ve özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı ile temsil edildiği analiz neticesinde finansal gelişmenin belirli bir eşik seviyesine kadar iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilediği yalnız orta vadede bu eşik seviyesi geçildikten sonra ilişkinin negatif yönlü olduğu belirtilmiştir (da Silva, Tabak, Cajueiro, & Fazio, 2017). AB ve OECD üyesi ülkelerin 1993 ile 2013 yılları

arasındaki verileri panel veri analizi ile incelenmiştir. Finansal gelişme yurtiçi krediler, bankaların takipteki kredileri, bankaların sermaye yeterlilik oranları, hisse senedi piyasalarının piyasa değerleri gibi veriler ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde finansal gelişmenin hızlı ve hacim olarak büyük bir şekilde gerçekleşmesinin iktisadi büyüme üzerinde olumsuz yönde etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Prochniak & Wasiak, 2017).

1.5.2. İslami Finans ve İktisadi Büyüme Etkileşimine Dair Literatür

Konvansiyonel finans ile iktisadi büyüme etkileşimi üzerine hem teorik hem de ampirik olarak birçok çalışma literatürde yer almaktadır. Yapılacak işlemlere dair belirli kıstaslar koyan ve ortaklık temelli uygulamaları teşvik eden İslami finans ile iktisadi büyüme üzerine yapılan çalışmalar ise görece çok daha yakın zamana aittir. Bu bölümde İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimi üzerine yapılmış ampirik çalışmalar incelenecektir.

Literatürde İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimine dair dikkat çekici çalışmalardan ilki Furqani ve Mulyany (2009) tarafından yapılmıştır. Malezya özelinde yapılan çalışmada 1997 ile 2005 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Johansen eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmada İslami finans sektörünün etkisi yapılan finansmanlar ile temsil edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre kısa dönemde İslami finanstan yatırımlara doğru bir etkileşim gözlemlenirken, uzun dönemde çift taraflı bir etkileşimin olduğu ifade edilmiştir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimini inceleyen Goaied ve Sassi (2011) üç temel sonuca ulaşmışlardır. Bu sonuçlardan ilki İslami bankacılık ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşimin önemsiz seviyede olduğu ve İslami bankalar tarafından özel sektöre kullandırılan fonların iktisadi büyümeye olumsuz yönde etkisi olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, İslami bankaların iktisadi büyüme ile zayıf bir etkileşiminin olduğu ve sektör içerisinde istisnai bir özellik göstermedikleri ifade edilmiştir. Son olarak ise ilgili ülkelerde finansal gelişmenin iktisadi büyümeye sebep olmadığı ifade edilmiştir.

Endonezya özelinde yapılan çalışmada 2003 ile 2010 yılları arasındaki veriler ARDL sınır yaklaşımı analizi ile incelenmiştir. Kullandırılan fonlar ile İslami finans sektörünün temsil edildiği çalışma neticesinde hem kısa hem de uzun vadede İslami finans ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir (Abduh & Omar, 2012).

Abduh ve Chowdhury (2012) Bangladeş özelinde 2004 ile 2011 yılları arasındaki verileri kullanarak İslami finans ve iktisadi büyüme etkileşimini incelemiştir. İslami bankaların topladıkları fonlar ile kullandırdıkları fonların hacimlerinin İslami finansı temsil ettiği çalışmaya göre hem kısa hem de uzun dönemde İslami finans ile iktisadi büyüme arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Bahreyn için hem İslami finans hem de konvansiyonel finansın iktisadi büyüme ile olan etkileşimi incelenmiştir. 2000 ile 2010 yılları arasındaki verilerin Johansen eş bütünleşme testi ile analiz edildiği çalışmada, finansal sektörler toplam mevduat ve toplam kredi hacimleri ile temsil edilmiştir. Analiz neticesinde; İslami finans ile iktisadi büyüme arasında kısa dönemde bir etkileşim gözlemlenmezken uzun dönemde güçlü ve çift yönlü bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Konvansiyonel finans ile iktisadi büyüme arasında ise hem kısa hem de uzun dönemde güçlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur (Abduh, Brahim, & Omar, 2012).

İran ve Endonezya'daki İslami finans sektörü ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada ilgili ülkelerdeki 2000 ile 2010 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. İslami bankalar tarafından sağlanan finansmanların İslami finansı temsil ettiği çalışmada ARDL analizi uygulanmıştır. Analiz neticesinde İslami finans ile iktisadi büyüme arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir ve bu ilişki çift yönlüdür (Yazdan & Sadr, 2012).

Yaklaşık 75 ülkeden 300 İslami bankacılık faaliyeti yürüten kuruma ait 1960 ile 2006 yılları arasındaki veriler İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşimi incelemek adına kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak En Küçük Kareler yönteminin uygulandığı çalışmada İslami finans ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır (Johnson, 2013).

Asya ülkelerindeki İslami finans ve iktisadi büyüme etkileşimi 1980 ile 2009 yılları arasındaki veriler analiz edilerek incelenmiştir. İslami bankaların özel sektöre sağladığı finansmanların finansal gelişmeyi temsil ettiği analiz neticesinde İslami finans ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğu gözlemlenmiştir (Tajgardoon, Behname, & Noormohamadi, 2013).

Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, Katar, Kuveyt, Malezya, Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen ülkelerine ait 2000 ile 2010 yılları arasındaki veriler kullanılarak İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimi incelenmiştir. Granger nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmada İslami bankaların sağladığı finansmanlar finansal gelişmeyi temsil etmiştir. Analiz sonucunda hem kısa hem de uzun vadede İslami finans ile iktisadi büyüme arasında etkileşim olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, uzun dönemdeki etkileşimin kısa dönemdeki etkileşime nazaran daha kuvvetli olduğu ifade edilmiştir (Yazdan & Dastan, 2013).

Malezya, Endonezya ve Arap Yarımadası ülkeleri için İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşiminin analizi, ilgili ülkelerdeki 2000 ile 2009 yılları arasındaki veriler koentegrasyon testine tabi tutularak yapılmıştır. Çalışmada İslami bankaların sağladığı finansmanlar finansal gelişmeyi temsil etmiştir. Analiz sonuçlarına göre İslami finansın tüm ülkeler için hem kısa hem de uzun vadede iktisadi büyümeye katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, Malezya ve Endonezya için kısa vadede bu etkinin diğer ülkelere nazaran daha güçlü olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir (Yusof & Bahlous, 2013).

İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi Birleşik Arap Emirlikleri özelinde inceleyen çalışmada 1990 ile 2010 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. İslami bankaların özel sektöre kullandırdıkları fonların finansal gelişmeyi temsil ettiği çalışma neticesinde İslami finanstan iktisadi büyümeye doğru tek yönlü ve kuvvetli bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir (Tabash & Dhankar, 2014a). Bir diğer çalışmada Katar özelinde 1990 ile 2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimi incelenmiştir. Temel olarak İslami finans ile iktisadi büyüme arasında etkileşim olup olmadığını araştıran çalışmada ele alınan bir diğer soru ilişki mevcut ise bu etkileşimin hangi yönde

olduğudur. Granger nedensellik analizinin kullanıldığı ve finansal gelişmenin İslami bankalarca özel sektöre kullandırılan fonlar ile temsil edildiği çalışma sonucunda, etkileşimin mevcut ve çift yönlü olduğu ifade edilmiştir (Tabash & Dhankar, 2014b).

Ürdün özelinde 1980 ile 2012 yılları arasındaki veriler kullanılarak İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Granger nedensellik analizinin kullanıldığı çalışma neticesinde kısa dönemde bir ilişki gözlemlenemezken, uzun dönemde İslami bankaların gelişiminin iktisadi ve sosyal kalkınmaya olumlu etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Al-Oqool, Okab, & Bashayreh, 2014).

2000 ile 2011 yılları arasındaki veriler kullanılarak Malezya ekonomisi özelinde İslami finans ile iktisadi büyüme etkileşimi incelenmiştir. Johansen koentegrasyon testinin kullanıldığı analiz neticesinde Malezya ekonomisinin İslami finansa duyarsız olduğu ve herhangi bir etkileşimin söz konusu olmadığı değerlendirilmiştir (Hachicha & Ben Amar, 2015).

22 İslam ülkesindeki veriler incelenerek İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşim analiz edilmiştir. 1999 ile 2011 yılları arasındaki verilerin açıklayıcı istatistikleri incelendikten sonra İslami finans ile finansal aracılık, finansal derinleşme ve iktisadi kalkınma arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Abedifar, Hasan, & Tarazi, 2016).

Malezya ekonomisi özelinde 1998 ile 2013 yılları arasındaki veriler ARDL yöntemi ile analiz edilerek İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşim incelenmiştir. İslami bankaların topladığı ve kullandırdığı fonların dikkate alındığı çalışma neticesinde, İslami bankaların mevcudiyetinin finansal aracılığı güçlendirdiği ve yatırımları desteklemesi yoluyla iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği gözlemlenmiştir (Kassim, 2016).

Güneydoğu Asya ülkelerindeki İslami finans ve iktisadi büyüme etkileşimini inceleyen çalışmada ilgili ülkelerdeki bankacılık verileri ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. 2000 ile 2012 yılları arasındaki verilerin incelendiği çalışma neticesinde kısa dönemde bir etkileşim gözlemlenmezken uzun dönemde İslami finans ile iktisadi büyüme arasında kuvvetli bir ilişkinin var olduğu ifade edilmiştir (Lebdaoui & Wild, 2016).

19 İslam ülkesindeki bankalara ait 2000 ile 2013 yılları arasındaki toplam aktifler, kullandırılan fonlar ve toplanan fonlar verileri nedensellik analizi ile incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre İslami bankalara ait değişkenler ile iktisadi büyüme arasında doğrudan ve güçlü bir nedensellik bulunmamaktadır. Ayrıca, iktisadi büyümeden toplanan fonlara ve kullandırılan fonlara doğru bir nedensellik olduğu belirtilmiştir (Tunay, 2016).

Malezya ve Pakistan ekonomilerini dikkate alan çalışmada 2006 ile 2014 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Pakistan ekonomisi için İslami finans ile iktisadi büyüme arasında bir etkileşim olmadığı ifade edilen araştırmada Malezya ekonomisi için hem kısa hem de uzun dönemde arz öncülü hipotezi destekler nitelikte İslami finanstan iktisadi büyüme doğru bir etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Wahab, Mufti, Murad, & Ul Haq, 2016).

İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi 14 ülkeye ait 1999 ile 2011 yılları arasındaki verileri inceleyen çalışmada İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşim araştırılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı analiz neticesinde pozitif ve anlamlı bir ilişkinin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Ayrıca, İslami bankaların topladığı fonların, kullandırdığı fonların ve varlıklarının artışının iktisadi büyümede artışa sebep olduğu ifade edilmiştir (Zirek, Çelebi, & Hassan, 2016).

Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisi özelinde 1990 ile 2014 yılları arasındaki veriler Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda İslami finans ile iktisadi büyüme arasında arz öncülü hipotezini destekleyen, yani İslami finanstan iktisadi büyümeye doğru bir etkileşim olduğunu gösteren çıktılar elde edilmiştir (Tabash & Anagreh, 2017).

Türkiye ekonomisi özelinde İslami finans ile iktisadi büyüme arasındaki etkileşimi inceleyen çalışmada 2005 ile 2016 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. İslami bankalar tarafından sağlanan fonların finansal gelişmeyi temsil ettiği çalışmada Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Analiz neticesinde İslami finans ile iktisadi büyüme arasında önemli bir etkileşim olmadığı ve bu durumun ülkede İslami bankacılık yüzdesinin çok düşük olması sebebiyle ortaya çıktığı ifade edilmiştir (Yüksel & Canöz, 2017).

Yine Türkiye ekonomisi için yapılan bir diğer çalışmada hem ticari hem de İslami bankaların iktisadi büyüme ile olan etkileşimi incelenmiştir. 2006 ile 2017 yılları arasındaki toplam kredi ve kullandırılan fonlar hacminin dikkate alındığı çalışmada Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Analiz neticesinde hem ticari bankalar ile iktisadi büyüme arasında, hem de İslami bankalar ile iktisadi büyüme arasında bir ilişkinin gözlemlenmediği sonucuna ulaşılmıştır (Bozik, 2018).

1.6. Çalışmanın Kapsamı ve Analiz Yöntemi

Çalışmanın amacı ikili bankacılık sisteminin uygulandığı ülkelerdeki ikili bankacılık ile iktisadi büyüme etkileşiminin ampirik olarak incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmaya dahil edilecek ülkeler ve veriler, çalışmada kullanılacak yöntem ve testler bu bölümde incelenecektir.

1.6.1. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada İslami/Katılım bankaları ve ticari bankalar tarafından sağlanan finansmanlar ile iktisadi büyümenin en temel göstergesi olan gayri safi yurtiçi hasıla verileri kullanılacaktır. İncelenecek her ülke için İslami/Katılım bankaları ve ticari bankalar tarafından sağlanan fonlardan beş kalemin ayrı ayrı verileri derlenecektir. Kullandırılan finansman verilerinin sektörel bazda olması gerekliliğinin yanı sıra ticari ve İslami/Katılım bankalarından yapılan işlemlerin ayrı ayrı kullanılacak olması önemli bir husustur. Bu kısıt sebebiyle bazı ülkeler çalışmaya dahil edilememektedir.

IFSB (2020) raporunda ülkelerdeki İslami bankacılığın toplam bankacılık sektörü içindeki paylarına dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Dünya Bankası'nın GSYH verileri de derlenmiştir. Her iki veri seti de 2019 yıl sonu verilerini göstermektedir. IFSB raporundaki ülkeler için kıstaslar belirlenmiş ve bu kıstaslara uymayan ülkeler kapsam dışında bırakılmıştır. İlgili verilerin güvenilir kaynaklardan temin edilmesi çalışmanın sıhhati açısından önem arz etmektedir. Bahsi geçen ülkeler için erişilen bilgiler aşağıda ülke bazında sıralanmaktadır.

Tablo 1. 1: Ülkelerdeki İslami Bankacılık Payı

Ülke	~ Yüzde (%)
İran	100,00
Sudan	100,00
Suudi Arabistan	70,00
Brunei	65,00
Kuveyt	42,00
Malezya	28,00
Katar	25,00
Birleşik Arap Emirlikleri	20,00
Bangladeş	20,00
Cibuti	20,00
Ürdün	17,00
Filistin	16,00
Bahreyn	15,00
Pakistan	14,00
Umman	13,00
Afganistan	10,00
Maldivler	7,00
Endonezya	7,00
Irak	6,00
Tunus	6,00
Türkiye	6,00
Senegal	5,00
Mısır	4,00
Bosna Hersek	4,00
Cezayir	3,00
Kırgızistan	2,00
Kenya	2,00
Sri Lanka	1,00
Tanzanya	1,00
Lübnan	0,50
Tayland	0,50
Nijerya	0,30
Güney Afrika	0,20
Kazakistan	0,10
Birleşik Krallık	0,10
Mauritius	0,10

Kaynak: IFSB (2020)

Tablo 1. 2: İlgili Ülkelerdeki GSYH

Ülke	USD
İran	258.245.497.664,39
Sudan	26.155.799.324,87
Suudi Arabistan	792.966.838.160,00
Brunei	13.469.422.958,51
Kuveyt	136.196.760.210,80
Malezya	365.276.282.438,14
Katar	176.371.267.689,08
Birleşik Arap Emirlikleri	417.215.559.513,36
Bangladeş	302.571.320.445,75
Cibuti	3.324.615.549,09
Ürdün	44.502.895.915,49
Filistin	17.133.500.000,00
Bahreyn	38.652.579.787,23
Pakistan	279.056.608.888,64
Umman	88.060.858.257,48
Afganistan	18.799.450.742,78
Maldivler	5.607.762.625,15
Endonezya	1.119.091.259.074,62
Irak	235.097.182.233,50
Tunus	41.804.581.484,37
Türkiye	761.004.425.605,41
Senegal	23.306.213.742,36
Mısır	303.080.865.603,65
Bosna Hersek	20.201.323.260,07
Cezayir	171.767.403.748,19
Kırgızistan	8.871.026.074,20
Kenya	100.555.485.831,94
Sri Lanka	83.990.946.939,47
Tanzanya	61.136.873.692,40
Lübnan	51.953.744.507,41
Tayland	544.263.840.039,17
Nijerya	448.120.428.858,77
Güney Afrika	387.934.574.098,17
Kazakistan	181.667.190.075,54
Birleşik Krallık	2.878.673.912.414,44
Mauritius	14.045.808.843,22

Kaynak: Dünya Bankası

Çalışmaya dahil edilecek ülkelerin seçimi için belirlenen kıstaslar ve bu kıstaslar neticesinde kapsam dışında kalan ülkeler aşağıda yer almaktadır.

İslami Finans Sektörü Büyüklüğü: IFSB raporunda İslami bankacılığın toplam sektör içerisindeki payı %3 ve üzerinde yer alan ülkeler çalışmaya dahil edilmiştir. Bu kıstas ile İslami bankacılığın henüz gelişmediği veya ekonomi içerisinde çok küçük bir yer tuttuğu ülkeler kapsam dışında bırakılmıştır. Bu kıstas sebebiyle kapsam dışı kalan ülkeler aşağıda sıralanmıştır:

Kırgızistan
Kenya
Sri Lanka
Tanzanya
Lübnan
Tayland
Nijerya
Güney Afrika
Kazakistan
Birleşik Krallık
Mauritius

Ülke Ölçeği: Dünya Bankası 2019 yılsonu verilerine göre GSYH büyüklüğü 100 milyar USD'nin altında kalan ülkeler kapsam dışında tutulmuştur. Kapsam dışı kalan ülkeler aşağıda sıralanmıştır:

Sudan
Brunei
Cibuti
Ürdün
Filistin
Bahreyn
Umman
Afganistan
Maldivler
Tunus
Senegal
Bosna Hersek

Bahreyn ülke ölçeği kıstası sebebiyle kapsam dışı kalmış olmasına rağmen, İslami finans sektörü için önemine binaen araştırmalar bu ülke özelinde devam ettirilmiştir. Bahreyn, sektörel bazda verilere ulaşılamadığı için kapsam dışında kalmıştır.

İslami Bankacılık Ayrımı: Özellikle şeri hükümlere göre yönetilen ülkelerde İslami veya ticari bankacılık gibi bir ayrım söz konusu olmamaktadır. Bu durum da ikili bankacılık sisteminin incelenmesi mümkün olmayacaktır. Bu kıstas neticesinde kapsam dışı kalan ülkeler aşağıda listelenmiştir:

İran
Suudi Arabistan

İslami ve Ticari Bankacılık Ayrımı: Çalışma ikili bankacılık sisteminin karşılaştırmalı analizini içereceği için kredi/kullandırılan fonlar verisinin ticari ve İslami bankalar için ayrı ayrı mevcut olması gerekmektedir. Bazı ülkelerde kredi/kullandırılan fonlar hacmi toplam olarak verilmiş ve banka tipi bazında bir ayrıma gidilmemiştir. Bu kıstas sebebiyle kapsam dışı kalan ülkeler aşağıda sıralanmıştır:

Irak
Mısır
Cezayir

Sektörel Bazda Veri Kaynağı: Çalışma belirli sektörlere sağlanan krediler/fonlar ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak analiz edeceği için ticari ve İslami bankalar tarafından sağlanan fonların sektörel ayrımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ayrımı sağlamadığı için kapsam dışında kalan ülkeler aşağıda listelenmiştir:

Kuveyt
Birleşik Arap Emirlikleri
Bangladeş
Pakistan

Bu kıstaslar sonrasında listede Malezya, Katar, Endonezya ve Türkiye kalmıştır.

Malezya ve Endonezya'nın iktisadi, kültürel ve coğrafi şartlar bakımından benzerlik göstermesi sebebiyle iki ülke arasından İslami finans için önemi görece daha fazla olan Malezya çalışmaya dahil edilecektir.

İktisadi büyüme unsurları ele alındığında, bankaların sağladığı fonlardan ziyade ihracattan elde ettiği fonları kullanan net enerji ihracatçısı Katar ülkesi de karşılaştırmanın sıhhatini korumak adına kapsam dışında tutulmuştur.

Sonuç olarak çalışmada Malezya ve Türkiye incelemeye alınacaktır.

Analiz kapsamında çalışmaya dahil edilecek sektörler ise her iki ülkede de aynı verilerin temin edilebilmesi adına tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat sektörleri olarak belirlenmiştir. Malezya ekonomisinde en büyük paya sahip hanehalkı kredileri Türkiye ekonomisinde direkt bir karşılığı olmadığı için, Türkiye ekonomisinde önemli bir paya sahip olan ferdi krediler (ferdi taşıt, ferdi konut vb.) ise Malezya ekonomisinde direkt bir karşılığı olmadığı için kapsam dışında bırakılmıştır. Finansal aracılık, kredi kartları ve emlak komisyonculuğu kredileri de reel sektör içerisindeki yeri net olarak belirlenemediği için kapsam dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın zaman aralığı 2005 yılı 1. çeyrek ile 2019 yılı 4. çeyrek olarak belirlenmiştir. Zaman aralığının bu dönemler olarak belirlenmesindeki en önemli unsur Türkiye'ye ait verilerin ilgili dönemden itibaren temin edilebiliyor olmasıdır.

1.6.2. Analiz Yöntemi

Nicel araştırmalarda en önemli unsurlardan birisi kullanılacak verilerin temin edildiği kaynakların güvenirliği iken, bir diğer unsur ise kullanılacak modele uygun biçimde veri toplanmasıdır. Ekonometrik analizlerde kullanılan veri türleri ele alındığında üç çeşit veri türü ile karşılaşılmaktadır. Bunlar; zaman serisi verisi, yatay kesit verisi ve panel veri olarak sınıflandırılabilir.

Zaman Serisi Verisi: Değişken değerinin zaman birimlerine göre değişimini içeren, yani gün ay, yıl, mevsim, çeyreklik dönem gibi kırılımlar şeklinde toplanabilen verilerdir.

Yatay Kesit Veri: Birey, sektör, ülke, bölge, hane halkı, şirket gibi farklı birimlerden zamanın belirli bir noktasında toplanan verilerdir.

Panel Veri: Birey, sektör, şirket, ülke gibi birimlere ait yatay kesit verilerinin, belli bir dönem için bir araya getirilerek toplulaştırılması ile oluşturulan verilerdir (Tatoğlu, 2020 : 4).

Birden fazla birim için zamanın sadece bir noktasındaki veriler incelenerek bilgi elde edinilmesi ihtiyacı mevcut ise yatay kesit veri kullanılmaktadır. Sadece bir birimin zamanın çeşitli dönemlerinde durumuna dair bilgi edinilmesi gerekiyor ise zaman serisi verisi bu analize uygundur. Hem birimlere hem de dönemlere ait bilgi elde edinilmesi ihtiyacının karşılanması panel veri kullanılması halinde mümkün olmaktadır.

1.6.2.1. Panel Veri

Panel veriler, yatay kesit verileri ile zaman serisi verilerinin bir araya getirilmesi ile oluşmaktadır. Bu birliktelik daha çok veri, değişken, serbestlik derecesi ve etkinlik sağlarken, değişkenler arasında daha az doğrusal bağlantı getirmektedir (Gujarati, 2016 : 406). Panel veri analizi, panel veriler kullanılarak panel veri modelleri oluşturulması ve ekonomik değişimlerin ve ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemi olarak tanımlanabilir.

Genel olarak panel veri modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir;

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{it} + u_{it} \qquad i = 1, \ldots, N;\ t = 1, \ldots, T$$

Bu modelde; Y bağımlı değişken, X bağımsız değişken, α sabit değişken, β eğim parametresi ve u hata terimi olarak yer almaktadır. Panel veri olmanın gerekliliği olarak model hem birimlere hem de zaman göre değerler almaktadır. Modelde i alt indisi birimleri, t alt indisi ise zamanı ifade etmektedir (Tatoğlu, 2020 : 7).

Panel veri analizinde genel olarak yatay kesit birim sayısı *(N)*, dönem sayısından *(T)* fazla olduğu *(N>T)* durumlar ile karşılaşılmaktadır. Bu durumda kesitler arasında ciddi korelasyonlar söz konusu olmaktadır. Panel veri seti kullanılarak uzun dönemli bir ilişkinin tespiti yapılmadan önce, sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi adına yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testleri yapılmalıdır.

1.6.2.2. Homojenliğin Test Edilmesi

Bütün gözlemlerin birim ve/veya zaman etkilerinin olmaması hali olarak açıklanan homojenliğin test edilmesi için iki test kullanılmaktadır. Bu testler standart F testi ve Pesaran ve Yamagata delta testleridir.

1.6.2.2.1. Standart F Testi

Homojenliğin test edilmesi adına kullanılan testlerden en bilineni standart F testidir. Bu test aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$F = [\frac{N(T-k-1)}{k(N-1)}](\frac{RSSR - USSR}{USSR})$$

Burada kullanılan *RSSR* terimi kısıtlanmış modelin hata terimleri toplamını ifade ederken, *USSR* terimi ise kısıtlanmamış modelin hata terimleri toplamını ifade etmektedir.

1.6.2.2.2. Pesaran ve Yamagata Delta Testleri

Sabit etkileri ve heterojen eğimleri olan bir panel veri modelini dikkate alan Pesaran ve Yamagata eğim katsayılarının homojen olup olmadığının belirlenmesi için delta testini ortaya koymuşlardır. Temel model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i x_{it} + u_{it}$$

Bu modelde x_{it}, px1 olan açıklayıcı değişken vektörünü, β_i ise px1 olan bilinmeyen eğim katsayıları vektörünü ve u_{it} ise hata terimini ifade etmektedir.

1.6.2.3. Yatay Kesit Bağımlılığı

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı, birimler arası korelasyon ya da uzamsal korelasyon olarak da adlandırılmaktadır. Bu kavram modeldeki her birim için hesaplanan hata terimleri arasında korelasyon olduğunu ifade etmektedir. Bir başka deyiş ile ekonometrik çalışmalarda yatay kesit bağımlılığı firmalar, bireyler ve ülkeler gibi birimler arasındaki etkileşim olarak tanımlanabilmektedir.

Birim veya zaman verilerinden dışlanan değişkenlerin etkilerinin birbirlerinden bağımsız olarak dağıldığı birçok panel veri analizinde varsayım olarak kabul

edilmektedir. Fakat kimi durumlarda, özellikle ülke, bölge ve şehir gibi birbirini etkileyen birimler arasında, söz konusu korelasyon göz ardı edilememektedir. Çağımızda küreselleşmenin de etkisi ile ülkeler ile finansal veriler arasındaki bağımlılık sürekli artarak devam etmektedir. Bir ülkede ortaya çıkan finansal bir unsur farklı coğrafyalardaki ülkelerde de etkisini yüksek düzeyde gösterebilmektedir.

Yatay kesit bağımlılığı makroekonomik düzeyde gerçekleşen ve gözlemlenemeyen ortak faktörler veya ortak şoklar kanalıyla da ortaya çıkabilmektedir. Yatay kesit bağımlılığı zaman serilerindeki otokorelasyon olarak karşımıza çıkarken, geleneksel t ve F testleri bu durumda etkinliklerini yitirmektedir ve bu durum tutarsız bir tahmin ortaya çıkmasına sebep olabilir (Barış & Koçbulut, 2017). Panel veri analizinde ortaya çıkması muhtemel otokorelasyon birimler arasında heterojenlik, sabit veya rastgele olarak kabul edilen birim spesifik kesişim katsayısı ile sınırlı kalmaktadır. Hata terimlerinin bağımlılığı ise sadece mekânsal açıdan dikkate alınmaktadır (Pesaran, 2015 : 750). Yapılan analizin etkinliğinin sağlanabilmesi adına yatay kesit bağımlılığının test edilmesi elzem hale gelmektedir.

Hata terimleri arasında ortaya çıkması muhtemel birimler arası korelasyonlar ortak etkiler, mekânsal etkiler ve sosyoekonomik etkileşimler gibi birçok unsurun sonucu olarak doğabilmektedir. Analiz yapılırken bu hataların yatay kesit bağımlılığının göz ardı edilmesi birim kök testleri neticesinde ortaya çıkacak sonuçlarda ciddi sapmalar olmasına sebep olabilmektedir. Tutarsız tahminciler ve çıkarımsal hatalar gibi önemli problemlerin doğması ihtimali yatay kesitler arası korelasyona izin veren birim kök testlerinin gelişmesine ön ayak olmuştur (Pesaran, 2015 : 750). Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığının test edilmesi amacıyla kullanılan yöntemlerden en çok kullanılanları; CD_{LM1} testi, Pesaran CD_{LM} testi, Pesaran CD_{LM2} testi ve Pesaran vd. CD_{LMadj} testleridir.

CD_{LMadj} testi aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

$$CD_{LMadj} = \sqrt{\left(\frac{2}{N(N-1)}\right)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{i=j+1}^{N} T\, p_{ij} \frac{(T-k)p_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}}$$

Bu test için sıfır hipotezi ve sıfır hipoteze karşı test edilen alternatif hipotez aşağıdaki şekilde yazılmaktadır:

$H_0 : Cov\ (u_{it}, u_{jt}) = 0$, *tüm t için ve* $i \neq j$

$H_1 : Cov\ (u_{it}, u_{jt}) \neq 0$

Hipotezler kabul edilmeleri halinde aşağıdaki sonuçları vermektedir:

H_0 *: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.*

H_1 *: Yatay kesit bağımlılığı vardır.*

Test sonucunda elde edilen olasılık değerinin 0.01, 0.05 veya 0.10'dan küçük olması halinde H_0 hipotezi sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte ve panel veri setini oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu kabul edilmektedir.

1.6.2.4. Panel Veri Analizinde Birim Kök Testleri

Zaman serisi analizi yapılırken kullanılan birim kök testlerine hem zaman hem de kesit boyutu eklenerek panel veri analizi için genişletilme yapılmıştır. Eklenen ilave boyut neticesinde testlerin etkinliği artmış ancak heterojenlik ve yatay kesit bağımlığı gibi problemli yeni unsurlar ortaya çıkmıştır. Birinci nesil olarak ifade edilebilecek birim kök testleri yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayımını kabul etmekte, yani yatay kesit bağımlılığını dikkate almamaktadır. Panel verilerinin homojen olduğunu kabul eden bu testler dışında heterojenliğe izin veren, yani yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve ikinci nesil olarak adlandırılan testler de bulunmaktadır. Bu bölümde testler yatay kesit bağımlılığını dikkate alıp almamalarına göre ayrılarak incelenecektir.

1.6.2.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Almayan Birim Kök Testleri

Birinci nesil bu testler verilerde birimler arası bağımsızlığı ve homojen dağılım varsayımını kabul eden birim kök testleridir. Levin ve Lin (1992), Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) testleri ile bu kısımda incelenecektir.

1.6.2.4.1.1. Levin ve Lin (1992), Levin, Lin ve Chu (2002) Birim Kök Testleri

Levin ve Lin (1992) tarafından ortaya konulan birim kök testi birinci nesil modeller arasında kabul edilmektedir. Model verilerin bağımsız olduğu ve bireyler arasında homojen olarak dağıtıldığı varsayımı altında panel tabanlı birim kök testlerinin özelliklerini analiz etmiştir. Model aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$y_{it} = p_i y_{it-1} + z'_{it} \Upsilon + u_{it} \quad i = 1, \ldots, N;\ t = 1, \ldots, T$$

Denklemde z_{it} deterministik bölüm, u_{it} durağan bir süreç olarak tanımlanmıştır. z_{it} sıfır, bir, sabit etkili veya sabit etkinin yanı sıra bir zaman trendi *(t)* olabilir. Hipotezler ise aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$H_0 : p = 1$

$H_1 : p < 1$

Önerilen testler arasındaki temel fark, alternatif hipotez altında ele alınan heterojenlik derecesidir.

Levin vd. (2002) tarafından yapılan çalışma Levin ve Lin (1992) tarafından ortaya konulan testin geliştirilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir zaman serisinin bir birim kök içerdiği hipotezini, her bir zaman serisinin durağan olduğu alternatif hipotezine karşı değerlendirmek için tahmincinin havuzlanmış t-istatistiklerini kullanarak bir prosedür geliştirmişlerdir. Bu nedenle, önceki modele atıfta bulunarak, bireyler arasında homojen otoregresif katsayılar varsayımı dikkate alınmıştır.

Geliştirilen model aşağıdaki şekilde belirtilebilir:

$$\Delta y_{it} = p\, y_{it-1} + \alpha_{0i} + \alpha_{1i} t + u_{it} \quad i = 1, \ldots, N;\ t = 1, \ldots, T$$

1.6.2.4.1.2. Im, Pesaran ve Shin (2003) Testi

Im, Pesaran ve Shin (2003) bireyler arasında farklılık gösterilmesine imkan veren, yani aynı anda durağan ve durağan olmayan serilere izin veren panel veriler için daha esnek ve hesaplama açısından basit bir birim kök testi geliştirmişlerdir.

Bu birim kök testi, orijinal veri setinin giderek daha küçük kesirleri üzerinde sıralı olarak yapılır; burada indirgeme, düşük bireysel t-istatistikleriyle işaret edilen,

durağanlık kanıtı bulunan dizilerin düşürülmesiyle gerçekleştirilir. Ayrıca, bu test, gruplar arasında dinamiklerin ve hata varyanslarının seri korelasyonuna ve heterojenliğine izin vermektedir (Barbieri, 2006).

Bu model, verileri bir havuzda toplamak yerine hata terimi u_{it} ile kesit birimleri arasında farklı seri korelasyon modelleri seri olarak ilişkilendirildiğinde, paneldeki her bir kesit birimi için hesaplanan istatistiklerinin ortalamasını dikkate alır.

Hata teriminin değiştirilmesi ve N kesit biriminin her biri için doğrusal bir eğilim göz önüne alındığında, model aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + p_i y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \varphi_{ij} \Delta y_{it-j} + \mathcal{E}_{it} \quad i = 1, \ldots, N;\ t = 1, \ldots, T$$

Hipotezler ise aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$H_0 : p_i = 0$, tüm i'ler için

$$H_1 : \begin{cases} p_i < 0,\ i = 1, \ldots, N_1 \\ p_i = 0,\ i = N_1 + 1, \ldots, N \end{cases} \quad 0 < N_1 < N$$

Buradaki alternatif hipotez tüm seriler için olmasa da bazı serilerin birim kök içermesine izin vermektedir.

1.6.2.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Birim Kök Testleri

Yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan testler özellikle bölgeler ve ülkeler gibi veriler analize dahil edildiğinde kısıtlayıcı unsurlar ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Birinci jenerasyon olarak adlandırılan yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan testlerin birim kök testlerinin sonlu örneklem özelliklerini de etkilediği göz önüne alındığında, ikinci jenerasyon olarak bilinen ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan testlerin uygulanması elzem olmuştur.

İkinci jenerasyon olarak kabul edilen bu testlerin en önemli özelliği bağımsızlık varsayımı üzerine olmuştur. Yatay kesit bağımlılığına izin veren birim kök testlerinden SURADF testi, CADF testi ve LMKPSS testi bu bölümde incelenecektir.

1.6.2.4.2.1. SURADF Birim Kök Testi

Yatay kesit bağımlılığını kabul eden testlerden birisi olan SURADF (Seemingly Unrelated Regressions Augmented Dickey-Fuller) testi, görünüşte ilişkisiz regresyon analizi temelinde genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testidir.

Bu testin önemli özelliği panel veri setindeki birim kök içeren veya içermeyen serilerin belirlenmesini sağlamasıdır. Test Breuer, McNown ve Wallace (2001) tarafından geliştirilmiştir. Bu test sayesinde daha önceki testlerden farklı şekilde sıfır ve alternatif hipotezler belirli bir kapsamda her panel seti üyesi için test edilebilmektedir.

N birim boyutu ve *T* zaman boyutu olarak ele alındığında genel model aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\Delta y_{1t} = \alpha_1 + \beta_1 y_{1t-1} + \sum_{j=1}^{k_1} \delta_{1j} \Delta y_{1t-j} + u_{1t} \quad t = 1, \dots, T$$

. . . .
. . . .
. . . .

$$\Delta y_{Nt} = \alpha_N + \beta_N y_{Nt-1} + \sum_{j=1}^{k_N} \delta_{Nj} \Delta y_{Nt-j} + u_{Nt} \quad t = 1, \dots, T$$

Bu model için H_0 ve H_1 hipotezleri aşağıdaki gibi yazılabilir:

$H_0^1: \beta_1 = 0; \quad H_A^1: \beta_1 < 0$

$H_0^2: \beta_2 = 0; \quad H_A^2: \beta_2 < 0$

…..

$H_0^N: \beta_N = 0; \quad H_A^N: \beta_N < 0$

Bu test ile analiz yapılırken kullanılacak kritik değerler, 10.000 tekrarlı Monte Carlo Simülasyonu sonucu ortaya çıkan bootstrap kritik değerleri olmaktadır. Sonuçta elde edilen değer, kritik değerden büyük ise sıfır hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğu yani birim kök içermediği sonucu kabul edilir. Sıfır hipotezi reddedilmez ise serinin durağan olmadığı yani birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmış olur.

Her bir ülke için ayrı ayrı SUR tahminicisi ile genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi bulunur. Hata kovaryanslarındaki bilgileri kullanarak daha etkili tahminciler ve daha güçlü test istatistikleri elde etmeyi sağlayan SUR modeli diğer birim kök testlerinden bu sayede farklılık göstermektedir. SURADF birim kök testinin bazı avantajları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Breuer, McNown, & Wallace, 2002 : 531):

- Tek denklemden panel birim kök testlerine geçişin istatistiksel güç özellikleri bu testte kullanılır.
- Değişken seviyelerde otoregresif işlemlere izin veren ve denklemlerde kalıntı kovaryansları içeren tahminciler tarafından üretilen test istatistiklerine sahiptir.
- Bu test panel veri setinde kaç tane birim kök olduğu ve bunları hangi birimlerin içerdiğini göstermektedir.
- Bu test yapısı ile bireysel hipotezler de test edilebilmektedir.

1.6.2.4.2.2. CADF Birim Kök Testi

Birinci nesil birim kök testlerinden farklı olarak yatay kesit bağımlılığını dikkate alan yatay kesitsel genişletilmiş ADF birim kök testi (Cross Sectionally Augmented Dickey Fuller - CADF) geliştirilmiştir. Basit dinamik doğrusal heterojen panel modeli aşağıdaki gibi yazılabilmektedir.

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{it-1} + u_{it} \quad i = 1, \ldots, N;\ t = 1, \ldots, T$$

$$u_{it} = \Upsilon_i f_t + \mathcal{E}_{it}$$

Gözlenemeyen genel etkilerin f_t, bireysel spesifik hata terimlerinin $\mathcal{E}_{it}$ ile belirtildiği iki denklem bir arada düşünüldüğünde ise aşağıdaki denklem yazılabilir.

$$\Delta y_{iy} = \alpha_i + \beta_i y_{it-1} + \Upsilon_i f_t + \mathcal{E}_{it}$$

Panel veri setindeki her birim için birim kök olup olmadığının tespiti için CADF testi istatistik değerinin hesaplama yöntemi aşağıdaki şekildedir:

$$t_i(N, T) = \frac{\Delta y_i' \bar{M}_w y_{i-1}}{\sigma_i (y_i' \bar{M}_w y_{i-1})^{1/2}}$$

Burada sıfır hipotezi CADF testi için serilerin durağan olmadığını belirtirken, alternatif hipotez serilerin durağan olduğunu ifade etmektedir.

$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = .. = \beta_n = 0$

$H_1 : \beta_i \neq 0$

CADF test değerinin Pesaran kritik değerinden küçük olması halinde sıfır hipotezi reddedilmez ve serinin durağan olmadığı durumu kabul edilir. Bu durumda seri birim kök içermektedir.

1.6.2.4.2.3. Hadri ve Kurozumi (2012) LMKPSS Birim Kök Testi

Hadri & Kurozumi (2012) yatay kesit bağımlılığını dikkate alan LMKPSS birim kök testini geliştirmişlerdir. Temel alınan model aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$y_{it} = z_t'\delta_i + f_i\Upsilon_i + \mathcal{E}_{it} \quad , \quad \mathcal{E}_{it} = \phi_{i1}\mathcal{E}_{it\text{-}1} + \cdots + \phi_{ip}\mathcal{E}_{it\text{-}p} + v_{it}$$

$$i = 1, \dots, N;\ t = 1, \dots, T$$

z_t'nin deterministik terimi, $z_t'\delta_i$ bireysel etkileri, f_t tek boyutlu gözlenemeyen etkileri, Υ_i yükleme faktörünü ve $\mathcal{E}_{it}$ ise hata terimini ifade etmektedir. Modelde Z_A^{SPC} ve Z_A^{LA} olmak üzere iki adet test istatistiği geliştirilmiştir.

Z_A^{SPC} test istatistiğinin formülü aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Z_A^{SPC} = \frac{1}{\sigma_{SPC}^2\, T^2} \sum_{t=1}^{T} (S_{it}^w)^2 \quad , \quad S_{it}^w = \sum_{s=1}^{t} \mathcal{E}_{is}$$

Z_A^{LA} test istatistiği ise aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$Z_A^{LA} = \frac{1}{\sigma_{iLA}^2\, T^2} \sum_{t=1}^{T} (S_{it}^w)^2$$

Bu modelde H_0 hipotezi serinin durağan olduğunu yani birim kök içermediğini ifade ederken, alternatif hipotez serinin durağan olmadığını yani birim kök içerdiğini belirtmektedir.

$H_0 : \phi_i(1) \neq 1$, *Bütün i'ler için (Paneli oluşturan bütün ülkeler için seri durağandır.)*

$H_1 : \phi_i(1) \neq 1$, *Bazı i'ler için (Bazı ülkeler için seri durağan değildir.)*

1.6.2.5. Panel Veri Analizinde Eşbütünleşme

Zaman serisi analizlerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan bir tanesi, zamanın etkisini taşımaları ve zamanla birlikte bu etkinin artmasıdır. Değişkenler arasında sahte regresyonlara sebep olan bu durum, t, F vb. testlerin anlamlı olmamalarına rağmen anlamlı gibi sonuç oluşturmasına sebebiyet vermektedir (Bozkurt, 2007 : 107). Durağan olmadıkları bilinen iki zaman serisi arasındaki korelasyonu incelemek için geliştirilen teknik koentegrasyon veya eşbütünleşme olarak adlandırılmaktadır.

1.6.2.5.1. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Testi

Westerlund (2008) tarafından geliştirilen Durbin-Hausman eşbütünleşme testi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan eşbütünleşme testi olarak bu bölümde açıklanacaktır.

Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan bu testin sonuçları eğim katsayılarının homojen veya heterojen olmalarına göre farklılıklar göstermektedir. Testin uygulanabilmesi için bağımlı değişkenin birim kök içermesine dikkat edilmelidir. Durbin-Hausman eşbütünleşme testinde grup ve panel olmak üzere iki durum söz konusu olmaktadır. Otoregresif parametrenin heterojen olduğunu varsayan ve bu varsayım üzerine çıktı veren Durbin-Hausman grup istatistiği bu durumlardan ilkini ifade etmektedir. İkinci durum olarak karşımıza çıkan Durbin-Hausman panel istatistiği ise otoregresif parametrelerin homojen olduğunu varsayar ve bu varsayım altında sonuç üretir. Test aşağıdaki süreçler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

$$i_{it} = \alpha_{it} + \beta_i \pi_{it} + z_{it}$$

$$\pi_{it} = \delta_i \pi_{it-1} + w_{it}$$

Genel faktör yapısı kullanılarak z_{it} aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

$$z_{it} = \lambda_i' F_t + e_{it}$$

$$F_{jt} = \rho_j F_{jt-1} + u_{jt}$$

$$e_{it} = \phi_i e_{it-1} + v_{it}$$

Denklemlerde F_t, k boyutlu genel faktör vektörünü ifade ederken, λ_i faktör yükleri vektörünü temsil etmektedir. Veri üretim sürecinde ise:

Eğer $\phi_i < 1$ ise, $i_{it}=\alpha_i+\beta_i\pi_{it}+z_{it}$ modeli eş bütünleşik etkiye sahiptir.

Eğer $\phi_i = 1$ ise, sahte regresyon durumu meydana gelmiştir.

Durbin-Hausman grup test istatistiği ise aşağıdaki gibi yazılabilmektedir.

$$DH_g = \sum_{i=1}^{n} \hat{S}_i(\tilde{\phi}_i - \hat{\phi}_i)^2 \sum_{t=2}^{T} \hat{e}_{it-1}^2$$

Grup test istatistiği için sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi yazılabilir.

$H_0^g = \phi_i = 1$, *i=1,…,n (Eşbütünleşme ilişkisi yoktur.)*

$H_1^g = \phi_i < 1$, *(En az bazı i'ler için eşbütünleşme ilişkisi vardır.)*

Durbin-Hausman panel test istatistiği ise aşağıdaki gibi yazılmaktadır.

$$DH_p = \hat{S}_n(\tilde{\phi} - \hat{\phi})^2 \sum_{i=1}^{n} \sum_{t=2}^{T} \hat{e}_{it-1}^2$$

Panel istatistiği için hipotezler ise aşağıdaki şekildedir.

$H_0^p = \phi_i = 1$, *i=1,…,n (Eşbütünleşme ilişkisi yoktur.)*

$H_1^p = \phi_i = \phi \; ve \; \phi < 1$, *(Tüm i'ler için eşbütünleşme ilişkisi vardır.)*

1.6.2.6. Panel ARDL

Değişkenler arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkilerin ayırt edilememesi, bazı tahmincilerin endojen olması halinde parametrelerin yanlı olması durumu ve değişkenlerin durumuna göre farklı sonuçlar ortaya çıkması gibi kısıtlar dikkate alındığında, Panel Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) tekniği bu dezavantajların üstesinden gelmek için çok başarılı bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Panel Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) analizi önceki yöntemler sonucunda herhangi bir eşbütünleşme bulunamazsa uygulanır. Aslında, temel avantajlarından biri, bu metodoloji, değişkenler farklı entegrasyon dereceleri sunduğunda veya bunların bir karışımı olduğunda uygulanabilir olmasıdır (Pesaran & Shin, 1997).

ARDL modelleri hem bağımlı hem de bağımsız değişkenlerin yalnızca eşzamanlı olarak değil, aynı zamanda tarihsel (gecikmeli) değerler arasında da ilişkili olduğu doğrusal zaman serisi modelleridir. y_t bağımlı değişken, $x_{1,\ldots,}x_k$ ve k terimlerinin açıklayıcı değişken olduğu genel ARDL modeli şu şekilde yazılabilmektedir.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{i=1}^{k} \delta_{ij} Y_{jt-i} + \sum_{i=0}^{q} \beta'_{it} X_{jt-i} + \varepsilon_{it}$$

Modelin hipotezleri aşağıdaki gibi yazılabilir.

$H_0 : (\delta(1) \cap \{\beta_j(1)\}_{j=1}^{k} = 0,$

$H_1 : (\delta(1) \cap \{\beta_j(1)\}_{j=1}^{k} \neq 0$

Test istatistiği hesaplandıktan sonra, tüm değişkenlerin kutup durumlarına karşılık gelen iki asimptotik kritik değerle karşılaştırılır. Test istatistiği alt kritik değerin altında olduğunda, sıfır reddedilemez ve eşbütünleşmenin mümkün olmadığı sonucuna varılır. Buna karşılık, test istatistiği üst kritik değerin üzerinde olduğunda, sıfır reddedilir ve eşbütünleşmenin gerçekten mümkün olduğu sonucuna varılır. Bu iki durumda da eşbütünleşme derecesi bilgisi gerekli değildir. Alternatif olarak, test istatistiği alt ve üst kritik değerler arasına denk düşerse test sonuçsuz kalır ve daha fazla ilerlemek için eşbütünleşme derecesi bilgisi gerekir.

1.6.2.7. Ampirik Analiz Modeli

Bu çalışmada Türkiye ve Malezya için tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat sektöründeki kullanılan finansmanların gayri safi milli hasıla üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu çerçevede ticari ve İslami kullanım açısından iki farklı model ile tahmin yapılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle aşağıdaki temel modeller dikkate alınacaktır:

$$Gsyh_{it} = \beta_0 + \beta_1 Ta_{it} + \beta_2 Ma_{it} + \beta_3 \dot{I}m_{it} + \beta_4 Tu_{it} + \beta_5 \dot{I}n_{it} + u_{it}$$

$$Gsyh_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 Ta_{it} + \alpha_2 Ma_{it} + \alpha_3 \dot{I}m_{it} + \alpha_4 Tu_{it} + \alpha_5 \dot{I}n_{it} + u_{it}$$

Modelde $Gsyh_{it}$ t zamanında i ülkesindeki gayri safi milli hasıla değerini, Ta_{it} tarım alanında kullanılan finansmanları, Ma_{it} madencilik alanında kullanılan finansmanları, $\dot{I}m_{it}$ imalat alanında kullanılan finansmanları, Tu_{it} turizm alanında kullanılan finansmanları, $\dot{I}n_{it}$ inşaat alanında kullanılan finansmanları ve u_{it} hata terimini ifade etmektedir. t 2005:1-2019:4 olmak üzere çeyreklik zaman boyutunu, i ise Türkiye ve Malezya olmak üzere yatay kesit boyutunu belirtmektedir. Tüm değişkenlerin

logaritması alınarak çift logaritmik dönüşüm yapılmıştır. Analizde kullanılan verilerin temin edildiği kaynaklar aşağıdaki gibidir:

- Türkiye için, krediler ve fon kullandırım verileri BDDK veri tabanı ve GSYH verileri ise TÜİK veri tabanı kullanılarak derlenmiştir.
- Malezya'ya ait veriler için Bank Negara Malaysia (Merkez Bankası) veri tabanı kullanılmıştır.

Kurulan modele ait genel sonuçlar bu bölümde, ülkelere dair özel sonuçlar ise ilgili ülkeye ait bölümün sonunda yer alacaktır.

1.6.2.7.1. Homojenlik Test Sonuçları

Analizde birim ve/veya zaman etkisinin olmaması hali olarak ifade edilen homojenlik, model parametrelerinin bireyler arasında ortak olduğunu varsaymaktadır. Ancak panel veri analizinde birim, bölge, zaman gibi birçok unsura ait veriler heterojen olabilmektedir. Kullanılan modeldeki homojenlik testi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. 3: Homojenlik Test Sonuçları

Test	İstatistik	Olasılık Değeri
$\tilde{\Delta}$ (Pesaran ve Yamagata, 2008)	1.37	0.08
$\tilde{\Delta}_{adj.}$ (Pesaran ve Yamagata, 2008)	1.45	0.07
$\tilde{\Delta}$ (Pesaran ve Yamagata, 2008)	3.97	0.00
$\tilde{\Delta}_{adj.}$ (Pesaran ve Yamagata, 2008)	4.22	0.00

Tablo 1.3.'de eş-bütünleşme denklemine ait eğim katsayılarının homojenliğini test etmek üzere yapılan Pesaran ve Yamagata (2008) test sonuçları incelendiğinde eğim katsayılarının homojen olduğunu belirten sıfır hipotez ticari bankacılık modeli için %90 önem düzeyinde, İslami/Katılım bankacılık modeli için %90 önem düzeyinde reddedilmekte ve alternatif hipotezde belirtildiği üzere katsayıların heterojen olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1.6.2.7.2. Birim Kök Test Sonuçları

Panel veri setlerinde zaman serisi analizlerinde kullanılan birim kök testlerine hem zaman hem de kesit boyutu eklemesi yapılmaktadır. Panel veri setlerinin heterojen bir yapıda olduğunu kabul eden testlerin uygulaması yapılmıştır. Bu kapsamda Ticari bankacılık ve İslami/Katılım bankacılık modelleri için ayrı ayrı elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 1. 4: Birim Kök Testi Sonuçları (Düzeyde)

Ticari Bankacılık Modeli için Birim Kök Test Sonuçları

	LGSYH		LTA		LMA		LİMA		LTU		LİN	
Method	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob
LLC	1.6	0.9	-1.0	0.2	-2.0	0.0	-0.8	0.2	-2.9	0.0	-1.1	0.1
IPS	2.7	1.0	-4.4	0.0	-0.5	0.3	-2.8	0.0	-4.7	0.0	-3.9	0.0
ADF-Fis.	0.6	1.0	36.8	0.0	3.9	0.4	23.9	0.0	31.4	0.0	30.6	0.0
PP-Fis.	2.1	0.7	37.0	0.0	21.4	0.0	23.8	0.0	29.5	0.0	34.5	0.0

İslami/Katılım Bankacılık Modeli için Birim Kök Test Sonuçları

	LGSYH		LTA		LMA		LİMA		LTU		LİN	
Method	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob	İstat	Prob
LLC	1.6	0.9	-1.0	0.2	-8.7	0.0	-2.2	0.0	-1.6	0.1	-2.9	0.0
IPS	2.7	1.0	-1.0	0.2	-5.6	0.0	0.2	0.6	-1.1	0.1	-1.4	0.1
ADF-Fis.	0.6	1.0	7.3	0.1	40.1	0.0	3.8	0.4	6.3	0.2	8.0	0.1
PP-Fis.	2.1	0.7	20.9	0.0	50.8	0.0	6.0	0.2	24.1	0.0	18.9	0.0

Tablo 1.4.'de yer alan birim kök testi sonuçları incelendiğinde ticari bankacılık modeli için lgsyh bağımlı değişkeni açısından sıfır hipotez reddedilememektedir. Sonuç olarak lgsyh değişkeni düzeyde durağan değildir. Kullanılan lgsyh değişkeni için birinci farkı alınarak birim kök testi tekrar yapıldığında ise seri durağanlaşmaktadır. Sonuç olarak lgsyh değişkeni 1. düzeyde fark durağan yani I(1)'dir. Ticari bankacılık modelinde yer alan diğer değişkenlere ait birim kök testi sonuçları incelendiğinde ise sıfır hipotez reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. Sonuç olarak ilgili değişkenler düzeyde durağandır, yani I(0)'dır.

İslami bankacılık modeli için Tablo 1.4.'de yer alan birim kök testi sonuçları incelendiğinde lgsyh bağımlı değişkeni açısından sıfır hipotez reddedilememektedir.

Sonuç olarak lgsyh değişkeni düzeyde durağan değildir. Kullanılan lgsyh değişkeni için birinci farkı alınarak birim kök testi tekrar yapıldığında ise seri durağanlaşmaktadır. Sonuç olarak lgsyh değişkeni 1.düzeyde fark durağan yani I(1)'dir. İslami bankacılık modelinde yer alan diğer değişkenlere ait birim kök testi sonuçları incelendiğinde ise sıfır hipotez reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. Sonuç olarak ilgili değişkenler düzeyde durağandır, yani I(0)'dır.

1.6.2.7.3. Eşbütünleşme Test Sonuçları

Durağan olmadıkları bilinen iki zaman serisi seti arasındaki korelasyonun incelenmesi adına eşbütünleşme testleri uygulanmaktadır. İki model için de ayrı ayrı olacak şekilde Durbin-Hausman test sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. 5: Durbin-Hausman Eşbütünleşme Test Sonucu (Ticari bankacılık modeli)

dh_g	1.81	p-value	0.04
dh_p	2.86	p-value	0.00

Ticari bankacılık modeli için Durbin-Hausman eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 1.5.'de verilmiştir. Ticari kredi kullanımı açısından büyüme modeli için dh_g ve dh_p test sonuçlarına göre %5 düzeyinde "eşbütünleşme yoktur" sıfır hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. Buna göre iktisadi büyüme ile tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat sektörlerine kullanılan finansmanlar arasında bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Sonuç olarak, ele alınan değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. 6: Durbin-Hausmann Eşbütünleşme Test Sonucu (İslami/Katılım bankacılık modeli)

dh_g	12.17	p-value	0.00
dh_p	16.44	p-value	0.00

İslami bankacılık modeli için Durbin-Hausman eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 1.6.'da verilmiştir. İslami finansman kaynaklarının kullanımı açısından büyüme modeli için dh_g ve dh_p test sonuçlarına göre %5 düzeyinde "eşbütünleşme yoktur" sıfır hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. Buna göre iktisadi büyüme ile tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat sektörlerine kullanılan finansmanlar

arasında bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Sonuç olarak, ele alınan değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

1.6.2.8. Analiz Yöntemine Dair Değerlendirme ve Çalışmanın Ayırt Edici Unsurları

Ampirik analiz yöntemi kısmında da belirtildiği üzere analiz yöntemi kapsamında kurulan modellere dair genel sonuçlar bu bölümde ele alınmıştır. Ülke özelindeki analiz sonuçları ise ilgili bölümlerde belirtilecektir.

Analiz yöntemine dair genel sonuçlar incelendiğinde;

- Homojenliğin test edilmesi adına kullanılan Pesaran ve Yamagata (2008) testi neticesinde modelde kullanılan katsayıların heterojen oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Analizde birim, bölge ve zaman unsularına dair veriler yer aldığından dolayı katsayıların heterojen olması beklenen bir durumdur.
- Kurulan modeller birim kök testine tabi tutulduğunda farklı durağanlık düzeylerine sahip değişkenler olduğu görülmüştür. Tüm değişkenlerin durağan olması adına kimi değişkenlerin birinci farkı alınarak birim kök testleri tekrarlanmış ve tüm değişkenlerin durağan oldukları görülmüştür.
- Modelde kullanılan değişkenler aynı ekonomi içerisindeki farklı sektörlere sağlanan finansmanlar oldukları için bu değişkenler arasında eşbütünleşme adı verilen bir ilişkinin var olması beklenen bir durumdur. Eşbütünleşme test sonuçlarına göre her iki modelde de değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu ifade edilebilmektedir.

Modelde kullanılacak veri sayısına bakıldığında, her bir sektör için 60 adet veri yer almaktadır. Her bir analiz modelinde 5 farklı sektör ve ilgili ülkenin GSYH'si yer almaktadır. İki banka türü ve iki ülke için toplamda 4 farklı model kullanılmaktadır. Panel data analizindeki veri sayısı üzerine literatür incelendiğinde, Agresti ve Min (2002) 30 üzerindeki verinin yeterli olacağını ifade etmiştir. Santos ve Barrios (2011) ise en az 30 veri kullanılması gerektiğini ve 50 üzerindeki veri sayısının yeterli olduğunu belirtmiştir. Narayan (2004) 30 ile 80 arasındaki veri sayısı ile panel veri

analizi yapılacağını ifade ederken, Majid (2008) tarafından yapılan çalışmada bu görüşü desteklemektedir.

Ülke özelindeki bölümlere geçmeden önce bu çalışmanın ayırt edici temel noktalarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Finans ve bankacılık alanındaki gelişmelerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma bulunmasına karşın aynı ekonomi içerisindeki farklı banka yapılarının etkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmaların sayısı görece düşük düzeydedir. Bu çalışmada ikili bankacılık veya çoklu bankacılık olarak ifade edilen sistemin iktisadi büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir.
- Bankalar tarafından sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma literatürde yer alırken, bu finansmanların sağlandığı alt sektörlerin etkisini inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmada sektörel bazda sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkileri ayrı ayrı incelenmiştir.
- Çalışmada panel veri yöntemi kullanılarak hem zaman hem de birim boyutunda yaşanan gelişmeler analize dahil edilmiştir.

İlerleyen bölümlerde ilgili ülkeye dair ekonomik gelişmeler incelendikten sonra kurulan model kapsamında elde edilen analiz sonuçları ve bu sonuçlara dair değerlendirmeler yer alacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ, İKİLİ BANKACILIK İLE BÜYÜMENİN FİNANSMANI: AMPİRİK ÇALIŞMA

Günümüz Türkiye ekonomisini temelleri bakımından sadece Cumhuriyet sonrası dönemi inceleyerek ele almak yeterli olmayacaktır. Türkiye'nin bugünkü iktisadi yapılarının büyük çoğunluğu 18. ve 19. Yüzyıllarda şekillenmeye başlayan kurumlardır. Bu sebeple Osmanlı döneminin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kısaca Osmanlı dönemi incelendiğinde, Devlet 14. ve 15. yüzyıllarda daha çok fetihler üzerinden elde edilen gelirler ile ekonomik katkı sağlamaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda ise yönetimsel ve iktisadi sorunlar ile karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Merkezileşme ve modernleşmeye yönelik ıslahatların yaşandığı 1839 ile 1876 yılları arası Osmanlı tarihinde Tanzimat Dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönem Avrupa'daki iktisadi canlanmanın yaşandığı döneme denk gelmiş ve Avrupalı devletler ile imzalanan ticaret antlaşmaları bu dönem için önemli unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Gerek bu dönemde gerekse ardından gelen Meşrutiyet dönemlerinde Osmanlı Devleti'nde yaşanan iktisadi sıkıntılar Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletler görece olarak zayıflarken, ABD bu süreçten güçlenerek çıkmıştır. Uluslararası düzeyde devam eden siyasi gerginlikler ise dış ticaretin gelişimini oldukça etkilemiştir. Bu dönemde yeni kurulan Cumhuriyet yönetiminin temel amaçları, Ziya Gökalp'e de dayandırılarak, Müslüman-Türk bir müteşebbis sınıfın oluşturulması, sanayileşme ve milli ekonominin gelişmesi olarak sıralanabilir (Pamuk, 2014 : 180).

Tüm Dünya'yı etkisi altına alan 1929 bunalımı ve sonrasında gelen korumacı politikalar Türkiye'nin de iktisadi yapılanmasını etkilemiştir. Dünya'da İkinci Dünya Savaşı'nın baş gösterdiği dönemlerde Türkiye mevcut sosyal ve iktisadi yapısının da etkisi ile tarafsız bir politika izlemiştir. Türkiye'de silahlı bir savaş tahribatı yaşanmamış olsa da iktisadi olarak savaşın etkileri hissedilmiştir.

1950'li yıllarda tarım sektörüne ağırlık veren bir iktisadi yapılanma içerisinde olan Türkiye ekonomisi, ilk dönemde bir ivmelenme kazanmış olsa da yönetimlerin aldığı bazı kararlar neticesinde bu süreci devam ettirememiştir. Demokrat Parti hükümetinin aldığı eleştirilerin başında eşgüdümü ve uzun vadeli planlaması olmayan bir ekonomi yönetimi izlemiş olması yer almaktadır. 27 Mayıs darbesi ile yönetim askeri rejimin eline geçmiştir. Bu rejim iktisadi yapılanmanın planlanması adına OECD'nin de desteği ile Devlet Planlama Teşkilatı'nı (DPT) kurmuştur. Devletin alacağı aksiyonları uzun vadeyi de dikkate alarak ele alan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963 yılında DPT tarafından yayınlanmıştır. Tarım sektörünü bir nevi göz ardı edip sanayileşmeyi odağa alan bu planda, kamu sektörü ve özel sektör için yol gösterici unsurlar yer almıştır. Askeri yönetimin sona ermesi ile ülkede tekrar çok partili hayata geçiş olmuştur ve yeni gelen hükümetler de DPT'nin rolünü benimsemiş ve çalışmalarını sürdürmüşlerdir. 1965 yılında tek başına iktidar olan Adalet Partisi'nin başkanı ve başbakan Süleyman Demirel, DPT'nin başına Turgut Özal'ı getirmiştir.

1960'lardaki olumlu iktisadi eğilimler ise dünya petrol krizinin de etkisiyle 1970'lerde yerini sıkıntılı dönemlere bırakmıştır. Dolar merkezli sabit kur düzeni İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı toparlanmayı destekleyici nitelik göstermiş olsa da özellikle Vietnam savaşı sonrasında bu düzenin sürdürülmesi zorlaşmıştır. 1971'de ABD yönetiminin altına dayalı dolar yapılanmasını terk etmesiyle beraber Bretton Woods sistemi çökmüştür. 1970'li yıllardaki istikrarsızlıkların da etkisiyle sıkıntılı dönemler geçiren Türkiye'de Demirel hükümeti 24 Ocak 1980 tarihinde radikal kararların yer aldığı bir istikrar ve liberalleşme programı açıklamıştır. Turgut Özal Başbakanlık müsteşarı sıfatıyla bu programın uygulanmasından sorumlu kişi olmuştur. Aynı yıl yapılan askeri darbe sonrası yönetimi eline alan askeri rejim yine Turgut Özal'ı ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı olarak atayarak programın sürdürülmesine karar vermiştir. Programın ana unsurlarının; kısa vadeli ödemeler dengesinin iyileştirilmesi ve piyasaya ağırlık veren dışa açık bir ekonomi yönetiminin yapılandırılması olduğu ifade edilebilir (Boratav, 2012 : 147). Programın uygulanmasından sorumlu Turgut Özal'ın Dünya Bankası ve IMF gibi

kuruluşlarla ilişkileri bu dönemde güçlenmiştir. Programın uygulanması ile enflasyon 1980 ile 1983 yılları arasında ciddi oranda gerilemiştir.

12 Eylül darbesi sonrasında getirilen siyasi yasaklar ve bu dönemde alınan kararlar neticesinde Türkiye'de siyasi istikrar uzun bir süre sağlanamamıştır. 1987 ile 2001 yılları arasında kısa süreli koalisyon hükümetleri yönetimde olmuştur. Bu dönemlerde uzun vadeli hedefleri olan ve uygulanabilir iktisadi programlar yapılamamıştır. Koalisyon hükümetleri uzun vadeli faaliyetlerden ziyade kısa vadeli ve anlık çözümler üreten aksiyonlar alarak siyasi hayatlarının mümkün olduğu kadar uzun kalmasını sağlamaya çalışmışlardır. 1999 yılında iktidarda olan Bülent Ecevit hükümeti ülkedeki makro dengesizliklerin devam etmemesi adına IMF'den destek sağlayarak yeni bir istikrar programı uygulamaya karar vermiştir. Ekonomik gidişatın oldukça sıkıntılı olduğu bu dönemde ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş tarafından istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ve güven ortamının temini için Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) açıklanmıştır. Programın ana hedefleri kamuda şeffaflık ve piyasalara güvenin yeniden kazandırılması olarak ifade edilebilirken, alt hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şimşek, 2007):

- Dalgalı kur rejimi içinde enflasyonla mücadelenin sürmesi,
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve bankacılık ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulması,
- Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi,
- Enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası izlenmesi,
- Tüm amaçları sağlayacak yasal bir altyapının oluşturulması.

2.1. 2001 Krizi ve Sonrası (2001 - 2008)

Mali disiplinin sağlanması ve bütçe açıklarının giderilmesi konusunda bir miktar iyileşme yaşanmasına rağmen Kemal Derviş tarafından açıklanan programın devamı için gerekli siyasi iradenin oluşturulamaması neticesinde programın öngördüğü birçok aksiyon uygulamaya konulamamıştır. Finansal piyasalarda beklenen neticelerin alınamaması, siyasi istikrarsızlığın devam etmesi gibi durumlar neticesinde sabit kur rejimi ısrarı sonuçsuz kalmıştır. Yaşanan ciddi sermaye çıkışları

sonrasında 2001 yılında hükümet sabit kur rejiminden vazgeçerek Türk lirasını dalgalanmaya bırakmış ve Türk lirası diğer para birimleri karşısında önemli anlamda değer yitirmiştir.

1990'lı yıllarda yaşanan siyasi krizler sadece iktidardaki partileri değil muhalefetteki partileri de yıpratmıştır. Muhalefetteki partilerin de ülkenin içerisinde bulunduğu durumlara dair bir çözüm önerisi getirememesi sürekli kısa dönemli koalisyon hükümetlerine ön ayak olmuştur. 2002 yılında yapılan genel seçimleri o dönemde yeni kurulmuş olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) kazanarak tek başına iktidar olmuştur.

Siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler ve bozuk bir iktisadi yapı içerisinde uzun yıllar geçiren Türkiye 2002 yılında yapılan genel seçimler sonucunda AK Parti'yi bu sorunların çözümünü sağlaması adına tek başına iktidar koltuğuna getirmiştir. AK Parti yönetimi de ilk aşamada IMF desteğiyle oluşturulan para politikası, maliye politikası, enflasyonla mücadele politikası ve yapısal reform politikalarını içeren programı uygulamaya devam etmiştir. Yalnız, GEGP'nın başarısı daha önceki dönemlerden kalan olumsuzluklar sebebiyle görece sınırlı kalmıştır, bu aşamada AK Parti hükümeti 16 Kasım 2002 tarihinde yayınladığı acil eylem planı ile ekonomik alandaki hedeflerini ortaya koymuştur. Bu plan ile kamu maliyesi, özelleştirme, para politikası alanlarında ve bankacılık, sanayi, turizm, tarım gibi birçok sektörde yeni yapısal düzenlemeler uygulamaya alınmıştır (Şimşek, 2007).

2002 acil eylem planı ve sonrasında yayınlanan 2003 istikrar programının temelleri arasında, IMF programı ile örtüşür şekilde, mali nitelikli tedbirler, yapısal reformlara yönelik tedbirler ve dış ticarete yönelik tedbirler yer almaktadır. İlk beş yıllık iktidar dönemi ele alındığında AK Parti'nin özel sektör yanlısı politikalar izlediği gözlemlenebilir. AK Parti'nin iktisadi politikalar çerçevesinde en önemli önceliği mali disiplin olmuştur. Kamu kesimi bütçelerinin düzenlenmesi ve kamu borçlarının denetiminin sağlanmasına büyük önem verilmiştir. 1980'lerden beri birçok kez gündeme gelen ama siyasi istikrarsızlıklar sonucunda sonuçlandırılamayan özelleştirme süreçlerine AK Parti döneminde hız kazandırılmış ve bu şekilde gelir sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye'de 2002 ve 2003 yıllarından itibaren siyasi istikrarsızlıklar azaldığı için ekonomi alanında atılan adımlardan daha olumlu tepkiler alınmaya başlanmıştır. Uygulanan sıkı mali ve parasal tedbirler finansal piyasalardaki kırılganlığı azaltmıştır. Kamu istikrarının sağlanmasının yanı sıra daha küçük ama daha etkin bir kamu sektörü oluşturulması hedeflenmiştir. 2004 yılında 34 yıl aradan sonra enflasyon ilk kez tek haneye inmiştir. 2005 ile 2007 dönemlerinde de mali tedbirler içeren istikrar programlarının uygulanmasına ve özellikle faiz dışı fazla hedefine yönelik adımlar atılmasına devam edilmiştir (Şimşek, 2007).

2004 yılında enflasyonun görece kontrol altına alınması ile 2005 yılında Türk lirasından altı sıfır atılmıştır, bu aksiyonun enflasyonu düşürücü bir araç olarak kullanıldığı belirtilebilir (Karagöl, 2013).

2006 yılında TCMB enflasyon hedeflemesi stratejisini uygulamaya başlamıştır. İlk olarak 1990 yılında Yeni Zelanda'da uygulanmaya başlanan ve gelişmiş ekonomilerde oldukça başarılı sonuçlar veren bu stratejinin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Eroğlu, 2007):

- Merkez Bankası'nın uygulayacağı para politikasının daha kolay anlaşılabilmesi ve sayısal bir hedeflemenin belirlenmesi,
- Temel politika aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının, TCMB'nin ulaşmayı taahhüt ettiği enflasyon hedefine yönelik kullanılması,
- Merkez Bankası'nın belirli bir takvimde ve şeffaf bir yapı içerisinde karar alma süreçleri yürütmesi,
- Merkez Bankası'nın gelecekteki enflasyona ilişkin öngörülerinin piyasalarda oluşacak güveni kuvvetlendirmesi.

10.12.2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu doğrultusunda üçer yıllık dönemleri kapsayacak şekilde Orta Vadeli Program (OVP) hazırlanması öngörülmüştür. Bu çerçevede ilk OVP 2006 ile 2008 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. 2005 yılında hazırlanan ilk OVP'nin ve sonraki yıl hazırlanan OVP'nin temel amacı dönemin hedefleri ile uyuşur bir biçimde AB'ye üyelik yolunda toplumun yaşam kalitesini yükseltmek olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ekonomik istikrarın ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması, ekonomide

rekabet gücünün artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve fiziki alt yapının iyileştirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 2005, 2006).

2007 yılında hazırlanan ve 2008 ile 2010 yıllarını kapsayan OVP'de alt hedefler aynı tutulurken temel amaç istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye olarak ifade edilmiştir, bu ifade dokuzuncu kalkınma planının temel amacı ile de aynıdır (DPT, 2007). Bir sonraki yıl hazırlanan OVP'de de temel amaçta bir değişikliğe gidilmemiştir (DPT, 2008).

Tüketim mallarına uygulanan vergi artışları ve özelleştirmelerden gelen kaynaklar ile bütçe dengesi önemli ölçüde sağlanmış ve bu vesile ile enflasyon denetim altına alınabilmiştir. Bu dönemde uygulanan sıkı para politikalarının sürmesi faizlerdeki düşüşü sınırlarken ekonomik istikrarın sağlanması ve AB üyeliği süreci doğrudan yabancı sermaye girişlerinin önünü açmıştır. AK Parti hükümetinin ekonomi alanındaki başarıları siyasi desteğinin de artmasını beraberinde getirmiştir. 2002 ile 2007 yılları arasındaki dönem ekonomik açıdan tüm Cumhuriyet tarihinin en başarılı dönemi ve ülke ekonomisinin hızlı bir büyüme gösterdiği bir süreç olarak ifade edilebilir (Acemoglu & Ucer, 2015).

Cumhuriyet tarihinin hemen hemen bütün dönemlerinde oldukça sınırlı düzeyde kalan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2005 yılı sonrasında önceki dönemlere göre oldukça artmış olmasına rağmen, bu sermaye girişleri daha çok yerel şirketlerin uluslararası yatırımcılar tarafından satın alınması şeklinde olduğu için istihdamı artırıcı etkisi sınırlı kalmıştır. Buna rağmen AK Parti'nin ilk beş yıllık döneminde sağladığı büyüme ve toparlanma süreci 2007 yılında yapılan seçimlerde de partinin tek başına iktidarı oy oranlarını artırarak kazanmasını sağlamıştır. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonraki dönemde ekonomi politikaları bakımından bakılacak olursa, maliye politikasının yerini para politikası almıştır. Bu dönemde para politikası araçları da etkin bir şekilde kullanılmıştır. Daha önceki dönemlerde başvurulan destekleme politikası ağırlığını kaybederken yerini dış ticareti artırmaya yönelik teşvik politikaları almıştır.

AK Parti'nin iktidara geldiği dönemde öncelik verdiği unsurlardan bir diğeri de AB üyeliği süreci olmuştur. 2005 yılına gelindiğinde AB Türkiye'nin adaylık başvurusunu resmen kabul etmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde özellikle Almanya ve Fransa, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ekonomideki başarılı performansının yanı sıra hükümet AB üyeliği içinde oldukça önemli adımlar atmıştır (Öniş, 2012). Ankara Antlaşması, Gümrük Birliği gibi süreçler daha önce tamamlanmış olsa da Türkiye'nin AB üyeliği neticelendirilememiştir. Türkiye'de demokratikleşmenin hızlanması, yaşam standartlarının AB ülkeleri seviyesine çıkarılması, işsizliğin azalması gibi olumlu yaklaşımlarla her zaman hedef olarak gösterilen AB üyeliği süreci kısa süreli koalisyon hükümetleri dönemlerinde sonuca bağlanamamıştır. AB adaylığı süreci 1982 askeri anayasasının siyasal ve sosyal maddelerinde önemli revizyonların yapılabilmesinin önünü açmıştır.

2.2. 2008 Küresel Mali Krizi ve Sonrası (2008 - 2015)

2008 yılında ABD'deki konut balonu üzerinden başlayan ekonomik kriz, hızla yayılarak tüm dünyada etkisini göstermiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülkeleri de etkilemesinin temel sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeye olan ihtiyacı ve bu sermaye akışlarının azalması ihtimali,
- Gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışı riski,
- Gelişmiş ülkelerdeki büyüme oranlarının düşmesi ve dış ticaret hacmindeki gerilemeler,
- Ülkenin ekonomik durumuna göre değişmekle beraber petrol ve emtia fiyatlarındaki hızlı gerilemeler de özellikle petrol ihracatçısı bazı gelişmekte olan ülkeler için sıkıntılar doğurmuştur.

Küresel krizin etkileri diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ticari faaliyetler üzerinde belirgin bir durgunluğun yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı AB ülkelerinin krizden ciddi manada etkilenmiş olması, ihracat pazarlarının gelişmiş ülkelere yönelik olması ve özel sektör beklentilerinde ortaya çıkan bozulmalar sonucu dış ticarette yavaşlamalar

gözlemlenmiştir. Finansal piyasalar tarafından bakıldığında, dalgalı kur rejiminin sağladığı esneklik, bankacılık sisteminin sağlam yapısı ve kriz öncesi dönemlerde izlenen iktisadi politikalar sayesinde finansal piyasalar krize karşı bir direnç göstermiştir. 2001 yılındaki krizden sonra daha ihtiyatlı şekilde yönetilen bankalar ise krizden görece daha az etkilenmiştir. AK Parti ekonomi yönetiminin önceki yıllarda izlediği sıkı para ve maliye politikası sonucunda kamu kesiminin borcu ciddi manada azalmıştır, bu kapsamda krizin etkilerini hafifletmek adına para ve maliye politikalarında gevşemeye gidilmesi dahi mümkün olmuştur. Bu etkenler neticesinde krizin etkilerinin azalmaya başlaması ile ülke ekonomisindeki toparlanma küresel ölçekteki ekonomilere nazaran daha erken ve daha kuvvetli bir biçimde ilerlemiştir.

Küresel kriz sonrasında gelen ekonomik daralmadan en hızlı çıkan ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. Krizden çıkış sürecinde özel sektör harcamalarında gözlemlenen düşüş kamu kesimi tarafından telafi edilmeye çalışılmıştır. Büyümenin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için para ve bankacılık politikalarında önemli düzenlemeler yapılmıştır. IMF ile yapılan 19. stand-by anlaşması 2008 yılında sona ermiştir. Küresel ekonomik kriz dönemine denk gelmiş olmasına rağmen Türkiye ekonomi yönetimi yeni bir stand-by anlaşması yapmamaya karar vermiştir.

Küresel mali krizin de etkisi ile 2009 yılında hazırlanan ve 2010-2012 dönemini kapsayan OVP'nin temel amacı küresel krizden çıkış sürecinde ekonomik ve sosyal yapının güçlü yönlerinin kullanılarak büyüme sürecine girmek ve ülkenin refah seviyesini artırmak olarak belirtilmiştir. Programın makroekonomik öncelikleri yeniden sürdürülebilir büyüme dönemine geçiş, istihdamın artırılması, enflasyondaki düşüş eğiliminin sürdürülmesi ve kamu kesimi dengesinin sağlanması olarak belirtilmiştir (DPT, 2009).

Türkiye krizden daha çok dış ticaret kanalları vasıtasıyla etkilenmiş ve 2009 yılını AK Parti döneminde ilk kez daralma yaşayarak kapatmıştır. Bu süreçte yeniden yapılandırmalar ve alınan tedbirler ile özellikle reel sektörün canlanması sağlanmış ve 2010-2011 yıllarında rekor seviyelerde büyüme rakamları görülmüştür. 2012 yılında ise uygulanan para politikaları kapsamında dış ticaret dengesi, finansman

kaynaklarının genişlemesi ve sermaye akımlarından doğabilecek kırılganlıklara karşı ekonomik yapının güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Karagöl, 2013).

Belirlenen iktisadi hedeflere ulaşmada en önemli unsurlardan birisi ekonomi yönetiminin büyümeyi destekleyici politikaları olmuştur. TCMB tarafından 2012 yılında cari açığın kontrol altına alınması, ekonomide dengeli bir büyüme yakalanması ve dış finansmanın daha kaliteli bir hale getirilmesi hedefleri ile yeni para politikası metni hazırlanmıştır (Kara, 2012).

Türkiye'nin ekonomik hedeflerinden birisinin orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelirli ekonomiler sınıfına girmek olduğunu belirtilmiştir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için tasarrufların artırılması, rekabet gücü yüksek sektörlere odaklanılması ve üretimde katma değeri yüksek ürünlerin tercih edilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Karagöl, 2013).

Siyasi ve ekonomik krizler döneminin ardından 2002 yılından beri güçlenerek gelen Türkiye ekonomisinde birçok alanda reformlar yapılmış ve stratejik sektörlerde önemli gelişimler kaydedilmiştir. 2010 yılında hazırlanan ve 2011 ile 2013 dönemini kapsayan OVP'nin temel amaçları ülkenin refah seviyesinin artırılması, büyümenin istikrar kazanması, istihdamın artırılması ve kamu kesimi dengesinin sağlanması olarak sıralanmıştır (DPT, 2010). 2011 yılında Türkiye'nin yakın dönem iktisadi tarihinde önemli bir yer tutan DPT, Kalkınma Bakanlığı olarak yeniden organize edilmiştir. 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan OVP'de bir önceki yılda sayılan amaçların üzerine mali disiplinin sağlanması ve cari açığın azaltılması amaçları da eklenmiştir (Kalkınma, 2011).

2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurularak sosyal devlet olma anlayışı ön plana alınmıştır. Ülkenin enerji bağımlılığının azaltılması adına stratejik enerji yatırımları yapılmaya başlanmış, İstanbul'u küresel finans merkezleri arasına sokmak için çalışmalara hız verilmiştir. İstanbul'un küresel finans merkezleri arasında yer alması projesinin en temel kazanımlarından birisi kazanılacak bu hüviyetin uzun vadede kalıcı hale gelecek olması potansiyelidir (Karagöl, Koç, & Kızılkaya, 2017).

2012 yılında hazırlanan ve 2013 ile 2015 dönemini kapsayan OVP'de küresel ekonomilerdeki sorunlara rağmen büyümenin potansiyel seviyelere çıkarılması, enflasyonla mücadele, cari açığın azaltılması, kamu kesimi dengelerinin sağlanması, yurtiçi tasarrufların artırılması ve bu hedeflerin sonucunda makroekonomik istikrarın güçlendirilmesi temel amaç olarak ifade edilmiştir (Kalkınma, 2012). 2013 yılında hazırlanan OVP'nin ve Onuncu Kalkınma Planı'nın temel amaçları dünyada yeniden şekillenen unsurlar gözetilerek milletin temel değerlerini esas alan yapısal dönüşümlerle ülkenin konumunu yükseltmek ve halkın refahını artırmak olarak belirlenmiştir (Kalkınma, 2013b, 2013a). Sonraki üç yıl içerisinde hazırlanan programlarda da benzer amaçlar korunmuştur (Kalkınma, 2014, 2015, 2016).

Uluslararası alanda 2013 yılından itibaren ABD Merkez Bankası'nın para politikasında normalleşme adımları atması, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarının yavaşlamasına sebep olmuştur. Bu yavaşlamaya paralel olarak finansman kalitesinde de bozulmalar söz konusu olmuştur. Bu durum faiz artışları yönünde bir baskı unsuru olarak piyasalara yansımıştır.

2.3. 2015 Sonrası Dönem (2015 - 2019)

Enerjinden altyapıya, ulaşımdan finansa birçok stratejik alanda projelerin devam ettiği ve makroekonomik göstergelerin kuvvetli olduğu 2013 yılından sonra Türkiye ekonomisine farklı saiklerle birçok engelleme girişimi yapılmıştır. Bu süreçte toplumsal hareketlenmeler yaşanmış ve "Gezi Olayları" olarak bilinen süreç başlamıştır. Olayların yatışmasının ardından Türkiye'de hareketlilikler devam etmiş ve "17-25 Aralık" sürecinde ülkede siyasi ve ekonomik açıdan farklı gelişmeler yaşanmıştır. Yurtiçindeki gelişmelerin yanı sıra Suriye'de yaşanan olayların da Türkiye'de siyasi ve ekonomik anlamda etkileri söz konusu olmuştur.

Yatırımlar ve ekonomik faaliyetlerde ciddi zaman kayıpları söz konusu olmuştur. TCMB bu süreçler öncesinde rekor düşük seviyelerde olan faizleri kurdaki baskıları hafifletmek adına yükseltmek zorunda kalmıştır. Ekonomi yönetiminin daha önce açıkladığı kısa vadeli hedeflere ulaşılması bir süre ötelenmiştir.

Türkiye'de siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanan birçok gelişme sonrasında 15 Temmuz 2016 tarihinde bir darbe girişimine kalkışılmıştır. Siyasi iradenin ve halkın

verdiği tepki neticesinde geceden sabaha kadar süren olaylar sona ermiş ve darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Siyasi otoritenin hedef alındığı önceki girişimler ve son olarak da darbe girişimi başarısız olsa da ekonomi üzerinde ciddi manada etkileri söz konusu olmuştur. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke notunu düşürmesi, ülke risk primindeki artış ve döviz kurunda yaşanan yükselişin ekonomi alanındaki en net etkiler olduğu belirtilebilir (Karagöl, 2016).

Darbe girişiminin ekonomi üzerinde etkileri olduğu ancak bu etkilerin daha önceki darbelere nazaran ekonomik anlamda belirgin bir şekilde daha hafif olduğu belirtilebilir. Ancak bu darbe girişiminin sadece ekonomik alanda değil, toplumsal birçok alanda etkileri söz konusu olmuştur (Kılıçaslan, 2017).

Darbe girişiminin ülke ekonomisine ve finansal yapıya etkisi analiz edildiğinde, finansal sisteme etkisinin oldukça düşük seviyede olduğu ve kısa süreli bir daralmanın ardından sektörün etkin bir şekilde çalışmaya devam ettiği ifade edilebilir (Kayhan & Kar, 2016).

Bu dönemde finansal piyasaların etkin işleyişinin sürdürülebilmesi için TCMB, bankacılık sektörünün tüm likidite ihtiyaçlarının karşılanacağını, tüm işlemler tamamlanıncaya kadar sistemlerin açık tutulacağını, piyasa derinliği ve fiyat hareketlerinin yakından takip edileceğini ve gerekli görülmesi halinde finansal istikrarı korumaya yönelik tüm önlemlerin alınacağını belirtmiştir (TCMB, 2016).

2016 yılının ikinci yarısından itibaren gelişmiş ülkelerdeki büyüme görünümünün düzelmesi ile ticari faaliyetlerde artışlar gözlemlenmiştir. Bu dönemde Türkiye hem darbe girişimi hem de jeopolitik risklerin getirdiği elverişsiz koşullara rağmen ekonomik anlamda dayanıklılığını korumuştur. Darbe girişimi, artan jeopolitik riskler ve ABD'de faiz artışı beklentileriyle beraber döviz piyasalarında oynaklıklar artmıştır, bu dönemde sıkı bir para politikası izlenmesi bu risklerin etkisinin görece daha düşük düzeyde olmasını sağlamıştır.

Darbe girişiminin hemen ardından Hazine, TCMB, BDDK ve SPK gibi birçok kuruluştan gelen tedbirler neticesinde ekonomik algının ve piyasaların rahatladığı ifade edilebilir. İlk şok ortamının en az hasarla atlatıldığına ve ekonomiye duyulan

güvenin geri kazanıldığına dair göstergelerin var olduğu belirtilebilir (Ünay & Dilek, 2017).

2016 yılında iktisadi yapılanma açısından atılan önemli adımlardan birisi de Türkiye Varlık Fonu'nun kurulmasıdır. 26 Ağustos 2016 tarihli "Türk Varlık Fonu Yönetim Anonim Şirketi Kuruluş Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile kurulmuş olan Türkiye Varlık Fonu'nun (TVF) amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Ulussever, Mangır, & Ertuğrul, 2017):

- Kamu varlıklarında değer artışı sağlanması yoluyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmak,
- Katılım finansmanına uygun varlıkların gelişmesine, sektör payının arttırılmasına destek olmak,
- İslami finansman varlıklarının kullanımının yaygınlaşmasını sağlamak,
- Sermaye piyasası araçlarının çeşitliliğinin ve kullanımının arttırılmasına katkıda bulunmak,
- Yabancı yatırımcıların ilgisini ülke üzerine çekmek ve yeni yatırımlar yapılması için sermaye sağlamak,
- Kanal İstanbul, Üçüncü Köprü, Üçüncü Havalimanı, Nükleer Santral gibi büyük altyapı projelerine kamu kesiminin borcunu arttırmadan finansman sağlamak,
- Stratejik önem arz eden sektörlerin gelişmesine ve büyük ölçekli yatırımlara iştirak etmek ve bu amaçla alt fonlar kurmak ve yönetmek,
- Savunma sanayi, havacılık, yazılım ve teknoloji gibi stratejik sektörlerde yerli şirketleri desteklemek.

Dünya'daki örnekleri incelendiğinde genel olarak sermayeleri doğal kaynak rezervlerine veya dış ticaret fazlasına dayanan varlık fonları göze çarpmaktadır. Diğer ülkelerdeki örneklere nazaran daha farklı bir kaynak yapısına sahip olan TVF üzerine yapılan çalışmalar ve simülasyon analizi neticesinde TVF'nin sahip olduğu kaynakların efektif kullanımı neticesinde ekonomik büyümeye katkı sunacağı belirtilebilir (Doruk, 2017).

Bir diğer çalışmada Türkiye ile cari açık, emtia ithalatçısı olma ve enflasyon hedeflemesi uygulama yönünde benzerlik gösteren 11 ülke için ampirik analiz yapılmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan veriler değerlendirildiğinde ilgili ülkelerdeki varlık fonlarının ekonomik büyümeye pozitif katkıları olduğu ve TVF'nin de ülkenin ekonomik büyüme hedeflerine katkısının olacağı ifade edilebilir (Ulussever vd., 2017).

Cari açık ve enflasyon üzerindeki baskıların artış gösterdiği 2017 yılında hazırlanan ve 2018 ile 2020 dönemini kapsayacak olan OVP'de temel amaçlar iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, sermaye ve işgücü kalitesinin artırılması ve makroekonomik istikrarın sağlanması olarak belirlenmiştir (Kalkınma, 2017).

16 Nisan 2017 yılındaki referandum sonucunda kabul edilen ve 10 Temmuz 2018 tarihinde uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, siyasi arenada birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri artırılmış ve Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak konumlandırılmıştır. Yapılan seçimlerin ardından bu sistemin ilk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kamu yönetiminin yapılanması ve işleyişi üzerinde ciddi etkileri olacağı, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'nın ve kabinesinin hızlı karar almaya dönük dinamik bir yapı içerisinde olması beklendiği ifade edilebilir (Güler, 2018).

Parlamenter sistem ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi arasındaki farklar incelendiğine parlamenter sistemin birçok dezavantajının Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ortadan kaldırıldığı ve yeni sistemin siyasi istikrarsızlıkların birçok sebebini bertaraf edebilecek şekilde tasarlandığı beklentisi oluşmaktadır (Akçakaya & Özdemir, 2018).

Yeni kabine sisteminde ekonomi yönetimi Hazine ve Maliye Bakanlığı altında toplanmıştır. Yeni sistem ile OVP'nin adı Yeni Ekonomi Programı (YEP) olarak değiştirilmiştir. 2018 yılında hazırlanan ve 2019 ile 2021 dönemini kapsayan YEP'te temel hedefler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Hazine ve Maliye, 2018):

- Sıkı para ve maliye politikaları uygulanarak enflasyonda düşüş sağlanacaktır.

- TCMB fiyat istikrarı temel amacı doğrultusunda elindeki tüm araçları kullanacaktır.
- Kamuda kaynakların verimli kullanılması, maliyetlerin ve harcamaların azaltılması ve gelirlerin arttırılması hedeflenmektedir.
- Merkezi yönetim bütçe açığının milli gelire oranı yüzde 2 seviyelerinde tutulacaktır.
- İhalesi yapılmamış ve ihalesi yapılmasına karşın henüz başlamamış projeler askıya alınacaktır.
- Bankaların mali yapıları güçlendirilecek, toplumun uygun koşullarla krediye erişimi sağlanacaktır.
- İhracat, turizm ve sanayi ürünlerinde yerlileştirmeye dayalı dönüşümler hedeflenmektedir.
- Ekonomi yönetimindeki kurumlar yeniden yapılandırılacak ve daha hızlı karar alma mekanizması kurulacaktır.
- Makroekonomik hedefleri destekleyici proje ve programlar başlatılacaktır.

2019 yılı içerisinde hazırlanan ve 2019 ile 2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı insan odaklılık çerçevesinde hazırlanmıştır. Plan stratejik alanlarda dönüşümler, altyapı yatırımlarının yapılması, teknolojik dönüşümlerin sağlanması ve öngörülen büyüme hedeflerine ulaşılması için reel sektöre destek verilmesi unsurlarını içermektedir (SBB, 2019).

Yine aynı yıl içerisinde hazırlanan YEP'te ise hedefler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Hazine ve Maliye, 2019):

- Enflasyonla mücadele devam edecektir.
- Ekonomik dönüşüm adımları neticesinde cari işlemlerde denge kalıcı olarak tesis edilecektir.
- Program dönemi boyunca sürdürülebilir büyüme hedeflenmektedir.
- Kamu yatırım ve harcamalarının etkinliğini artırıcı değişim programları sürdürülecektir.
- Türkiye Varlık Fonu finansal piyasaların gelişimini destekleyecek, özel sektör ile iş birliği kapsamında sabit sermaye yatırımları yapacaktır.

- Vergi rejiminde reformlar yapılacaktır.
- Bankacılık sektörünün mali yapısı ve aktif kalitesinin artırılmasını sağlayacak adımlar atılacaktır.
- Ekonomi yönetimindeki kurumların etkinliğini arttırmak için dönüşümler devam edecektir.

2002-2019 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin iktisadi alanda gerçekleştirmeyi başardığı önemli gelişmeleri kısaca sıralamak gerekirse:

- Bu dönemde özellikle bozuk kamu maliyesi dengelenmiş ve sürdürülebilir bir yapılanma süreci içerisine girilmiştir.
- Bankacılık sektörü düzenleyici ve denetleyici kuruluşların da etkin rol alması ile daha güçlü bir mali yapıya kavuşmuştur.
- Bu dönemin özellikle ilk yıllarında hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girilmiş ve reel sektörde önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- Enflasyon ile mücadelede önemli kazanımlar elde edilmiş, son dönemde yaşanan gelişmelerin ekonomik alandaki etkilerine rağmen enflasyon belirli bir düzeyde tutulmuştur.
- Kamu kesiminin borçluluğu ve bütçe açığı gibi kalemlerde önceki dönemlere nazaran ciddi iyileşmeler söz konusu olmuştur.
- Ülkenin iktisadi bağımlılıklarının azaltılması için altyapı, enerji, Ar-Ge ve savunma sanayi gibi stratejik sektörlere yatırımlar yapılmıştır.
- Teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek sektörlerin gelişimi için teşvikler uygulanmaya başlamıştır.

2.4. Türkiye'de Bankacılık Sektörü

Türkiye'nin bankacılık sisteminin tarihi Osmanlı dönemine, 1856 yılına, kadar uzanmaktadır. Osmanlı döneminde ilk borçlanmanın gerçekleştirildiği bu tarihten itibaren bankalar kamu kesimi borçlanmasını sağlama görevini üstlenmişlerdir. Cumhuriyetin kurulması ile kamu bankaları yerli sanayinin kurulması, tarım, imalat ve madencilik gibi sektörlerin güçlendirilmesi için faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

İlerleyen yıllarda özel amaçlı kamu bankaları ve özel bankalar faaliyetlerine başlamıştır. Bu bölümde Türkiye'de bankacılığın geçmişi üzerinde durulacaktır.

2.4.1. Osmanlı Ekonomisinde Bankacılık

Osmanlı Devleti'nde özellikle Tanzimat dönemine kadar bankacılığa Avrupa devletlerindeki gibi bir ilgi gösterilmemiştir. Osmanlı Devleti uzun bir dönem boyunca doğrudan borçlanma yapmaktan ziyade, mevcut kaynakları sermayeye dönüştürmüştür. Bu durumun nedenlerinden birisi Türk vatandaşların daha çok askeri yönetim ve devlet memuriyeti gibi alanlarda faaliyet göstermesidir. Ayrıca, iktisadi yapı içerisinde direkt olarak borçlanmak yerine İslam iktisadi geleneğinden gelen mudaraba, müşareke gibi ticaret ve risk paylaşımı temelli işlemlerin yaygın olması da toplumsal olarak bankacılık gereksinimlerinin daha geç dönemlerde ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Avrupa'da sanayileşme sürecinin sonrasındaki teknolojik gelişmeler, sanayi ile finans arasındaki etkileşimin artması ve uluslararası ticaretin gelişmesi bankacılık alanında önemli ilerlemelerin gerçekleşmesine ön ayak olmuştur. Finansal alandaki gelişmeler ele alındığında 14. ve 19. yüzyıl arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Osmanlı Devleti'nde yaşanmadığı ifade edilebilir. Para mübadelesi ve kredi işlemleri gibi hususlar Osmanlı'da sarraflar gibi ufak zümreler tarafından yürütülmektedir. Sarraflar ilk dönemlerde loncalar ve tüccarların gereksinimleri gereği kredi verirken, ilerleyen dönemlerde devlete de borç vermeye başlamışlardır. Finansal manadaki yapısal yetersizlikler sebebiyle uluslararası ilişkileri bulunan Galata bankerleri kısa vadeli borçlanma ihtiyaçlarının karşılanması noktasında önemli rol oynamıştır. İlk borçlanmalarının başladığı 1854 yılı ile 1881 yılları arasında bir nevi altın çağlarını yaşayan galata bankerleri, Düyun-u Umumiye'nin kurulması ile dış borçlanma sürecinde etkilerini kaybetmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerinin ortaya çıkması Avrupa devletlerinden farklı nedenlere dayanmaktadır. Avrupa devletlerinde bankalar, coğrafi keşifler sonrası sömürgecilik ve dış ticaret yoluyla oluşan kaynakların, sanayi sektörüne kredi olarak aktarılmasına aracılık etmek temeliyle kurulmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde bankacılığın ortaya çıkmasındaki en temel faktörler ise bütçe açıklarının finanse

edilmesi ve yabancı sermayeye duyulan ihtiyaçtır. Bu saikler neticesinde ilk bankacılık girişimleri dönemin finansal manada etkili grupları olan Galata bankerleri tarafından yapılmıştır.

Bu bölümde Osmanlı Devleti dönemindeki bankacılık faaliyetleri yabancı bankalar ve Milli bankalar olarak iki alt kısımda incelenecektir.

2.4.1.1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Bankalar

Osmanlı Devleti'nde kambiyo istikrarının sağlanması amacıyla iki Galata bankeri Jacques Alleon ve Teodor Baltazzi banka kurma iznini alması ile ilk banka kurma girişimleri başlamıştır. 1847 yılında Osmanlı parasının değerinin istikrarının korunması amacıyla, İstanbul Bankası diğer isimleri ile Dersaadet Bankası, Banque de Constantinople, kurulmuştur. Gerekli dış borçlanmanın temin edilmesi için faaliyet gösteren banka, 1848 yılındaki mali buhranın da etkisi ile 1852 yılında tasfiye edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde devam eden banka kurma girişimleri neticesinde 1856 yılında Osmanlı Bankası kurulmuştur. Devletin kısa vadeli borçlanma ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulan banka, ilgili dönemde yaşanan isyanlar, savaşlar ve çeşitli gereksinimler dolayısıyla ortaya çıkan borçlanma ihtiyacının tamamını karşılayamamış ve devlet Galata bankerlerinden borç almayı sürdürmüştür.

Osmanlı Bankası, 1863 yılında İngiliz ve Fransız sermaye ortaklığı ile Bank-ı Osmani Şahane olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. Osmanlı parasındaki istikrarsızlığı gidermek ve kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının temini amacıyla bankaya özel imtiyazlar tanınmıştır. 30 yıl süre ile emisyon, kısa vadeli işlemler yapma ve dış borç ödemelerinin banka üzerinden yapılması gibi imtiyazlar bankaya tanınmıştır. Bankanın merkezi İstanbul'da olmasına rağmen yönetimi Londra ve Paris'te bulunan komisyonlar tarafından yürütülmektedir. İlerleyen dönemlerde çeşitli bankalar kurulmaya devam edecek olsa da Osmanlı Bankası'nı diğer bankalardan ayıran en önemli özellik bankaya 1863 yılında para basma ayrıcalığı tanınması ve bankanın merkez bankası rolünde faaliyet göstermesi olmuştur (Er, 2009). Bu bankaya tanınan imtiyazların süresi çeşitli dönemlerde farklı vadelerde uzatılmış ve banka 1925 yılına kadar imtiyazları kullanma hakkını elinde tutmuştur.

Devletin borçlanma ihtiyacının karşılanmasını ana faaliyet alanı olarak belirleyen birçok banka kurulmuştur. Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulduğu 1881 yılına kadar; Şirketi Umumiye-i Osmaniye Bankası (1864), Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası (1866), İtibar-ı Umumi Osmani Şirketi (1868), Avusturya Osmanlı Bankası (1871), Avusturya Türk Bankası (1872), İkinci İstanbul Bankası (1872), Kambiyo ve Esham Şirketi Umumiyesi (1872), Şark Şimendiferleri Bankası (1878) gibi bankalar kurulmuştur.

1875 yılında Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyemeyeceğini açıklaması, devletin kısa vadeli finansmanının sağlanması amacıyla kurulan birçok banka için sıkıntılı bir durum olmuştur ve bu süreç özellikle küçük ölçekli olan bankaların piyasadan çekilmesi ile sonuçlanmıştır (Silier, 1975). Bu durum neticesinde birçok banka, Osmanlı Devleti içerisinde banka kurmaktan ziyade mevcut bankaları üzerinden şube açma yolunu izlemişlerdir.

Düyun-ı Umumiye'nin kurulmasının ardından Osmanlı Devleti yabancı sermayedarlar gözünde daha güvenilir bir yatırım bölgesi olarak görülmeye başlamıştır. Dış borç geri ödemesinin garanti altına alınması ile yabancı sermaye girişi hız kazanmıştır ve bu durum yabancı bankaların ilgisini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde bankaların devlete borç vermenin yanı sıra, kendi ülkeleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin gelişmesi amacıyla özellikle ilgilendikleri alanlara ve bölgelere şube açtıklarını ifade edilebilir. Sermayeleri Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi Avrupa devletlerine ait birçok banka ülkede faaliyet göstermiştir (Ayoğlu Duman, 2020).

2.4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Kurulan Milli Bankalar

Osmanlı Devleti'nde kurulan yabancı bankalar daha çok geri ödeme garantisi aldıkları veya özellikli gördükleri alanlarda faaliyet göstermeyi tercih etmişlerdir. Buna ek olarak bir nevi merkez bankası hüviyetinde faaliyet gösteren Osmanlı Bankası'nın devletin çıkarları ile bağdaşmayacak bir şekilde faaliyet gösteriyor olması milli bankalara olan ihtiyacı tetiklemiştir.

Milli bankalar görece daha geç bir dönemde, yabancı bankaların faaliyet göstermediği alanlardaki ihtiyaca binaen ve özellikle tarım gibi Osmanlı ekonomisi

için temel sektörlerin desteklenmesi amacıyla kurulmuşlardır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk milli banka Ziraat Bankası olmuştur. İlgili dönemde tarımla uğraşan köylüler finansal ilişkilerini mültezimler vasıtasıyla yürümektedir. Mültezimlerin yanı sıra tefecilerin de köylüye fahiş oranlar ile borç vermesini engellemek adına Mithat Paşa 1863 yılından itibaren tarımsal kredi faaliyetlerine öncülük etmiştir. Bu amaca ulaşmak adına, 1867 yılında sermayesi imece usulü ile toplanan Memleket Sandıkları kurulmuştur, 1883'te devletin de etkisi ile bu kurumlar Menafi Sandıkları olarak faaliyet göstermişlerdir. 1888 yılında ise tüm bu sandıklar Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Yine Mithat Paşa tarafından 1868 yılında kurulan İstanbul Emniyet Sandıkları'nın temel amacı halkın elindeki dağınık paraların bir araya getirilmesi ve zanaatkarlar ve esnafların kullanımına sunulmasıdır. Bu sandıklar da 1907 yılında Ziraat Bankası bünyesine katılmıştır.

Ziraat Bankasının kuruluş aşamasındaki başlıca işlevleri zirai faaliyetlerde bulunan köylüye, arazi sahiplerine, ziraat sektöründe faaliyet gösteren şirketlere hesap açmak, finansman sağlamak; gerektiğinde tohum, zirai araç, malzeme, hayvan temin etmek ve bunları karşılığını peşin veya taksitle geri almak olarak sıralanabilir. Ziraat Bankası'nın karının belirli bir kısmı ziraat sektörünün gelişmesi, tarımsal reformların yapılması, yurtdışına ziraat tahsili almak için gideceklere burs verilmesi ve zirai okullar açılması gibi faaliyetlere destek olması adına ayrılmaktadır.

Milli bankaların kurulmasına dair politikalar incelendiğinde iki tür örgütlenmenin oluştuğu görülmektedir. Bunlardan ilki, yerel tüccarlar ve arazi sahipleri arasındaki finansal anlaşmazlıkları çözmek ve yabancı bankalarla rekabet etmek için kurulan Manisa Bağcılar Bankası, Konya Ahali Bankası gibi örneklerin olduğu örgütlenmelerdir. İkincisi ise azınlıkların göçüyle ortaya çıkan boşluğun doldurulması amacıyla, direkt banka ihtiyacı olmasa da ticaretin gelişmesi için kurulan şirketlerdir. Bu kapsamda daha çok tek şubeli ve yerel faaliyetler gösteren irili ufaklı birçok banka kurulmuştur. Bu bankalardan bazıları; İstanbul Bankası (1911), Konya İktisadi Milli Bankası (1912), Adapazarı İslam Ticaret Bankası (1913), Karaman Mlli Bankası (1913), Emvali Gayrimenkule ve İkrazat Bankası (1914), Milli Aydın Bankası (1914), Akşehir Bankası (1916), İtibari Milli Bankası (1917), İktisadi Milli Bankası (1917), Manisa Bağcılar Bankası (1917), Konya Ahali

Bankası (1917), Ticaret ve İtibari Umumi Bankası (1918), Türkiye Umumi Bankası (1918), Eskişehir Çiftçiler Bankası (1919), Adapazarı Emniyet Bankası (1919), Konya Türk Ticaret Bankası (1920), İktisat Türk A.Ş. (1920), Bor Zürra ve Tüccar Bankası (1922) olarak sıralanabilir.

Birinci Dünya Savaşı döneminde ulusal nitelikte bir banka kurulması girişimleri neticesinde Evkaf Bankası kurulmuş, ardından 1917 yılında İtibar-ı Milli Bankası kurulmuştur. İtibar-ı Milli Bankası devletin yeni emisyon bankası olarak 1925 yılından sonra önemli imtiyazlara sahip olacak şekilde kurgulanmıştır. Bu sebeple kuruluş aşamasında, bankaya sadece Osmanlı tebaasının hissedar olabilmesi, devlete ait hisselerin satılamaması, banka faaliyetlerinde Türkçenin kullanımının zorunlu tutulması, bankanın çeşitli vergi ve ücretlerden muaf tutulması gibi imtiyazlar tanınmıştır. İtibari Milli Bankası 1927 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, sonrasında ise Türkiye İş Bankası ile birleşerek faaliyetlerini sonlandırmıştır.

2.4.2. Osmanlı Ekonomisinde Para Vakıflarının Yeri

Para vakıfları, hayırlı bir amaç için doğrudan doğruya paranın veya gelir üretebilen gayrimenkulün vakfedilmesini ifade etmektedir. Daha kısa tabir ile para vakfı, kuruluş aşamasında vakfedilen sermayenin tamamının veyahut bir kısmının paradan oluştuğu vakıf türüdür (Çizakça, 1993). Kuruluş amaçları açısından incelendiğinde para vakıflarının kamusal ihtiyaçları karşılanması, sosyal refahın artırılması ve kurumsal alandaki finansman ihtiyaçlarının giderilmesi hususları dikkate alınarak faaliyet gösterdikleri ifade edilebilir. Para vakıflarının ilk uygulamaları Fatih Sultan Mehmet döneminde denk gelmektedir. Kurulan ilk para vakfı 1423 yılında Edirne'de Yağcı Hacı Muslihiddin tarafından kurulan vakıftır. Sultan Fatih'in de 24 bin altınını ordunun finansmanında kullanılmak üzere vakfettiği bilinmektedir (Özsaraç, 2019).

İslam geçmişinden gelen vakıf kültürü Osmanlı'da da önemli bir yer tutmaktadır. Ancak fetihler vasıtasıyla toprakların genişlemesi ve özellikle Balkanların fethi ile farklı din ve kültürlere sahip coğrafyaların egemenlik altına alınması ile devlet sistemi ve vakıf kurumu içerisinde yenilikler söz konusu olmuştur. İlk zamanlarda dini ve sosyal alanlardaki kimi hizmetleri sağlanması adına kurulan para vakıfları ilerleyen dönemlerde finansman, ortaklık ve paylaşım ekonomisi kapsamında hareket

eden yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamak adına da faaliyetler yürütmüştür. Osmanlı ekonomisinde faiz yasağına özen gösteren işletmelerin faiz ile iştigal eden kurumlar ve bankalar yerine para vakıfları vasıtasıyla ihtiyaçlarını karşılamaları amaçlanmıştır (Bulut, 2017).

Vakfedilen fonlar İslami kıstaslara göre tefeciler ve bankalar gibi kurumlardan ayrı, faiz riskinden korunarak ekonomiye kazandırılmaya çalışılmıştır. Ticaret alanındaki en önemli husus finansmandır ve vakıflar da ellerindeki atıl parayı ekonomiye sokarak bu alanda önemli bir finansman kaynağı olarak faaliyet göstermektedirler. Para vakıfları ilgili dönemdeki hukuki yaklaşıma göre faiz sayılmayacak oranlarla, bu oranlar dönemsel olarak değişmekle beraber yüzde 10 ila 15 arasındadır, finansman sağlayarak piyasanın işlevselliğine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Para vakıfları da bankalar gibi finansal sistemin içerisinde yer alarak daha çok bölgesel olmakla beraber ekonominin finansman ihtiyacının karşılanmasında rol oynamıştır (Özsaraç, 2019).

Günümüzdeki bankalardan Ziraat Bankası ve Vakıflar Bankası gibi devlet bankalarının temellerinin para vakıflarına dayandığı bilinmektedir. 1913 tarihinde kurulan Evkaf Bankası'nın yanı sıra Cumhuriyet döneminin ilk bankası olan İş Bankası'nda da vakıfların kurucu hisselere sahip olduğu bilinmektedir. 1954 yılında kurulan Türkiye Vakıflar Bankası ve 2015 yılında kurulan Vakıf Katılım Bankası öz sermayesini vakıflardan alan günümüz bankaları arasında yer almaktadır.

2.4.3. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

Kurtuluş savaşı sonrasında oluşan yeni ülke sınırları içerisinde birçok alanda olduğu gibi iktisadi alanda da düzenlemeler yapılmıştır. Kamu maliyesi, para sistemi ve mali disiplinin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Devlet öncülüğünde kurulan kamu bankaları bu sistemin temel ayaklarından birisini oluşturmaktadır. Hükümet temsilcileri ve tarım, ticaret ve sanayi sektörünün önde gelen temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi sonucunda ekonomik gelişimin sağlanması adına ulusal bankacılığın kurulması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Özel sektörün bu ölçekte bir yapılanmaya gitmesinin güç olması sebebiyle bankaların kurulmasında devlet katkısının önemi belirtilmiştir.

Ticaret ile uğraşan kesimin talebi ile ana ticaret bankası olması, ticari faaliyetlere aracılık etmesi adına Türkiye İş bankası 1924 yılında kurulmuştur. Banka tüccar kesim tarafından İzmir İktisat Kongresi'nde özellikle talep edilmiş ve milli tüccar oluşturma çabalarında önemli bir rol üstlenmiştir. Bankanın yeni ticari organizasyonların kurulmasında, sermaye birikimlerinin sağlanmasında ve iktisadi yapılanmanın güçlendirilmesinde katkısı söz konusu olmuştur (Özer, 2014).

Tarım sektörünün gelişiminin desteklenmesi için Osmanlı döneminden beri faaliyetlerini sürdüren Ziraat Bankası'nın mali yapısının güçlendirilmesi sağlanmıştır. 1925 yılında ilk yatırım bankası olarak kabul edilebilecek Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası sanayi işletmelerinin kurulmasını sağlamak ve sektörel finansman temin etmek amacıyla kurulmuştur. 1927 yılında ülkenin imar faaliyetlerini üstlenmek, inşaat teşebbüslerine destek olmak ve gerekli finansmanı sağlamak amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu bankalarının yanı sıra çoğunluğu tek şubeli yerel bankalar olmak üzere birçok banka kurulmuştur. 1929 kriziyle beraber tüm dünyada yaşanan ekonomik çalkantılar neticesinde kurulan bu bankaların bir kısmı kapanmak zorunda kalmıştır.

Önceki yıllarda birçok kez kurulması için çaba sarf edilen, yalnız ekonomik ve siyasi konjonktürün imkan vermediği Merkez Bankası 1930 yılında 1725 sayılı kanun ile kurulmuştur. İlgili kanun Merkez Bankasını para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin likiditesinin ayarlamak ve bankalara ödünç para vermekle görevli bir emisyon bankası olarak tanımlamaktadır (TCMB, 2019).

1920'lerden itibaren uygulanan özel sektörün özendirilmesi ve sanayileşme politikaları 1930 yılına gelindiğinde devletçilik politikaları gereğince arka planda kalmıştır. Devletin sanayi sektörünün gelişiminde öncü olmasını benimseyen bu görüş neticesinde büyük sermaye ve teknik bilgi gerektiren sanayi yatırımları devlet tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte özel amaçla kurulan devlet bankaları ortaya çıkmıştır. Sanayi yatırımlarını gerçekleştirme görevini Sümerbank, maden ve enerji sektörlerindeki yatırımları gerçekleştirme görevini ise Etibank üstlenmiştir. İhtisas bankacılığı kapsamında kentlerin kalkındırılması için ilerleyen dönemlerde

İller Bankası olacak olan Belediyeler Bankası, küçük esnaf ve zanaatkarların finansman ihtiyaçlarının karşılanması adına ise Türkiye Halk Bankası kurulmuştur.

2.4.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Özel Bankacılık

İkinci dünya savaşı sonrasında ülkelerin hızla toparlanması, artan sermaye hareketleri ve modern üretim teknikleriyle beraber sanayi sektörünün büyümesi neticesinde bankacılık faaliyetleri önem kazanmıştır. Bu periyodu özel bankacılığın canlandığı dönem olarak adlandırmak mümkündür. 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Türkiye Garanti Bankası, Emlak Kredi Bankası ve 1948 yılında Akbank, Türkiye Kredi Bankası ve Tutum Bankası'nın kurulması özel bankacılığın önem ve kapsamının arttığını göstermektedir. Özel sektörün uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanması adına 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bankanın kurulmasındaki amaç sanayi girişimlerinin desteklenmesinin yanı sıra özel sektördeki yabancı sermaye iş birliğinin arttırılması ve sermaye piyasasının geliştirilmesidir.

Bankacılık sektörüne girişleri düzenleyen ve sektörün denetimi için Bankalar Birliğinin kurulmasını öngören 7129 sayılı Bankacılık Kanunu 1958 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde küçük ölçekli ve tek şubeli bankalardan ziyade büyük ölçekli ve çok şubeli bankaların faaliyette olması teşvik edilmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planı ile küçük bankaların birleşerek büyük ölçekli güçlü kuruluşların ortaya çıkmasının hedeflendiği belirtilebilir (Coşar, 1999).

1950'lerin sonunda yaşanan durgunluk neticesinde ekonomik faaliyetler zayıflamıştır. 1960 yılında yaşanan ihtilal döneminde banka hesaplarının dondurulması ile bankalara olan güven zedelenmiş ve yaşanan fon çıkışları sebebiyle küçük ölçekli bankalarda ciddi sorunlar yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinin dışa kapalı bir konumda olduğu bu süreçte yeni yabancı banka veya ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiş, bankacılık sektörü daha çok kamu kontrolü altında kalmıştır (TBB, 2019).

Sanayi sektörünün gelişiminin teşvik edildiği ve ithal ikameci politikaların izlendiği bu dönemde daha çok kalkınma bankaları kurulmuştur. Bu dönemde T.C. Turizm Bankası (1962) Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası

(1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) (1975) kurulmuştur.

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, özel kesiminin yatırım yapacağı alanlardaki finansman ihtiyacını karşılamak adına altı ticari banka tarafından kurulmuş bir özel sektör kalkınma bankasıdır. Devlet Sanayi ve İşçi Bankası ise özellikle yurtdışında çalışan işçilerin birikimlerinin değerlendirilmesini amaçlayan bir kalkınma ve yatırım bankası olarak kurulmuştur. Bu banka 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası adına alarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

2.4.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi

Türkiye ekonomisi 1970'li yıllarda yaşanan iç ve dış sorunlar, petrol krizi, 12 Mart darbesi, Kıbrıs Barış Harekatı gibi birçok farklı sebeple sıkıntılar içerisine girmiştir. Bu dönemde bankaların karşı karşıya kaldığı güçlüklerden birisi bankerlik faaliyetlerinin tekrar hız kazanmış olması ve bankacılık kanunu gereğince bankaların gerçekleştiremedikleri işlemler için kurulan holding bankerlik kuruluşlarıdır. Bankerler ve bu holding bankerlik kuruluşları şirket tahvili ve mevduat sertifikası satarak bir nevi bankaların rolünü üstlenmektedirler. 1980'lerin başlarında bankalar bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası satmama kararı almışlardır, yalnız bu zamana kadar birçok vatandaş bankerler tarafından mağdur edilmiştir. 1983 yılına gelindiğinde serbest faiz politikası sona erdirilmiş ve faizler TCMB tarafından üç aylık dönemler itibarıyla belirlenmeye başlamıştır. Yine 1983 yılında yayınlanan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bankacılık sektöründe yeniden bir düzenlemeye gidilmiş ve banka kurma sermaye düzeyi, pay sahipliği kıstasları, holding ve banka, banka ve iştirak ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.

1980'lerde ithal ikameci sanayileşme politikaları yerini piyasa ekonomisine dayalı ve dışa açık bir ekonomik yapılanmaya bırakmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin desteklenmesi ve tasarrufların istikrarlı büyümeyi sağlaması amacıyla, pozitif reel faiz ve esnek döviz kuru politikaları izlenmeye başlamıştır. 1987 yılında TCMB açık piyasa işlemlerine başlamış, 1988 yılında döviz piyasaları kurulmuş ve 1989 yılında yayınlanan 32 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile döviz sermaye hareketleri ve

döviz alım satım işlemleri serbest hale getirilmiştir. 1992 yılında ise elektronik fon transfer sistemi uygulamaya alınmıştır.

1980'lerin ikinci yarısında bankacılık sektöründe birleşmeler, devirler ve tasfiyeler yaşanmıştır. Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası Ziraat Bankasına devredilmiştir. Türkiye Bağcılar Bankası ve İşçi Kredi Bankasının faaliyetleri durdurulmuştur. 1988 yılında ise Anadolu Bankası ile Türkiye Emlak Bankası birleştirilmiş, Türkiye Öğretmenler Bankası ise Türkiye Halk Bankasına devredilmiştir. 1994 yılındaki krizle beraber, daha önce ülkeye giren ve sıcak para bolluğu yaratan yabancı sermaye hızla ülkeden çıkmıştır. Bu sebeple enflasyon ve dövizde hızlı yükselmeler olurken ülkenin döviz rezervleri erimiştir. Ekonomik istikrarın sağlanması adına açıklanan 5 Nisan kararlarına rağmen bankalardan mevduat çıkışı devam etmiş ve TYT Bank, Marbank ve Impexbank'ın faaliyetleri son bulmuştur.

2.4.6. 2001 Krizi ve Sonrasında Bankacılık Sektörü

2000 yılından itibaren bankalar arası piyasalarda oynaklığın yüksek olması finansal piyasalar üzerindeki baskının temel bir göstergesi olarak kabul edilebilir, bu husus likidite sorununu da beraberinde getirmektedir. 2000 yılında hazırlanan enflasyonu düşürme programı ve arkasından gelen IMF stand-by anlaşmasının temel amacı enflasyonu tek haneye indirmek olmuştur. Sermaye giriş çıkışları kontrol altına alınmadan, dış borçlanmayı cazip kılan politikalar neticesinde bankaların döviz pozisyonu açıkları artmıştır. Bu durum politik istikrarsızlık neticesinde yapısal düzenlemelerde yaşanan gecikmeler, kamu bankalarının görev zararlarının artması ve bazı bankaların özelleştirmelerinin geciktirilmesi sonucunu doğurmuş ve uluslararası piyasalarda Türkiye'ye olan güvenin azalması ve risk priminin artmasını beraberinde getirmiştir (Parasız, 2001).

2001 yılında gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programı kapsamında bankacılık sektörünün bilanço yapısı, risk kompozisyonu ve sektörün denetimine ilişkin unsurlar yeniden ele alınmıştır. Bank Ekspres, Egebank, Esbank, Interbank, Sümerbank, Türkbank, Yaşarbank ve Yurtbank bu dönemde faaliyetlerini sürdüremeyecek konuma geldiklerinden TMSF'ye devredilmişlerdir. Eylül 2000

tarihinde bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) göreve başlamıştır. Görev zararları nedeniyle bankacılık faaliyetlerini sürdüremeyen kamu bankalarının durumunun iyileştirilmesi kapsamında Emlak Bankası 6 Temmuz 2001 tarihli BDDK kararı gereğince Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

Bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma süreci dört temel unsurda aşağıdaki şekilde ele alınmıştır (TBB, 2019):

- TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının çözümü,
- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- Yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen özel sektör bankalarının mali yapılarının güçlendirilmesi,
- Sektördeki denetleme ve düzenleme faaliyetlerinin etkinliğini artıracak, sektörün daha etkin ve rekabetçi olmasını sağlayacak yasal altyapı.

2001 yılı ve sonrasında bankacılık sektöründe birleşme ve satın almalar önem kazanmıştır. TMSF bünyesinde yer alan Bank Ekspres Tekfenbank'a, Sümerbank Oyakbank'a, Demirbank ise HSBC Bankası'na satılmıştır. Birleşik Körfez Bankası ile Osmanlı Bankası birleşmiş ve sonrasında Osmanlı Bankası Garanti Bankası bünyesine katılmıştır. Tarişbank, Toprakbank ve Sınai Yatırım Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na devredilmiş, Pamukbank ise Türkiye Halk Bankası bünyesine katılmıştır.

TMSF bünyesindeki bankaların satışı, sektörde yaşanan devir ve birleşmeler sonrasında banka sayısında azalma yaşanmıştır. Geri ödenmeyen krediler, döviz kurundaki ciddi artışlar ve birçok bankanın faaliyetlerini durdurmasıyla bankacılık sistemine olan güvenin azaldığı bu süreçte ayakta kalan bankalar ise yabancı ortak arayışına girmişlerdir (Kazgan, 2009).

2002 yılındaki siyasi değişiklik ile ülke ekonomisinde görülen olumlu gelişmeler bankacılık sektörüne de yansımıştır. 2004 ile 2007 yılları arasındaki güçlü ekonomik büyümenin de etkisiyle bankacılık sektörü bilanço büyüklüğü, şube ve personel sayısında önemli artışlar yaşamıştır. Banka sayısı ise 2002 yılına nazaran 8 azalarak 2007 yılında 46'ya gerilemiştir. Ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun

düşmesi ve yabancı sermaye girişleri ile Türk lirası başlıca döviz birimleri karşısında değer kazanmıştır (TBB, 2019).

2.4.7. Küresel Mali Kriz ve Sonrasında Bankacılık Sektörü

Önceki dönemlerde gerek ülke içinde gerekse ülke dışında yaşanan krizler ile birçok tecrübe edinen, yasal ve mali altyapısının sağlamlaştırıldığı Türkiye bankacılık sektörü küresel krizinden görece daha az etkilenmiştir. Türk bankacılık sektörünün küresel krizden görece düşük düzeyde etkilenmesinin nedenlerini Türkiye'de krizin temelini oluşturan türev işlemlerin yapılmaması ve bankaların güçlü aktif kalitesi, likidite yapısı, yüksek sermaye yeterliliği, risk ve kontrol sistemlerine sahip olmaları olarak ifade etmek mümkündür. Bazı yabancı menşeli bankalar krizin ardından kendi ana ülkeleri dışındaki bankacılık faaliyetlerini azaltma stratejisi izlemişler, bazı bankalar ise birleşme ve satın almalar yoluyla faaliyetlerini sonlandırmışlardır. 2014 yılından itibaren Körfez sermayesinin Türk bankalarına olan ilgisi artmıştır (Afşar, 2011).

Gezi olayları, 17-25 Aralık olayları ve 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin olumsuz etkileri tüm ekonomiye olduğu gibi bankacılık sektörüne de yansımıştır. Bu olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi için kamu ve özel sektör iş birliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Alınan tedbirler içerisinde Hazine garantisi ve KGF kefaleti ile bankacılık sektörünce sağlanan finansmanlar önemli bir yer tutmuştur (TBB, 2019).

Küresel anlamda risk algısının artması ve gelişmiş ülkelerin para politikalarındaki değişiklikler, daha korumacı politikaların ön plana çıkmasını sağlamıştır. Korumacı politikaların da etkisiyle 2018 yılında dış finansal kaynaklara ulaşım imkanları daralmış ve borçlanma maliyetlerinde artışlar söz konusu olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarının yavaşlaması Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok ülke için ekonomik büyümeye olumsuz etki yapmıştır. Bu kapsamda 2018 ile 2019 yıllarında Türkiye'de bankacılık sektörünü etkileyen tedbirler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (TBB, 2019):

- Likidite yönetimi: TCMB zorunlu karşılıklar ve Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) kapsamında sıkılaştırıcı tedbirler almıştır.

- Faiz oranları: TCMB tarafından faiz oranları piyasalarda yaşanan gelişmeler neticesinde yükseltilmiştir.
- Sermaye Yeterlilik Rasyosu: BDDK tarafından geçici olarak, sermaye yeterliliği hesaplamasında değişiklikler yapmıştır.
- Swap işlemleri: BDDK tarafında bir bacağı TL olan swap ve diğer türev işlemlerde kısıtlamalar getirilmiştir.

2.5. Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi

Osmanlı döneminde ülkeler arası ticaretin gelişmesi ve bankerlik sisteminin ortaya çıkması ile faizli işlemler uygulanmaya başlamıştır. Dönemin hukuki dayanağı olarak kullanılan Mecellede faizli sözleşmelere dair net bir hüküm yer almamaktadır. Bu sebeple 1887 yılında Murabaha Nizamnamesi kabul edilmiştir, bu hükümler 1984 yılında faizli işlemlere dair kanun çıkana kadar uygulamada kalmıştır (Feyzioğlu, 1980 : 811). Bu nizamname kapsamında Ziraat Bankası'nın o dönemki uygulamalarında İslam ticaret hukukuna dayalı unsurlar görülmektedir. Ayrıca Adapazarı'ndaki bir grup müteşebbisin bir araya gelerek kurdukları ve adında İslam kelimesi geçen ilk banka olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası bu nizamname temel alınarak kurulmuştur (Atar, 2017). Limited şirket olarak kurulan bu banka 1919 yılında anonim şirket halini almış ve adını Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı Anonim Şirketi olarak değiştirmiştir. 1926 yılında adındaki İslam kelimesi çıkarılmış ve Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi olmuştur. 1934 yılında banka merkezi Adapazarı'ndan Ankara'ya tanışmış ve 1937'de bankanın adı Türk Ticaret Bankası halini almıştır. 1997 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren banka, 1997 yılında TMSF'ye devredilerek tasfiye sürecine girmiştir.

Türkiye'deki faizsiz olma unsurunu temel alan sanayi teşebbüsleri 1950'li yıllarda görülmüştür. Faizsizlik temelli çok ortaklı sermaye şirketleri kısa sürede önemli yol almış ve sanayide önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamışlardır. Necmettin Erbakan öncülüğünde kurulan Gümüş Motor bu şirketlere bir örnek olurken, ayrıca kısa süreli nakit sıkıntısı çeken işçi ve mensuplarına verdiği faizsiz borçlar ile karz-ı hasen fonunun Türkiye'deki ilk örneği olmuştur (Bayındır, 2015 : 122).

Modern manada faizsiz bankacılık olgusuna yönelik ilk teşebbüs ise 1975 yılında kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) olmuştur. DESİYAB 1975 tarihinde 1877 kanun kapsamında kurulmuştur. İlgili kanunda DESİYAB'ın amacını belirleyen 1 numaralı madde şu şekildedir.

"Halkımızın ve yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın tasarruflarını:

a) Ekonomik bir güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek,

b) Kalkınma planlarının temel ilkelerine uygun ve yurt sathına yaygın teşebbüslere, özellikle sınaî yatırımlara yöneltmek."

Yatırımların teşebbüslere yönlendirilmesi temel amacıyla şirketlere kuruluş sermayesi sağlanması, uzun vadeli kalkınma planlarını desteklemek gibi birçok unsur bankanın işletme kapsamına dahil edilmiştir. Birçok sanayi firmasının kuruluşuna öncülük etmiş bankanın adı 1988 yılında alınan karar ile Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir.

Ülkenin gelişim gösterdiği dönemlerde İslami finans alanındaki eksikliğin giderilmesi adına 1983 yılında çıkarılan 70 sayılı kanun hükmünde kararname ile bankacılık kanununa tabi olmayan, Merkez Bankası ve ilgili düzenleyici kuruluşların mevzuatları çerçevesinde işlem yapacak olan Özel Finans Kurumları'nın (ÖFK) faaliyete başlaması kararlaştırılmıştır. Aynı yıl çıkarılan 7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararı sonrasında Türkiye'de İslami bankaların sektörde yerini almasının önü açılmıştır.

1984 yılında Albaraka Türk ilk faizsiz finans kuruluşu olarak faaliyete başlamıştır, ardından 1985 yılında Faysal Finans Kurumu kurulmuştur. 1989 yılında Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu'nun kurulmasıyla beraber 1990 yılından önce Türkiye'de üç adet faizsiz finans kurumu faaliyetleri sürdürmektedir. 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında ise İhlas Finans Kurumu faaliyetlerine başlamıştır. 1996 yılında Asya Özel Finans kurumu faaliyetlerine başlamıştır. 1999 yılında sektör adına önemli bir gelişme yaşanmış ve sadece Bakanlar Kurulu kararı kapsamında

işlem yapan Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmiştir.

2001 krizinde yaşadığı likidite sorunlarından dolayı İhlas Finans Kurumu'nun faaliyetleri BDDK tarafından sonlandırılmış, aynı yıl içerisinde Faysal Finans Kurumu adını Family Finans Kurumu olarak değiştirmiştir. Sektördeki kuruluşların hak ve menfaatlerini savunmak, sektörel gelişimi ve sağlıklı büyümeyi sağlamak gibi amaçlarla 2001 yılında Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur. 2005 yılında Family Finans ile Anadolu Finans kurumları birleşerek Türkiye Finans adını almışlardır. 19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumu unvanı Katılım Bankası olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin arkasında yurtiçinde bu kurumlara olan güvenin artırılmasının yanı sıra uluslararası piyasalarda yaşanan anlam karmaşıklıkları ve tercüme zorlukları da yer almaktadır. Bu değişiklik ile Özel Finans Kurumları Birliği unvanı Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) olarak değiştirilmiştir.

Bankacılık dışında kalan alandaki gelişmeler görece daha geç ve küçük adımlar halinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında sermaye piyasasındaki faizsiz finansal talebin karşılanması adına çıkarılan Gelire Endeksli Senet (GES) ürünü, getirileri Kamu İktisadi Teşebbüslerinde elde edilen ve devlete bütçesine aktarılan kıymetli evrak niteliğindeki finansal araç olarak tanımlanmıştır. Faizsiz bir ürün olarak ortaya çıkan üründeki sıkıntılar sebebiyle GES uygulaması uzun sürmemiştir (Bayındır, 2015 : 128). Sigortacılık alanında İslami prensipleri dikkate alarak faaliyet gösteren Tekafül şirketlerinin Türkiye'deki ilk örneği 2009 yılında Neova sigortanın faaliyete başlaması ile görülmüştür.

Türkiye'de ilk kira sertifikası (sukuk) Kuveyt Türk katılım bankası tarafından 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl içerisinde Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kira sertifikaları tebliği yayınlanmıştır. İlgili tebliğde kira sertifikası *"Her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet"* olarak tanımlanmıştır. Kira sertifikası ihracının beş yol ile yapılabilmesini düzenleyen tebliğde bu türler

sahipliğe, yönetim sözleşmesine, alım-satıma, ortaklığa ve eser sözleşmesine dayalı olacak şekilde ifade edilmiştir. Kamu tarafından kira sertifikası ihracı da bu tebliğ sonrasında gerçekleştirilmiştir ve kullanımı desteklenerek sermaye piyasasına faizsiz bir ürün katılımı sağlanmıştır.

2011 yılında pay senetleri tarafında bir gelişme yaşanmış ve birtakım kıstaslara göre belirlenen şirketlerin yer aldığı katılım endeksi piyasaya sunulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde ilk faizsiz emeklilik şirketi olan Asya Emeklilik faaliyetlerine başlamıştır. 2013 yılında İslami finans adına Türkiye'nin yerinin güçlenmesi ve ülkede İslami finansın gelişiminin desteklemesi adına Dünya Bankası Küresel İslami Finans Geliştirme Merkezi kurulmuştur.

Kamunun İslami bankacılık sektörüne girişi 2015 yılında gerçekleşmiştir, bu yıl içerisinde kurulan Ziraat Katılım bankası sektördeki ilk kamu sermayeli katılım bankası olmuştur. Asya Özel Finans kurumu olarak faaliyetlerine başlayan Bank Asya 2015 yılında TMSF'ye devredilmiş, 2016 yılında ise BDDK tarafından faaliyetlerine son verilmiştir. 2016 yılında ikinci kamu sermayeli katılım bankası olan Vakıf Katılım bankası faaliyetlerine başlamıştır. Daha önce tasfiye halinde olan Emlak Bankası, Emlak Katılım Bankası adıyla sektördeki üçüncü kamu katılım bankası olarak faaliyetlerine 2019 yılında başlamıştır. Sektörde 2020 yılsonu itibarıyla üç özel sermayeli ve üç kamu sermayeli olmak üzere toplam altı katılım bankası faaliyet göstermektedir (TKBB, 2021).

2018 yılında BDDK kararı ile TKBB altında bir Merkezi Danışma Kurulu faaliyete başlamıştır. Kurulun kuruluş amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Katılım bankacılığına ilişkin meslek ilke ve standartlarını belirlemek,
- Katılım bankacılığı alanında uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan standartları takip etmek,
- Gerekli gördüğü durumlarda, katılım bankaları arasındaki uygulama farklılıklarını gidermek üzere genel nitelikli kararlar almak,

- Başvurulması halinde, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğini haiz meslek kuruluşlarına ve diğer kuruluşlara faizsiz finans faaliyetleri kapsamında görüş bildirmek.

2.6. Türkiye Ekonomisi için Ampirik Analiz Sonuçları

Bu bölümde, kurulan modeller Türkiye ekonomisi için uygulanacaktır. Model sonuçlarına geçmeden önce modelde yer alan değişkenlere dair tanımlayıcı istatistikler incelenecektir.

Tablo 2. 1: Ticari Bankacılık Modeli Türkiye için Temel İstatistikler

	LGSYH	LTA	LMA	LİMA	LTU	LİN
Ortalama	8.60	7.47	7.02	8.30	7.26	7.89
Medyan	8.59	7.52	7.03	8.31	7.21	7.89
Maksimum	9.08	8.06	7.55	8.82	7.99	8.56
Minimum	8.15	6.78	6.25	7.73	6.41	7.10
Std. Sap.	0.25	0.40	0.39	0.33	0.47	0.45
Basıklık	0.16	-0.17	-0.34	-0.03	-0.07	-0.07
Çarpıklık	1.92	1.81	1.99	1.77	1.82	1.79
Jarque-Bera	3.17	3.82	3.75	3.79	3.55	3.69
Olasılık	0.21	0.15	0.15	0.15	0.17	0.16
Toplam	516.23	448.01	420.99	497.87	435.31	473.67
Hata Kareler Top.	3.70	9.29	9.20	6.49	12.98	11.70
Gözlem	60	60	60	60	60	60

Tablo 2.1.'de yer alan logaritması alınmış değerlere göre bağımlı değişken olan LGSYH'nın ortalama değeri 8.60 iken, en küçük değerin 8.15 ve en büyük değerin ise 9.08 olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde LTA 7.47, LMA 7.02, LİMA 8.30, LTU 7.26 ve LİN 7.89 olarak gerçekleşmiştir. Standart sapma değerleri ele alındığında LTU ve LİN'e ait sapmaların diğer değişkenlere nazaran daha yüksek oldukları görülmektedir. Dağılımdaki genişliğin yorumlanmasına yardımcı olan basıklık katsayısı ele alındığında LGSYH'nin sivri dağılıma, diğer değişkenlerin ise basık bir dağılıma sahip oldukları ifade edilebilir. Çarpıklık katsayısı incelendiğinde ise tüm değişkenlerin sola çarpık bir dağılıma sahip oldukları görülmektedir. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını analiz etmek için kullanılan Jarque-Bera

değerinin 5'ten küçük ve Jarque-Bera olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması serilerin normal dağılıma sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 2. 2: Katılım Bankacılığı Modeli Türkiye için Temel İstatistikler

	LGSYH	LTA	LMA	LİMA	LTU	LİN
Ortalama	8.60	5.95	6.22	7.26	5.90	7.10
Medyan	8.59	6.01	6.24	7.28	6.07	7.20
Maksimum	9.08	6.37	6.53	7.75	6.33	7.58
Minimum	8.15	5.44	5.86	6.61	4.96	6.01
Std. Sap.	0.25	0.25	0.14	0.28	0.36	0.39
Basıklık	0.16	-0.36	-0.28	-0.42	-1.20	-1.20
Çarpıklık	1.92	2.30	2.63	2.79	3.66	3.78
Jarque-Bera	3.17	2.55	1.13	1.87	15.58	15.95
Olasılık	0.21	0.28	0.57	0.39	0.00	0.00
Toplam	516.23	357.27	373.10	435.83	354.14	426.28
Hata Kareler Top.	3.70	3.63	1.23	4.69	7.44	9.17
Gözlem	60	60	60	60	60	60

Tablo 2.2.'de yer alan logaritması alınmış değerlere göre bağımlı değişken olan LGSYH'nın ortalama değeri 8.60 iken, en küçük değerin 8.15 ve en büyük değerin ise 9.08 olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde LTA 5.95, LMA 6.22, LİMA 7.26, LTU 5.90 ve LİN 7.10 olarak gerçekleşmiştir. Standart sapma değerleri ele alındığında LTU ve LİN'e ait sapmaların diğer değişkenlere nazaran daha yüksek oldukları görülmektedir. Dağılımdaki genişliğin yorumlanmasına yardımcı olan basıklık katsayısı ele alındığında LGSYH'nin sivri dağılıma, diğer değişkenlerin ise basık bir dağılıma sahip oldukları ifade edilebilir. Çarpıklık katsayısı incelendiğinde ise tüm değişkenlerin sola çarpık bir dağılıma sahip oldukları görülmektedir. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını analiz etmek için kullanılan Jarque-Bera değerinin 5'ten küçük ve Jarque-Bera olasılık değerinin 0.05'ten büyük olduğu LGSYH, LTA, LMA, LİMA serileri normal dağılıma sahiptir. LTU ve LİN serilerinde ise Jarque-Bera değerleri 5'ten büyük ve Jarque-Bera olasılık değerleri 0.05'ten küçüktür, bu serilerin normal dağılıma sahip olmadıkları söylenebilir.

Tablo 2. 3: Ticari Bankacılık Modeli Çerçevesinde Türkiye için Panel ARDL Sonuçları

Bağımlı Değişken: LGSYH			
Uzun Dönem Katsayılar			
	Gruba Özgü Tahminler		
	Katsa.	St. Ha.	t-Oranı
LTA	0.03	0.09	0.31
LMA	-0.44***	0.09	-4.95
LİMA	0.42**	0.18	2.32
LTU	0.11	0.21	0.54
LİN	0.49**	0.23	2.11
Hata Düzeltme Katsayıları			
Phi	-1.17***	0.16	-7.10
Kısa Dönem Katsayılar			
LTA	0.03	0.11	0.31
LMA	-0.52***	0.11	-4.59
LİMA	0.49**	0.22	2.23
LTU	0.13	0.24	0.53
LİN	0.57**	0.26	2.16
DLGSYH (-1)	0.39***	0.13	3.00
DLGSYH (-2)	0.45***	0.16	2.89
DLTA	0.24	0.15	1.58
DLTA (-1)	-0.49***	0.17	-2.79
DLTA (-2)	-0.52***	0.18	-2.88
DLMA	3.92***	0.91	4.32

Not: 5 adet stokastik regresör (X) ve 1 adet deterministik regresör (Y) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 60 2, Havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemlerin değeri şu şekilde ayarlanmıştır: 8934567 Log-olabilirlik fonksiyonu için Back-Substitution seçilmiştir. Kısıtlanmış log-olabilirlik 290.6321, kısıtlanmamış log-olabilirlik ise 291.7426. ARDL (2, 0, 2, 0, 2, 0) modeli dikkate alınmıştır. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 2.3.'de Türkiye için ticari bankacılık modeline ilişkin uzun dönem katsayılar, kısa dönem katsayılar ve hata düzeltme katsayıları olmak üzere Panel ARDL sonuçları yer almaktadır. Türkiye için uzun dönem katsayılar ve sektörel bazda kredilere dair bilgiler ile incelenecektir.

Tarım sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan tarım kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere

oranı yüzde 2.91 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 3.15 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 2.96 ve yüzde 3.35 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında tarım kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 2.71 ve yüzde 3.01 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama değerlerin dönem başı ve sonu değerlerinden düşük çıkmasının sebebi 2006 ile 2008 yılları ve 2014 ile 2015 yılları arasında tarım sektörüne sağlanan kredilerdeki düşüşten kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; tarım kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.03 oranında artırmaktadır.

Madencilik sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan madencilik kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 0.95 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 1.02 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.91 ve yüzde 1.03 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında madencilik kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı azalırken, ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı çok küçük bir oranda da olsa artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.96 ve yüzde 1.07 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; madencilik kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.44 oranında azaltmaktadır.

İmalat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan imalat kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 24.66 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 26.65 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 17.20 ve yüzde 19.45 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında imalat kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 18.33 ve yüzde 20.33 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; imalat kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.42 oranında artırmaktadır.

Turizm sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan turizm kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 1.19 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 1.28 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 2.55 ve yüzde 2.89 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında turizm kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.70 ve yüzde 1.89 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; turizm kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.11 oranında artırmaktadır.

İnşaat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan inşaat kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 5.83 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 6.31 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 9.44 ve yüzde 10.67 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında inşaat kredilerinin toplam krediler ve mevduat bankalarınca kullandırılan krediler içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 7.33 ve yüzde 8.14 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; inşaat kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.49 oranında artırmaktadır.

Madencilik, imalat ve inşaat değişkenleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Modele ait hata düzeltme katsayısı ise -1.17 ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaklaşık 0.85 yıllık bir zaman diliminde sistemin dengeye gelebileceği söylenebilir.

Tablo 2. 4: Katılım Bankacılığı Modeli Çerçevesinde Türkiye için Panel ARDL Sonuçları

Bağımlı değişken: LGSYH			
Uzun Dönem Katsayılar			
	Gruba Özgü Tahminler		
	Katsa.	St. Ha.	t-Oranı
LTA	0.19	0.88	0.22
LMA	-0.61	0.74	-0.84
LİMA	0.97	0.85	1.14

Tablo 2. 4: Katılım Bankacılığı Modeli Çerçevesinde Türkiye için Panel ARDL Sonuçları

LTU	1.71	1.2	1.42
LİN	-0.72	1.02	-0.71
Hata Düzeltme Katsayıları			
Phi	-0.18*	0.11	-1.68
Kısa Dönem Katsayılar			
LTA	0.03	0.16	0.21
LMA	-0.11	0.15	-0.73
LİMA	0.17	0.19	0.9
LTU	0.3	0.19	1.56
LİN	-0.13	0.2	-0.63
DLGSYH (-1)	-0.18	0.14	-1.25
DLGSYH (-2)	-0.57***	0.15	-3.91
DLTA	-0.07	0.17	-0.44
DLTA (-1)	-0.07	0.16	-0.46
DLTA (-2)	-0.23	0.17	-1.33
DLMA	0.35**	0.17	2.08
DLMA (-1)	0.18	0.14	1.22
DLMA (-2)	0.23**	0.11	2.11
DLİMA	-0.52	0.45	-1.16
DLİMA (-1)	-0.77	0.51	-1.5
DLİMA (-2)	-0.75	0.46	-1.62
DLTU	-0.11	0.17	-0.67
DLTU (-1)	-0.04	0.12	-0.31
DLTU (-2)	0.05	0.1	0.51
DLİN	0.85**	0.44	1.92
DLİN (-1)	0.74	0.45	1.63
DLİN (-2)	0.95**	0.47	1.99
Inpt	-0.13	0.66	-0.2

Not: 5 adet stokastik regresör (X) ve 1 adet deterministik regresör (Y) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 60 2, Havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemlerin değeri şu şekilde ayarlanmıştır: 8934567 Log-olabilirlik fonksiyonu için Back-Substitution seçilmiştir. Kısıtlanmış log-olabilirlik 182.4350, kısıtlanmamış log-olabilirlik ise 191.9776 ARDL modelindeki gecikme sıraları ise 3 olarak tercih edilmiştir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 2.4'te Türkiye için Katılım bankacılığı modeline ilişkin uzun dönem katsayılar, kısa dönem katsayılar ve hata düzeltme katsayıları olmak üzere Panel

ARDL sonuçları yer almaktadır. Türkiye için uzun dönem katsayılar ve sektörel bazda kullandırılan fonlara dair bilgiler ile incelenecektir.

Tarım sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde katılım bankaları tarafından tarım sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.13 iken, katılım bankalarınca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 3.00 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.06 ve yüzde 1.20 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında tarım sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve katılım bankalarınca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.09 ve yüzde 1.49 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; tarım sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.19 oranında artırmaktadır.

Madencilik sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde katılım bankaları tarafından madencilik sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.33 iken, katılım bankalarınca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 7.93 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.09 ve yüzde 1.70 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında madencilik sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve katılım bankalarınca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.18 ve yüzde 3.08 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; madencilik sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.61 oranında azaltmaktadır.

İmalat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde katılım bankaları tarafından imalat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 1.87 iken, katılım bankalarınca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 44.38 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 1.45 ve yüzde 28.18 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında imalat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve katılım

bankalarınca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.74 ve yüzde 29.83 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; imalat sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.97 oranında artırmaktadır.

Turizm sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde katılım bankaları tarafından turizm sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.04 iken, katılım bankalarınca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 1.03 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.06 ve yüzde 1.08 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında turizm sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve katılım bankalarınca kullandırılan fonlar içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.08 ve yüzde 1.30 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın ilk ve son verilere nazaran daha yüksek çıkmasının sebebi 2007 ile 2011 yılları arasında turizm sektörüne sağlanan fonların oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; turizm sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 1.71 oranında artırmaktadır.

İnşaat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde katılım bankaları tarafından inşaat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.48 iken, katılım bankalarınca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 11.34 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 1.00 ve yüzde 19.40 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında inşaat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve katılım bankalarınca kullandırılan fonlar içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.22 ve yüzde 20.49 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın ilk ve son verilere nazaran daha yüksek çıkmasının sebebi 2007 ile 2010 yılları arasında inşaat sektörüne sağlanan fonların oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; inşaat sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.72 oranında azaltmaktadır.

Modele ait hata düzeltme katsayısı ise -0.18 ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaklaşık 5.5 yıllık bir zaman diliminde sistemin dengeye gelebileceği söylenebilir.

Türkiye özelinde ortaya çıkan sonuçlar ele alındığında ticari bankalar ve katılım bankaları tarafından sağlanan fonların kimileri olumlu yönde katkı sağlarken, kimi fonlamaların olumsuz bir netice doğurduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda test sonuçlarının özet hali yer almaktadır.

Tablo 2. 5: Türkiye Ekonomisi için Ampirik Analiz Özeti

Sektör / Banka	**Ticari (%)**	**Katılım (%)**
Tarım	0,03	0,19
Madencilik	-0,44	-0,61
İmalat	0,42	0,97
Turizm	0,11	1,71
İnşaat	0,49	-0,72

Tablo 2.5.'te Türkiye ekonomisi için yapılan ampirik analizde elde edilen sonuçların toplulaştırılmış özet hali yer almaktadır. Her iki kanal tarafından sağlanan fonlar incelendiğinde büyümeye en yüksek katkı katılım bankaları tarafından turizm sektörüne sağlanan fonlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak en yüksek katkı ise katılım bankaları tarafından imalat sektörüne sağlanan fonlar neticesinde meydana gelmektedir. En düşük katkı ise iktisadi büyümeye olumsuz yönde etki eden ve katılım bankaları tarafından inşaat sektörüne kullandırılan fonlar tarafından sağlanmıştır. Madencilik sektörüne sağlanan fonlar ise hangi kanaldan gelir ise gelsin ekonomik büyümeye olumsuz yönde katkı sağlamaktadır. İnşaat sektörüne sağlanan fonlar ise ticari bankalar tarafından sağlanması halinde olumlu, katılım bankaları tarafından sağlanması halinde ise olumsuz yönde katkı sağlamaktadır.

Analiz sonuçları ile literatür arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Katılım bankalarına dair sonuçların, Arifoğlu vd. (2018) tarafından yapılan katılım bankaları finansmanları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma ile uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Banka türüne göre ayrım yapılmamış olsa da Ceylan ve Durkaya (2010) tarafından hazırlanmış olan ve banka kredileri ile sanayi üretimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma ile imalat sektörüne dair analiz sonuçlarının uyumlu olduğu ifade edilebilir. Apaydın (2018) tarafından yapılan

çalışmanın sonuçlarına göre tarım ve imalat sanayine verilen kredilerin iktisadi büyümeye etkisi olumlu yönde iken inşaat sektörüne verilen kredilerin olumsuz yönde bir etkisi söz konusu olmaktadır. Bu çalışma ile analiz sonuçları arasında önemli ölçüde bir uyumluluk bulunmaktadır. Kaygusuz (2008) ve (Mercan, 2013) tarafından yapılan çalışmalar da analiz sonuçlarını desteklemektedir. Uzun (2022) tarafında yapılan çalışmada, katılım bankalarının turizm finansmanları analiz sonucundan anlamlı çıkarken, mevduat bankalarının kullandırdığı imalat sanayi ve inşaat kredilerinin anlamlı bir etkileşim içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır, bu sonuçlar da analiz sonuçları ile önemli ölçüde uyumluluk göstermektedir.

Tarım sektörüne dair sonuçlar incelendiğinde iki kanaldan da sağlanan fonların iktisadi büyüme üzerinde olumlu etkisi olmasına rağmen, etkileri oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Osmanlı döneminde beri tarım ülke ekonomisinde oldukça önemli bir yer tuttuğundan ve ekonomik faaliyetlerin devamı için sektör desteklenmeye devam etmelidir. Madencilik sektörüne sağlanan fonlar her iki kanalda da olumsuz etki oluşturmaktadır, bu olumsuz etkinin bertaraf edilmesi için gerekli önlemlerin alınması yerinde olacaktır. İmalat sektörü ise her iki kanaldan gelen finansmanlar ile iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Tüm ülkelerde olduğu üzere ekonominin ana itici gücü olan sektörün desteklenmeye devam edilmesi önem arz etmektedir. Turizm sektörüne kullandırılan fonlar her iki kanaldan da sağlanan finansmanlar ile olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır. Katılım bankaları tarafından sağlanan fonların etkisinin görece yüksek olmasının sebebinin, katılım bankalarının turizm sektörüne fon sağlarken ilgili firmayı ek denetimlerden geçiriyor olmasının ve reel yatırımlara finansman sağlıyor olmasının sebep olduğu düşünülmektedir. Ancak katılım bankaları tarafından turizm sektörüne sağlanan fonların toplam finansmanlar içerisindeki payının oldukça düşük olması ve hızlı bir büyüme durumunda bu olumlu durumun devam etmesi halinin kesin olmaması önemli kısıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İnşaat sektöründe incelenen dönemde yaşanan inşaat finansmanlarına dair teşvikler önemli bir husus olarak belirtilebilir. Ayrıca, iki banka türü tarafından sağlanan fonların farklı sonuçlar doğuruyor olması ayrı bir araştırmada ele alınabilecek bir unsur olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜMENİN İKİLİ BANKACILIK YOLU İLE FİNANSMANI VE MALEZYA EKONOMİSİ: AMPİRİK ÇALIŞMA

Günümüzdeki konumu itibarıyla Malezya, Malay Yarımadası'nın alt yarısını ve Borneo adasının kuzey bölümünü kapsayan bölgede konumlanmıştır. Coğrafi olarak doğuda Endonezya, kuzeyde Filipin adaları ve batıda Sumatra adasına komşu olan Malezya toprakları birçok adaya da sahiptir. Malaka Boğazı'ndaki stratejik konumu sebebiyle Malezya, Güneydoğu Asya'nın kalbi olarak tanımlanabilir.

Binlerce yıllık tarihi boyunca Malezya'da birçok medeniyet gelişmiştir. Bu kültürlerden kimi yerli iken kimileri Çin, Hindistan ve Avrupa coğrafyalarından veya Budizm, Hinduizm, Hristiyanlık ve İslam gibi dini kökenlerden gelmiştir. Gerek tarihsel süreçte gerekse günümüz Malezya'sında Çinli ve Hintli etnik gruplar önemli bir yer tutmaktadır. Malezya'da yaşayan en önemli üç etnik grup yerli halk (Bumiputeralar), Hintliler ve Çinliler olarak sıralanabilir.

Malay Yerli Halkı (Bumiputeralar): Malay topraklarında yaşayan Malay yerli halkını ifade etmek için kullanılan Bumiputera terimi Sanskritçede toprağın oğulları anlamını taşımaktadır.

Hintliler: Bölgenin antik dönemlerinden itibaren Hintlilerin göçler vasıtasıyla Malezya topraklarına geldikleri bilinmektedir. Halen nüfus içerisinde önemli bir yer tutan Hintlilerin göç süreçleri üç evrede incelenebilir. Bunlardan ilki antik dönemlerden Portekiz istilasına kadar olan süreçtir. Daha sonraki dönemlerde tekrar başlayan göçlerin ikinci evresi 1786 yılındaki İngiliz istilası ile son bulurken, son göç evresi ise İngiliz sömürge döneminden günümüze kadar olan süreyi ifade etmektedir (Hassan, 2008).

Çinliler: İlk olarak ne zaman Malay topraklarına yerleştiklerine dair birçok farklı görüş olmasında karşın Çinlilerin Malezya'nın sömürge dönemlerinin öncesinde ticari faaliyetler amacıyla Malay topraklarında bulundukları bilinmektedir. En büyük göç sürecinin İngiliz sömürge döneminde ekonomik faaliyetlerin teşviki ve

işgücünün sağlanması adına İngilizler tarafından getirilen topluluklar sebebiyle olduğu ifade edilmektedir (Husin, 2012).

Günümüz Malezya'sındaki çok kültürlü ve kozmopolit yapının sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesinin temel etkeni sömürge dönemlerinden çok daha öncesine dayanmaktadır. Sadece Hintli veya Çinlilerle sınırlı kalmayan başka halk ve kültürleri kabul etme anlayışı farklı dinlerin de benimsenmesinde kolaylık sağlamıştır (Embong, 2002).

Tüm bu toplumsal yapının oluşmasında Malezya'nın yaşadığı sömürgeler dönemi de ektili olmuştur. Doğu Asya'nın batılı kaşiflerce keşfi ve sömürgeciliğin bu coğrafyada yayılması sonrasında, Malezya Portekiz, Hollanda ve İngiltere sömürgesi altında uzun yıllar geçirmiştir. Özellikle İngiliz sömürgeciliği ekonomik ve sosyal yapı üzerinde ciddi etkiler bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelerle Malezya'da bağımsızlık sürecine girilmiştir. Uzun yıllar boyunca süregelen bu kozmopolit yapıyı yansıtacak yöntemlerin kabulü neticesinde Malezya, 31 Ağustos 1957 günü bağımsızlığını ilan etmiş ve ülkenin ilk başbakanı Tunku Abdul Rahman olmuştur. Bağımsızlık sonrası sultanlara ait olan yetkiler devlet yönetimine aktarılmış, ülkenin resmi dili Malayca ve dini İslam olarak belirlenmiştir. Malezya bugün anayasal bir monarşi ile yönetilmektedir. Malezya'nın başkenti, Malezya Yarımadası'ndaki Selangor eyaletinde bulunan Kuala Lumpur'dur.

Ülkede birçok etnik grubun yer alması durumu zaman zaman özel hak taleplerini de beraberinde getirmiştir. Singapur eyaletinin bağımsızlığını ilan etmesi, 1969 olayları ve diğer yaşananlar kozmopolit bu yapının yönetiminin zorlukları olarak görülebilir. 1971 yılında açıklanan Yeni Ekonomi Politikası'nın temel amaçlarından bir tanesi etnik grup ayrımını ortadan kaldırarak, tüm toplumun özdeşleşmesini sağlayacak ekonomik ve toplumsal dengenin tesis edilmesidir.

Malezya'nın gelişimine ekonomi perspektifinden bakıldığında 1975 OPEC krizi, 1970'lerde önemli petrol ve gaz bulguları ve hammadde ihracatı ile hızlı bir ekonomik büyüme sürecine giren ülke ekonomisini etkileyen önemli olaylardan bir

tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1984 yılında başlayan küresel emtia krizi de önemli bir emtia ihracatçısı olan Malezya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.

3.1. Asya Mali Krizi (1997 - 1998)

Uzak Doğu Asya ülkelerine akan doğrudan yabancı yatırım, üretim artışının önemli bir itici gücü olmuştur. Malezya'daki ihracata yönelik sanayileşmenin ilk aşaması Batı'dan gelen sermaye ile beslenmiştir. İkinci aşamada, 1980'lerin sonunda doğrudan yabancı yatırımlar, Plaza Anlaşmasının ardından esas olarak Japonya'dan gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar neticesinde hızla büyüyen Doğa Asya ülkelerindeki süreç kimi kesimler tarafından ekonomik bir mucize olarak nitelendirilmiştir. Ancak mucize bir şekilde sona ermiş ve çöküş süreci çok hızlı gerçekleşmiştir. 1997 yılının yaz aylarında başlayan kriz neticesinde ilgili döneme kadar dünyadaki en yüksek büyüme oranlarına sahip Doğu Asya ülkeleri, bir anda negatif büyüme oranı kaydedilen bölgeler haline gelmiştir.

Tayland'daki borç krizi tarafından tetiklenen kriz, hızla bölgedeki diğer ülkelere de yayılmıştır. Kriz ilk aşamada, Tayland'ın baht kurunu dolara karşı sabitlememe ve devalüe etme kararı ile ortaya çıkmıştır. Bu hareket yabancı yatırımcıların cesaretini kırmış ve bölgedeki yabancı sermayenin büyük ölçüde çekilmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin ardından kriz bölgedeki tüm ülkeleri etkisi altına almaya başlamıştır.

Tayland'da alınan karar öncesinde uygulanan sabit dolar kuru rejimi nedeniyle bölgedeki birçok yerel şirket yerel para birimi yerine dolar ile borçlanmayı tercih etmiştir. Sermaye akışının yoğun olduğu dönemlerde olumlu etki yaratan bu durum kriz neticesinde para birimlerindeki hızlı değer kaybı sebebiyle şirketleri zor durumda bırakmıştır. Bu süreç ülkede birçok şirket ve bankanın batmasına sebebiyet vermiştir. Kriz sonrasında yoksulluk içinde yaşayan insan sayısında önemli bir artış kaydedilmiş, ekonomik ve sosyal alanlardaki politikalar sekteye uğramış ve tüm bu gelişmeler neticesinde birçok hükümet ya istifa etmek zorunda kalmış ya da farklı şekilde yönetimden indirilmiştir.

Tayland bahtının dalgalanması Temmuz 1997'de Doğu Asya'daki mali krizi ateşlediğinde, Malezya ekonomisine ilk bakış, Tayland benzeri bir mali krize yenik düşeceğine dair şüphe uyandırmayacak biçimdedir. Malezya ekonomisinin genel

performans göstergeleri çok olumlu olmasına karşın, o zamanki Malezya ekonomisinin makroekonomik koşulları döviz krizleri ile ilgili literatür ışığında yakından incelendiğinde, Malezya'nın Tayland bulaşıcılığının masum bir kurbanı olmadığı açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir (Athukorala, 2010).

Malezya, küresel sermayenin gelişmekte olan piyasa ekonomilerine hızla yayılmasıyla aynı zamana denk gelen, 1990'ların başında sermaye piyasasını serbestleştirme girişimlerinin ardından büyük kısa vadeli sermaye girişleri yaşamıştır. Bu sermaye akışları, ülke ekonomisinin spekülatif saldırılara karşı savunmasız hale gelmesine ön ayak olmuştur. Malezya'nın yabancı sermayeye olan yüksek bağımlılığı ve artan sermaye hareketliliği Malezya ekonomisini kırılgan hale getirmiştir. Yurtiçi tasarruf oranı, gelişen ekonomide agresif yatırımları sürdürmek için yeterince büyük olmadığından, sorun ani bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yüksek döviz kurlarına ilişkin endişeler, gayrimenkul ve hisse senedi piyasalarında enflasyon baskısı yaratan kredi büyümesi nedeniyle ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak, Malezya'daki işletmeler ve finans kurumları ürün ve hizmetlerine yönelik azalan dış talepten olumsuz etkilenmiştir.

3.1.1. Sermaye Akışı ve Kırılganlık Belirtileri

Genel olarak, doğrudan yabancı yatırımlar dışındaki sermaye akışlarıyla ilgili Malezya politika rejimi, diğer gelişmekte olan ülkelerin çoğuna kıyasla, bu dönem boyunca liberal bir bakış açısı yansıtmıştır. Bununla birlikte, kısa vadeli sermaye girişleri, yerel firmalardaki yabancı hisseler ve yerleşik olmayanlara banka kredileri konularında bağlayıcı kısıtlamalar bulunmaktadır. 1990'ların başlarında, bu kısıtlamalar kaldırılmış ve hükümetin Kuala Lumpur'u küresel bir finans merkezi olarak tanıtma hamlesinin bir parçası olarak fon yöneticileri ve kurumsal yatırımcıları çekmek için geniş kapsamlı bir teşvik paketi açıklanmıştır (Williamson & Mahar, 1998).

1990'ların başında Malezya'daki sermaye piyasası serbestleştirme girişimleri, yüksek riskli yatırım fonlarının ve diğer kurumsal yatırımcıların yükselen piyasa ekonomilerine yönelik artan hevesi ile aynı zamana denk gelmiştir. Böylece net portföy yatırım girişinde önemli bir artış söz konusu olmuştur. Hem kısa vadeli

borçlanmaları hem de portföy sermayesini kapsayacak şekilde tanımlanan değişken sermaye hacmi, 1990'ların ortalarına kadar önemli seviyelere yükselmiş ve bu durum yetkililerin Malezya ringgitine yönelik spekülatif bir saldırıyı savunma yeteneklerinde erozyona sebebiyet vermiştir.

Krizin başlangıcında, yabancı yatırımcılar piyasadaki faaliyetlerin yalnızca yüzde 30-40'ını oluşturmaktadır. Artan yabancı sermaye yatırımı, borsada hızlı ve büyük bir yükselişe sebep olmuştur. Bununla birlikte, yabancı katılımın hisse senedi piyasasının genişlemesi ve işleyişi üzerindeki fiili etkisi muhtemelen endeks rakamının önerdiğinden çok daha fazla olmuştur. Çünkü yerel yatırımcılar her zaman piyasa liderleri olarak gördükleri yabancı yatırımcıları takip etmektedirler. Hisse senedi piyasasındaki patlamanın yerel bankaların işleyişi üzerinde doğrudan etkileri olmuştur. Hisse senedi piyasası faaliyetleri için kredilendirme, banka kredi genişlemesinin önemli bir kaynağı olmuştur (Lee, 2019).

Bu bağlamda, servet daralması ve bankacılık sektörü istikrarsızlığı yoluyla ekonomik çöküşe yol açacak sermaye girişlerinin tersine çevrilmesi olasılığı kuvvetli görülmektedir. İç politika cephesindeki düzensizlikler de ele alındığında, Malezya'da bu kriz karşısında iki temel kırılganlık kaynağının mevcut olduğu ifade edilebilir. Bu kırılganlıklar; zayıf kurumsal yönetişim ve finans sektöründeki zayıflık veya finansal kırılganlık olarak sıralanabilir (Athukorala, 2010).

Hisse senedi piyasası balonu ve kredi patlaması, ekonomideki makroekonomik yönetim kalitesindeki hızlı erozyonla desteklenmiştir. Malezya'yı 2020'ye kadar gelişmiş ülke statüsüne çıkarmaya yönelik büyük büyüme ivmesinin bir sonucu olarak, kamu yatırım harcamaları artmıştır. Bu harcamaların çoğu, rejime siyasi destek tabanı sağlayan ağ içindeki özel şirketlere ihale edilen devasa altyapı geliştirme projelerine gitmiştir. Bu şirketler kısa süre sonra hisse senedi piyasasında baskın oyuncular haline gelmiştir. İnşaat patlaması aynı zamanda kredi patlamasına da katkıda bulunmuştur, çünkü hükümet bağlantılı bankalardan ve diğer mali kurumlardan sağlanan bir nevi kolay kredi arzı, inşaat şirketleriyle yapılan sözleşmeye dayalı düzenlemelerin içerdiği örtük bir koşul olmuştur.

3.1.2. Politika Yanıtı

Bu değişken ekonomik ortamda, Malezya hükümeti iki alternatif arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Birincisi, Kore ve Tayland'da olduğu gibi, döviz kurunu dengelemek ve iyileşmeyi hızlandırmak için Keynesyen terapinin uygulanmasına zemin hazırlayacak IMF politikalarının benimsenmesi alternatifidir. İkinci seçenek ise sabit bir döviz kurunu Keynesçi politikalarla birleştirmek için sermaye kontrollerine başvurmak ve piyasa duyarlılıklarının değişkenliklerini göz ardı etmek olmuştur.

Bölgedeki dört IMF program ülkesi, Endonezya, Kore, Tayland ve Filipinler, IMF'nin onayıyla bu doğrultuda politikalarını yeniden formüle etmişlerdir. Dolayısıyla, Malezya'nın IMF desteği aramadaki isteksizliği tamamen makroekonomik politikaya ilişkin görüş farklılıklarına dayanıyorsa da bu kısıtlama daha az bağlayıcı hale gelmiştir.

IMF tarafından krizden etkilenen ülkelere sunulan reform önerileri arasında Malezya için söz konusu olanlar aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir (IMF, 2000):

Finansal Sektör:

- Finans sektöründe söz konusu olacak kurtarmalar için devlet fonlarının kısıtlı bir şekilde kullanılması,
- Kredi çeşitlendirilmesi, sermaye yeterliliği ve provizyon kısıtları gibi ihtiyati tedbirlerin güçlendirilmesi,
- Muhasebe ve denetim standartlarının güçlendirilmesi, finansal şeffaflığın sağlanması,
- Likidite desteği için zorlayıcı regülasyonların belirlenmesi,
- Vergilendirme rejiminin gözden geçirilmesi,
- Devlet destekli mevduat sigortası sisteminin duyurulması.

Rekabet ve Kurumsallık:

- Devlet varlıklarının özelleştirilerek, yeniden kullanıma sunulması için rekabetçi prosedürlerin geliştirilmesi,

- Özel sektör şirketlerinin kurtarılması için devlet fonlarının kullanımının kısıtlanması veya yasaklanması,
- Finansal sektör dışındaki sektörlerde yabancı sahipliğin sağlanabilmesi için düzenlemeler yapılması.

Sosyal Sektör:

- Yiyecek ve diğer temel ihtiyaçlarda yaşanacak enflasyona karşı düşük gelirli grupların korunması,
- Öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri için burs programları geliştirilmesi,
- Küçük ve orta ölçekli şirketlere sübvanse edilmiş kredilerin sunulması.

IMF seçeneği Malezya liderliği için siyasi olarak kabul edilebilir görülmemiştir. Yeni ekonomik politika kapsamında iş dünyası ve hükümet arasında geliştirilen yakın bağlar göz önüne alındığında, doğal olarak herhangi bir politika hareketinin olumlu istikrar sağlayıcı etkisi, ülkenin sosyopolitik istikrarı üzerindeki potansiyel olumsuz etkisine karşı değerlendirilmelidir. Başbakan Mahathir, 19 Haziran 1998 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na yaptığı başkanlık hitabında bu konudaki tutumunu şu şekilde özetlemiştir:

"Uluslararası Para Fonu yardımına başvurmak zorunda kalırsak... IMF'nin koyduğu koşullar, ekonomimizi yabancılara açmamızı gerektirecek. Bu durumda Bumiputera kotası seçeneği olmayacak ve Yeni Ekonomik Politika (NEP) onlar için bir adaletsizlik ve liberal demokrasileri için kabul edilemez olacaktır" (Mahathir, 2002).

Bu politika ikilemiyle karşı karşıya kalan Malezya liderliği, IMF politikalarını göz ardı eden ikinci alternatifi seçmiştir. Bu radikal politika seçiminin temel dayanağı, döviz kurunu sabitlemek için zemin hazırlaması ve durgunlukla mücadele için parasal ve mali genişlemenin güçlü bir şekilde sürdürülmesi için nefes alma alanı sağlaması beklenen sermaye kontrolleri olmuştur. Gelişmekte olan bir ekonominin kriz sürecinde sermaye hesabı açılmasını geçici olarak durdurması savaş sonrası ekonomi tarihinde bir ilk olma niteliğini taşımaktadır.

Bu kapsamda ilk adım olarak, 31 Ağustos 1998 tarihinde, Singapur borsasındaki resmi hisselere göre hareket eden yalnız resmiyeti bulunmayan CLOB piyasasındaki Malezya şirketlerinin hisse senetlerinin ticareti yasaklanmıştır. Kısa vadeli sermaye akışları üzerinde kapsamlı kontroller ve yabancı portföy yatırımlarından elde edilen gelirlerin geri dönüşüne ilişkin 1 Eylül 1998'de 12 aylık stopaj süresi getirilmiş ve döviz kuru 2 Eylül'de ABD Doları başına 3.80 Malezya ringgiti olarak sabitlenmiştir.

Diğer bir sermaye kontrol önlemi, Malezya'da faaliyet gösteren offshore bankalar arasında ringgit enstrümanlarının ticaretinin yasaklanması, yerleşik olmayan bankalara ve borsacılara yerel kredi imkânları sunmayı içermektedir. Denizaşırı pazarlarda ringgit ticareti, dış ticarette faturalandırma para birimi olarak ringgit kullanımı ve Malezya vatandaşları tarafından denizaşırı seyahat ve yatırım için döviz alım satım işlemlerinin kamu onayına tabi olması gibi katı sınırlamalar getirilmiştir.

Sermaye kontrolleri güçlü olmasına karşın perspektif olarak dar bir şekilde kısa vadeli sermaye akışlarına odaklanılmıştır. Amaç hem yabancı hem de yerel kısa vadeli portföy yatırımcılarının hisselerini satmalarını, gelirlerini ülke dışına göndermelerini ve hedge fonlarının para birimini düşürmesini zorlaştırmak olmuştur. Ülkenin açık ticaret ve doğrudan yabancı yatırım politikasına olan ve uzun süredir devam eden taahhüdünden hiçbir geri adım atılmamıştır. Malezya vatandaşlarının seyahatlerinde döviz kuru sınırlamaları haricinde kalan cari hesap işlemleri, doğrudan yabancı yatırımcılar tarafından sermayenin geri gönderilmesi ve kar havalesi sınırlamalara dahil edilmemiştir.

Malezya Borsası ile Singapur Borsası arasında 26 Şubat 2000'de varılan anlaşma neticesinde CLOB piyasasında sıkışıp kalan hisselerin Malezya borsasına devredilmesi sağlanarak ticaretin yeniden başlamasına izin verilmiştir. Bu piyasaya uygulanan yüzde 10'luk çıkış vergisi 1 Mayıs 2001'de kaldırılmıştır. Yeni uygulamaya konulan sermaye kontrollerinin çoğu gevşetilmiş ve sonraki iki yıl boyunca birbirini izleyen aşamalarda kaldırılmıştır. 21 Temmuz 2005 tarihinde, yönetilen dalgalı döviz kuru sistemi lehine adımlar atılmış ve sabit kur rejimi sabitlemesi kaldırılmıştır.

Sabit döviz kuru ve sermaye kontrolleri yoluyla elde edilen politika özerkliği ile hükümet, iki temel unsurdan oluşan bir kurtarma paketini hızla uygulamaya başlamıştır. Bu unsurlar; mali ve parasal tetikleyiciler ile bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesini içermektedir. Ulusal ve stratejik öneme sahip endüstriler için vergi indirimleri, makine ve teçhizat ithalatına uygulanan vergilerin indirilmesi ve karayolu ve demiryolu projelerindeki kamu yatırımlarında artışlar söz konusu olmuştur.

Genişletici bütçe politikasının tamamlanması adına merkez bankası, borç yükü ağır olan bankacılık sistemine likidite enjekte etmek için yasal rezerv gereksinimi oranını kriz öncesindeki yüzde 4 seviyesinden yüzde 3,5 seviyesine düşürmüştür. Döviz kurunu savunmak için Şubat 1998'de tarihi en yüksek seviye olan yüzde 11'e yükseltilen ve politika faizi olarak kullanılan 3 aylık bankalar arası faiz 1999 başlarında birkaç aşamada yüzde 4 seviyesine düşürülmüştür.

Ocak 1998'de 6 aydan 3 aya indirilen banka kredilerinin yeniden sınıflandırılması için temerrüt süresi, bankalar üzerindeki tahsili gecikmiş kredilere karşı sermaye ayırma baskısını azaltmak amacıyla 6 ay olarak düzenlenmiştir. Diğer genişletici para politikası önlemleri kapsamında, ticari bankalar ve finans şirketleri tarafından mülk ve hisse satın almak için kredi verme limitlerinin gevşetilmesi düzenlemeye dahil edilmiştir. Ayrıca araba satın almak için düşük faizli krediler, daha küçük endüstrilere ve düşük gelir gruplarına yardımcı olmak için özel bir kredi planı ve kredi kartlarında gevşetici kredi limitleri sağlamaya yönelik bir program başlatılmıştır.

Yeni politika paketi, Temmuz 1998'de Ulusal Ekonomik Eylem Konseyi tarafından tasarlanan bankacılık ve kurumsal yeniden yapılandırma programının hızlı bir şekilde uygulanmasına daha fazla vurgu yapmıştır. Bu program kapsamında, takip eden iki ay boyunca, finansal sistemin şüpheli borç sorununu ve buna bağlı kurumsal sıkıntıları ele almak için üç büyük kuruluş oluşturulmuştur. Bankalardan tahsili gecikmiş alacakları satın almak ve yönetmek için bir varlık yönetimi şirketi olan Danaharta, sermaye yeterlilik oranı yüzde dokuzun altına düşen mali kurumları yeniden sermayelendirme sürecini yönetecek bir bankacılık ve kurumsal yeniden

sermayelendirme şirketi Danamodal ve mahkeme dışı ödeme yoluyla kurumsal borçların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak için bir kurumsal borç yeniden yapılandırma komitesi kamu ve özel sektör ortaklığı ile kurulmuştur.

Ancak gerekli fonların temin edilmesindeki zorluklar, bu yeni oluşturulan kurumların somut politika eylemlerini engellemiştir. Programı uygulamak için 2 milyar ABD doları toplamak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da devlet tahvilleri ihraç etmek için planlanan girişim, zayıf yatırımcı ilgisi nedeniyle Ağustos 1998 sonunda rafa kaldırılmak zorunda kalmıştır. Sermaye kontrolüne dayalı politika çerçevesi neticesinde gerekli fonların yurt içinden toplanması sağlanmıştır.

2000 yılının ortalarına gelindiğinde Danaharta, 12 milyar dolar veya tüm bankacılık sisteminin toplam tahsili gecikmiş alacaklarının yüzde 42'sine denk gelen kötü borçları başarıyla yapılandırmıştır. Danamodal'ın işleyişi sayesinde, bankacılık sisteminin sermaye tabanı, uluslararası gerekliliği düzenleyen BIS standartlarının üzerine çıkarılmıştır. Kurumsal borç yeniden yapılandırma komitesi, toplam 9,1 milyar dolarlık krediyle 50'den fazla firmanın şüpheli borç sorununu çözmüştür. Düşük faiz oranlarının sağladığı destek ve takipteki alacaklar artışını sınırlamadaki hızlı toparlanma neticesinde, bankacılık ve kurumsal sektörlerin performansı, başlangıçta öngörülenden daha hızlı iyileşmiştir.

Sonuç olarak, Danamodal başlangıçta öngörülenden çok daha az fon ihtiyacı ile başarılı operasyonlar yürütmüş, Danaharta ise tahsili gecikmiş kredileri satın almayı 2000 ortalarında durdurmuş ve satın alınan varlıkları yönetme aşamasına girmiştir.

3.1.3. Kurtarma

Malezya ekonomisi, 2000 yılının ortalarına kadar kriz öncesi dönemlere dönmeyi başarmış ve iki kayıp yılı geride bırakmıştır. Yerli üretimdeki güçlü toparlanmaya paralel olarak istihdam durumu iyileşmiş, ekonomideki göstergeler olumlu tarafta yer almıştır. İyileşme stratejisinin bir parçası olarak mali ve parasal genişlemeye yapılan yoğun vurguya rağmen, iyileşme süreci düşük enflasyonla desteklenmiştir.

Kamu harcamaları toparlanmanın ivme kazanması açısından önemli bir rol oynarken, özel tüketim 1999'un ilk yarısında istikrar kazanmış ve yılın ikinci yarısında güçlü

bir şekilde gelişim göstermiştir. Üretim tarafında, ilk olarak hizmet sektörlerinde, özellikle finansal hizmetler ve iç piyasaya yönelik üretimde toparlanma belirtileri ortaya çıkmıştır. 1999'un ikinci çeyreğine gelindiğinde, ihracata yönelik üretimin başrol oynamasıyla, iyileşme daha geniş tabanlı hale gelmiştir. İhracattaki bu hızlı toparlanma ve Malezya'nın kriz boyunca deneyimi, bir krizin ardından daha fazla ihracata yönelmenin ekonomik toparlanmanın önemli bir kolaylaştırıcısı olduğu şeklindeki geleneksel anlayışla tutarlıdır.

Kurtarma sürecindeki uygulamaların Malezya'daki sermaye kontrolüne dayalı kriz yönetimine özgü olup olmadığı konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Krizi sermaye kontrolleri olmadan atlatan Tayland, Kore ve Endonezya'daki bankacılık ve kurumsal yeniden yapılandırma süreçleriyle ilgili önemli endişeler söz konusu olmuştur. Dahası, Malezya'da bankacılık ve kurumsal yeniden yapılanmanın hızlı bir şekilde uygulanmasıyla ilişkili ekonomik kazanımların, bu süreçteki aksaklıkları tamamen olmasa da önemli ölçüde telafi etmiş olabileceği ifade edilebilir. Süreçteki kimi aksaklıklara rağmen, Malezya yetkililerinin kriz ülkeleri arasında en etkili ve geniş kapsamlı finansal sistem yapılandırmasını uygulamak adına sermaye kontrolleri tarafından sağlanan sığınağı başarıyla kullandıkları yaygın bir şekilde kabul edilmektedir (Krueger & Tornell, 1999).

Mali krizinin Asya ülkeleri üzerinde dramatik bir etkisi olmuştur. Bölge genelinde ekonomik performans sadece kötüleşmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal huzursuzluklar da artmıştır. Malezya'da yaşanan sosyal ve politik sıkıntılar ve ekonomik daralma Endonezya ve Tayland gibi ülkelerde de gözlemlenmiştir. Daha geniş bir perspektiften, çoğu analistin tanımladığı şekliyle Asya mali krizinin temel nedeni, diğer unsurların yanı sıra, kapitalizmin "eş-dost kapitalizmi" olarak adlandırılan "disiplinsiz" versiyonu ve Asya iş ve siyaset uygulamalarının yozlaştırılması olmuştur (Mansur, 2000).

3.2. Asya Mali Krizi Sonrası Dönem ve 2000'li Yıllar

Bağımsızlıktan yeni binyıla kadarki dönemde Malezya’nın olumlu yönleri değerlendirildiğinde doğal kaynak zenginliği, ticaretin gelişmiş olması, ekonominin doğrudan yabancı yatırımlara açık olması, makroekonomik yönetimin tutarlı olması

ve kimi zaman yaşanan krizlere rağmen uygulanan eylem planlarının başarıyla sonuçlanmış olması gibi hususlar öne çıkmaktadır. Olumsuz olarak değerlendirilebilecek unsurlar ise sosyoekonomik eşitsizlik, devlet yönetimindeki kurumsallaşma sorunsalı ve gelişmekte olan ülke statüsünden gelişmiş ülke statüsüne geçmekte sarf edilen çabaların sonuçsuz kalması şeklinde ifade edilebilir.

Ortaya çıkan sorunların düzeltilmesi ve süreçlerin iyileştirilmesi safhalarında karşılaşılan zorluklar üç ana başlık altında toplanacak olursa, bu başlıklar (Hill, 2010):

- Maliye politikası reformlarındaki etkinliğin sağlanamaması,
- Teknolojik gelişmeyi destekleyen kurumların ve teşviklerin geliştirilmesindeki zorluklar,
- Olumlu ayrımcılık çalışmalarındaki sosyal politika araçlarının etkin kullanılamaması en önemli hususlar olarak sayılabilir.

2000'li yıllar öncesindeki süreçte, Doğu Asya'daki büyüme deneyimlerine ve stratejilerine kısaca bakıldığında Güney Kore ve Tayvan'ın sıkı performans karşılığında yerli bebek endüstrilerine koruma sağladığı belirtilebilir. 1997'deki Doğu Asya krizinden sonra bölgedeki birçok ülkede neo-liberal ekonomik reformlar uygulanmaya başlamıştır. Bu politikaların ön gördüğü kemer sıkma önlemleri kendi iç piyasalarını geliştirmek, mali reformları gerçekleştirmek, serbestleştirme, özelleştirme ve işgücü piyasalarına esneklik kazandırmak hedeflerini içermektedir. Bu reformlar aynı zamanda devletin ekonomideki rolünü azaltmak ve piyasanın rolünü genişletmek anlamına gelirken, bu reformları kabul eden ülkeler IMF ve Dünya Bankası tarafından sağlanan mali yardımlardan faydalanmışlardır.

Bahsi geçen desteklerden faydalanmamasına rağmen Malezya'nın iç ve dış borç servisindeki başarısının nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Hill, 2010):

- Mali açık verilen dönemlerde, hükümetin aldığı hızlı ve etkili aksiyonlar,
- Yüksek uluslararası ticaret seviyesi neticesinde, borçlanmaya olan görece düşük talep,
- Ekonomideki güvenilirlik sayesinde dış borçlanmanın kesintiye uğramadan devam edebilmesi,

- Özelleştirmeler sayesinde kamu borcundaki önemli düzeydeki azalma,
- Tasarruf oranlarındaki yüksek ve sürdürülebilir seviye.

3.3. Küresel Mali Kriz (2008 - 2009)

2008'de ABD konut piyasasında spekülatif bir balonun patlamasıyla tetiklenen küresel mali kriz, sermaye akışları, ticari faaliyetler ve emtia fiyatları aracılığıyla dünyanın geri kalanına yansımıştır. Ekonomideki finansal ve ticari bağlantıların niteliğine, finansal kurumların ve politikaların kalitesine bağlı olarak ülkeler krizden farklı şekilde etkilenmiştir. Malezya'nın bu krize maruz kalması, öncelikle ülkenin ihracatına olan talebin zayıflaması ve azalan faaliyetlerin ardından yabancı yatırımlardaki düşüş sebebiyle gerçekleşmiştir. Küresel mali kriz sürecinde Malezya ve bölgedeki diğer ülkeler için ilgili dönemde yaşanan ticaret şoku açık ara en önemli unsur olmuştur.

Malezya'da hisse fiyatları, krizin ardından keskin bir düşüş göstermiştir, ancak çöküşün büyüklüğü Asya krizindekinden çok daha düşük bir seviyede olmuştur. Bununla birlikte, bu şoklar finans sistemindeki bol miktarda likidite, sağlam bankacılık altyapısı ve ülkenin güçlü rezerv konumu göz önüne alındığında, yerel finans piyasaları tarafından en az zarar verecek şekilde yönetilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak, Asya mali krizinin ardından gerçekleştirilen geniş tabanlı mali sektör reformları ve kapasite geliştirme çalışmaları, mali sektörün direncini artırmıştır. Dahası, Malezya ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinin ABD alt-prime piyasasından kaynaklanan teminat borç yükümlülüklerine çok az maruz kalmış olması krizin etkisini sınırlandırmıştır (Filardo vd., 2010).

3.3.1. Politika Yanıtı

Malezya, krize parasal genişleme ile yanıt veren ilk ülkelerden olmuştur. Düşük enflasyon, güçlü bir ödemeler dengesi pozisyonu ve ticari bankaların sağlıklı bilançoları ile genişlemeci para politikası için geniş bir alan oluşturulmuştur. Merkez bankası gecelik politika faizini Kasım'daki yüzde 2,5 seviyesinden Şubat 2009'da Malezya para politikası tarihindeki en düşük oran olan yüzde 2,0'ye düşürmüştür.

Faiz indirimlerinin borçlulara aktarımını kolaylaştırmak amacıyla, bankalar için yasal karşılık yükümlülüğü Aralık 2008'de yüzde 4'ten Mart 2009'da yüzde 1'e düşürülmüştür.

Değişken faizli kredilerde aylık taksit ödemeleri, faiz oranlarındaki indirimlerin borçluların harcanabilir gelirlerinde ve iç tüketimde artışa yol açmasını sağlamak için düşürülmüştür. Lehman Brothers'ın çöküşünün ardından finans sistemindeki ABD doları likiditesinin azalmasına yanıt olarak Malezya merkez bankası ihracatçılara hazır döviz kredisi imkanı sağlama çalışmaları yapmıştır.

Mali cephede, Malezya hükümeti iki teşvik paketi uygulamaya almıştır. 4 Kasım 2008'de açıklanan ilk paket 7 milyar ringgit tutarında doğrudan nakit enjeksiyonu içerirken, 60 milyar ringgit tutarındaki ikinci teşvik Şubat 2009'da açıklanmıştır. Paket ile 15 milyar ringgit tutarında doğrudan nakit enjeksiyonları yapılması ve geri kalan tutar kadar ise hükümet yatırım kuruluşu Khazanah Nasional Berhard'a finansman, vergi teşvikleri ve devlet yatırımları yapılması planlanmıştır.

Teşvik paketleri temel olarak kırsal alanları ve tarım sektörünü geliştirmeyi, ulaşım, kamu hizmetleri, endüstriyel altyapı, eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. İlk teşvik paketi 2009 yılı sonunda tamamen uygulanırken, ikinci pakette ayrılan kalkınma harcamalarının yaklaşık yüzde 64'ü 2009 yılında uygulanmıştır.

Yeni ekonomik politikanın sosyopolitik gündeminden kaynaklanan makroekonomik aşırılıklar, her iki durumda da ülkenin dış şoklara karşı savunmasızlığında kilit bir faktör olarak görülmektedir. 2008 küresel mali krizinin Malezya ekonomisi üzerindeki etkisi, Asya mali krizinin Malezyalı yetkililere dayattığı makroekonomik disiplin sayesinde daha iyi kontrol edilmiştir. Malezya hükümeti mali açıkları büyük ölçüde merkez bankasına direkt başvurmadan banka dışı iç borçlanmalardan finanse etme yolunu tercih etmiştir. Bu nedenle, diğer birçok gelişmekte olan ülkedeki merkez bankalarında sık sık görülen durumun aksine, Malezya merkez bankası hükümet yetkililerine para yaratma üzerindeki kontrolünü doğrudan vermemiştir.

3.3.2. Kurtarma

Genişletici para politikası, finansal sistemi sermaye çıkışlarına ve hisse senedi piyasasının çökmesine karşı koruma noktasında etkili olmuştur. Bankacılık sistemi, güçlü kapitalizasyon ve sürdürülebilir varlık kalitesiyle dayanıklılığını korurken, tahsili gecikmiş alacak oranları genel olarak yüzde 2 civarında ve görece düşük kalmıştır.

Kurtarma sürecinin dikkate değer bir özelliği, 2009 yılının ilk iki çeyreğinde hafif bir değer kaybının ardından döviz kurunun dikkat çekici istikrarı olmuştur. Bu durumun altında yatan ana faktör, gelişmiş ülkelerdeki yatırımcıların daha güvenli yatırım alternatifleri arayışı ile gelişmekte olan piyasa ekonomilerine yönelmesi ve portföy sermaye girişlerinin yeniden başlaması olarak ifade edilebilir (Athukorala, 2010).

Yurtiçi finansal sistemi istikrara kavuşturmak için merkez bankası tarafından alınan hızlı kararlar, sermaye çıkışlarının önlenmesinde etkin rol oynamıştır. Temel sorunlara karşın rinngit tarafındaki istikrar, genişletici parasal ve mali tedbirlerin uygulanması için uygun bir ortam sağlamıştır. Bu nedenle, 1997-98 krizinden farklı olarak, makroekonomik politika özerkliğini sağlamak için sermaye kontrollerine başvurma yolu tercih edilmemiştir.

2008 krizinin Malezya'yı etkilemesi yönünden iki temel yapısal eğilim ortaya çıkmaktadır. Birincisi, esas olarak özel sektör öncülüğünde yerel büyüme kaynaklarının güçlendirilmesidir. Asya'da artan nihai talep, Asya'daki bölgesel ekonomik entegrasyonu da hızlandıracak ve ekonomik entegrasyonun yoğunlaşması da bölgenin çeşitliliğinden ve bölgede var olan farklı karşılaştırmalı avantajlardan kaynaklanan tamamlayıcılıkların daha da optimize edilmesine olanak sağlayacaktır. Dünyadaki diğer yükselen ekonomiler ve geleneksel büyüme merkezleriyle olan uluslararası bağlantıların da güçlenmesi beklenmektedir.

İkinci eğilim, bölgedeki mali bağların güçlendirilmesidir. Asya ve özellikle Malezya, yüksek bir tasarruf oranı, kapasite artırımı ve altyapı geliştirmeye yönelik artan yatırım gereksinimlerine sahip bir bölge olarak, bölgedeki fazla fonların daha etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasından faydalanacaktır. Yüksek düzeyde finansal entegrasyondan elde edilecek kazanımların, sadece büyümeyi artırmakla kalmaması,

aynı zamanda daha derin bölgesel ekonomik entegrasyon için bir katalizör görevi görmesi beklenmektedir.

3.4. Finansal Sektör Planı (2011)

Finansal sektör planı, merkez bankası öncülüğünde, 2011 ile 2020 yılları arasındaki 10 yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Malezya ekonomisinin katma değer üreten, yüksek gelirli bir ekonomi olmaya doğru geçiş yaptığı süreçte finansal sistemin gelecekteki konumunu belirlemek amacıyla oluşturulmuş stratejik bir plandır. Bu hedefe ulaşmak ve ileriye dönük fırsatlardan yararlanmak için, çalışma ortamını etkileyecek küresel eğilimler ve yerel ekonomik değişim unsurları dikkate alınmıştır. Finansal sistemde son on yılda kaydedilen ilerlemenin, ilerleyen on yıl içinde finansal sistemin gelecekteki büyümesi ve gelişmesi için bir temel oluşturduğu ifade edilmektedir. Planın ele aldığı on yıl içinde gelişmesi muhtemel olan küresel ve yerel manzara ile Malezya'nın gelişmiş bir ekonomi haline gelmesi hedefine paralel olarak 2020'ye kadarki on yıl boyunca geliştirilecek olan finansal sistem tartışılmaktadır.

Bu hızla değişen küresel manzaraya karşı Malezya 2020 yılına kadar gelişmiş ve daha rekabetçi bir ekonomiye dönüşmeyi hedeflemektedir. Bu dönüşümün büyük ölçüde özel sektör üzerinden büyüme odaklı üretkenlik, yenilikçilik ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinin desteklenmesi yoluyla olması beklenmektedir. Hükümetin kapsamlı uzun vadeli yapısal reformlara olan bağlılığı, ekonomik dönüşümün başarılı olması için elverişli ortamı sağlayacaktır. Önceki birçok planda yer aldığı üzere en önemli hususlardan birisi, büyüme ve gelişmenin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olması hedefi olmuştur.

Bu kapsamda plan içerisinde Malezya'nın 2020 yılında ulaşması beklenen hedefler on maddede ele alınmıştır:

- Demografi: daha olgun ve kentleşmiş bir nüfus yapısı
- Tüketim: artan gelirlerle daha yüksek seviyede bir tüketim ve daha büyük bir orta sınıf
- Yatırım: tüm sektörlerde yüksek katma değerli özel yatırım kalitesi
- İmalat: daha fazla inovasyon odaklı endüstri

- Hizmet: bilgi odaklı alt hizmet sektörlerinin gelişmesi
- Devlet: büyümeyi destekleyici unsurlar geliştirilmesi
- Altyapı: kapsamlı ve verimli yatırımlar
- Yenilikçilik: güçlü teknoloji ve inovasyon kültürü
- Rekabet: özel sektör odaklı verimli pazarlar

Malezya'daki iç pazarın nispeten küçük olduğu göz önüne alındığında, firmaların gelişimi adına daha büyük pazarlara erişim sağlamaları için bölgeyle ve dünyanın geri kalanıyla bütünleşme yeteneklerini geliştirmeleri hedeflenmektedir. Planda belirtildiği üzere Malezya için bölgeyle daha fazla entegrasyon ve daha geniş küresel bağlantılar, katma değerli ve yüksek gelirli bir ekonomi olma yolunda önemli bir özellik olacaktır. Malezyalı şirketlerin yurtdışında artan yatırım eğiliminin devam etmesi beklenirken, orta vadede bu durum yeni fırsatlar ve pazarlar açısından daha fazla fayda sağlayacaktır. Bu program neticesinde Malezya'nın Asya'da ve diğer yükselen ekonomiler arasında giderek daha önemli bir role sahip olması beklenmektedir.

Malezya’nın 50 yılı aşkın bir süredir gelişimi boyunca ekonomi sürekli olarak yeni karşılaştırmalı üstünlük ve büyüme alanlarına dönüşme becerisini ve esnekliğini göstermiştir. Bu planda finans sektörünün sadece ekonomiyi şekillendiren gelişmelerle birlikte ilerleme kaydetmesi değil, aynı zamanda 2020'ye kadar Malezya'nın yüksek katma değerli, yüksek gelirli bir ekonomiye dönüşümünü kolaylaştırmada ve katalize etmede daha büyük bir role sahip olması öngörülmektedir.

Plana göre, finansal sistemin yeniden yönlendirilmesi ve genişlemesi, sistemin yapısını önemli ölçüde değiştirecektir. Geleneksel kredilendirme faaliyetlerini gerçekleştiren ticari bankalar genişlemeye ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırmaya devam edecektir. Mevcut kurumların artan önemi ve daha fazla bölgesel ve uluslararası odağa sahip olanlar da dahil olmak üzere yeni finansal kurumların ortaya çıkmasıyla sektör yeniden tanımlanacaktır. Eksiksiz, rekabetçi ve yine de karşılıklı olarak tamamlayıcı ve güçlendirici bir finansal ekosistem oluşturulması hedeflenmektedir. Buna paralel olarak hem geleneksel hem de İslami finans

faaliyetlerinin kapsamının daha hızlı bir şekilde genişletilmesi öngörülmektedir. Finansal sistemi aşağıdaki unsurların karakterize etmesi beklenmektedir:

- Malezyalı işletmelerin ve hane halklarının daha gelişmiş ve farklılaşmış ihtiyaçlarını karşılamak için finansal ürün ve hizmet yelpazesi genişletilecektir.
- Yüksek derecede finansal okuryazarlıkla desteklenen, toplumun tüm kesimlerinin ekonomik gelişmeye katılmasını ve bundan yararlanmasını sağlayan bir finansal sistem için daha geniş erişim yapısı oluşturulacaktır.
- Malezya'nın ekonomik büyümesine, dönüşümüne ve finansal istikrarına katkıda bulunabilecek nitelikli uluslararası finans kuruluşlarının yerel finans sektörüne daha fazla ve daha anlamlı katılımı sağlanacaktır.
- Altyapı fonları, özel emeklilik fonları ve diğer fonların piyasaya girişinin sağlanmasının yanı sıra risk sermayesi ve özel sermaye endüstrilerinin canlandırılmasıyla kurumsal yatırımcıların daha geniş operasyonel alternatiflere erişimi sağlanacaktır.
- Sigortacılar ve tekafül operatörleri, tüketicilerin tüm yaşam döngüsü için kapsamlı koruma ve yatırım planları sağlanmasına ek olarak Malezya'da iş yapmanın maliyetini düşürmek için risk azaltma yönünde imkanlar sunmada gelişmiş bir role sahip olacaktır.
- Finansal istikrara katkıda bulunmanın yanı sıra finansal hizmetlerin sağlanmasında ve hedeflenen sektörlerin büyümesinin desteklenmesinde öncü bir role sahip olan kalkınma finans kurumları ve kooperatifler gibi güçlü ve uzmanlaşmış finansal kurumlar desteklenecektir.
- İç borçlanma senetleri Malezya'nın borçlanma portföyünün büyümesi ve kaynak yaratma faaliyetleri için bir merkez rolüne bürünecektir.
- Yurtiçi döviz ve para piyasalarında likit bir yapı ve geniş ürün yelpazesi geliştirilecektir.
- Bölge içi ticaret ve yatırım faaliyetlerini hızlandıracak ve Malezya'nın Asya içindeki ticari bağlarını güçlendirecek adımlar atılacaktır.
- İslami bankaların, fon yöneticilerinin ve küresel erişim ve statüye sahip varlık danışmanlığı hizmeti sağlayıcılarının ortaya çıkmasıyla Malezya'daki İslami

fonların yönetimine daha fazla vurgu yapan İslami finans faaliyetleri uygulanacaktır.

- Varlık yönetimi, teminat sigortası, reasürans ve leasing işine odaklanan finans kurumları ile petrol, gaz ve deniz taşımacılığı gibi kilit sektörlerde önde gelen bütünleşmiş bir iş ve finans merkezi olarak Labuan Uluslararası İş ve Finans Merkezi güçlendirilecektir.

İlerleyen süreçte bir dizi temel aksiyon finans sektörü tarafından gerçekleştirilen aracılık işlevlerini etkileyecektir. Plana göre bu etki alanının yansımaları aşağıdaki gibi gerçekleşecektir:

- İmalat ve hizmet sektörlerinin değer zincirini daha yüksek katma değerli faaliyetlere doğru yönlendirmesi ve Malezya'nın ekonomik yapısında artan çeşitlilik önem arz etmektedir. Bilgi yoğun, yenilikçi ve süreçleri güncellenmiş endüstriler vesilesi ile ortaya çıkan ürün inovasyonu ve pazar erişimiyle birlikte daha gelişmiş KOBİ'lerden oluşan daha büyük bir havuz ekonomik büyümeye katkıda bulunacaktır.
- Yerel ekonomide daha gelişmiş ve kapsamlı altyapının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Yalnızca Malezya'da, on yıl boyunca ekonomik dönüşüm programı kapsamında bilgi yoğun ve uzun vadeli altyapı projelerine tahmini olarak 1,3 trilyon ringgit yatırım yapılması öngörülmektedir. Bu finansman ihtiyacının yüzde 92'sinin yerel mali sistemden sağlanması beklenmektedir.
- Gelişmiş uluslararası ve bölgesel ekonomik ve finansal entegrasyon, ülkede hizmet ve finans sektörleri için yeni fırsatlar ve pazarlar doğmasına olanak sağlayacaktır.
- Daha varlıklı orta gelirli tüketicilerden oluşan büyük bir havuz, daha olgun bir nüfus ve mali açıdan anlayışlı tüketicilerle Malezya'da değişen demografi önemli bir unsur olacaktır.

3.5. 11. Malezya Planı (2015)

Malezya, bağımsızlıktan bu yana beş yıllık kalkınma planları ile merkezi ekonomik bir kalkınma sistemi uygulamıştır. Ülkedeki kalkınma planları, federasyon sistemi, çok etnik kökenli toplumsal yapı, ekonomik açıklık ve serbest iktisadi teşebbüslerin durumu gözetilerek uygulamaya konulmuştur. Beş yıllık kalkınma planları sosyal entegrasyonu, gelir ve fırsat dağılımını vurgulayarak ulusal birliği geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hedeflenen kalkınmanın, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve büyümenin neticesinde ortaya çıkan faydaların toplumun her düzeyiyle paylaşılması yoluyla sağlanacağı öngörülmüştür.

Malezya, mali politikayı destekleyen kurumsal çerçeveleri iyileştirmek için ilk yıllardan beri önemli reformlar gerçekleştirmiştir. 2013 yılından itibaren, kamu maliyesini güçlendiren politikaları formüle etmek, mali sürdürülebilirlik ve uzun vadeli makroekonomik istikrar açısından ilerlemeyi izlemek için Başbakan'ın başkanlık ettiği ve kilit bakanlar ile merkez bankası başkanından oluşan bir Mali Politika Komitesi kurulmuştur. Komiteye bağlı, mali riskleri ve şarta bağlı yükümlülükleri yönetmeye yönelik önlemleri analiz etmekten ve önermekten sorumlu bir alt komite olarak Mali Risk ve Koşullu Sorumluluk Teknik Komitesi oluşturulmuştur.

Yıllardan beri Malezya'nın hedeflediği unsurlara ulaşılması için hazırlanan beş yıllık planlardan 11. Malezya Planı, 2015 yılında yayımlanmıştır. Planın amaçları önceki planlara benzer bir şekilde, ekonomik büyümenin toplum içerisinde eşit dağılımı, ekonomik büyümenin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda beş stratejik hamle belirlenmiştir:

- Eşitlikçi bir topluma yönelik kapsayıcılığın artırılması,
- Refah seviyesinin toplumun tüm kesimleri için iyileştirilmesi,
- Sürdürülebilirlik ve dayanıklılık için yeşil büyümenin sağlanması,
- Ekonomik büyümenin desteklenmesi adına altyapının güçlendirilmesi,
- Daha fazla refah için ekonomik büyümenin yeniden tasarlanması.

Plan kapsamında ayrıca rekabet ve gelişimin güçlendirilmesi adına, üretkenliği ön planda tutan çalışmaların yapılması, endüstriyel teknik ve mesleki eğitimin

geliştirilmesi, ekonomik büyümeyi desteklemek adına global alandaki yeniliklerin takibi ve rekabetçi şehirlere yatırımlar yapılması gibi unsurlar da uygulamaya konulmuştur.

Stratejik hamleler ve güçlendirici unsurlar büyük ölçüde dirençli büyümeyi sürdürmek, üretkenliği artırmak ve kapsayıcı ekonomik refahı teşvik etmeyi hedeflemektedir. 11. Malezya Planı birçok unsuru kapsarken, çeşitli tarihlerde Üçüncü Sanayi Planı, Ulusal Eğitim Planı, Finansal Sektör Planı, Hizmetler Sektörü Planı, Lojistik ve Ticaret Planı ve Ulusal Mal ve Gıda Politikası gibi birçok farklı çalışma 11. Malezya Planı'nın operasyonel verimliliğinin artırılması adına destekleyici olarak duyurulmuştur.

3.6. Malezya'nın İktisadi Kalkınma Modeli

Farklı dönemlerde meydana gelen çeşitli sosyal ve ekonomik dalgalanmalara rağmen, Malezya sürekli olarak kamu altyapısı, bilim, teknoloji ve entegrasyonun geliştirilmesi adına adımlar atmıştır. Ülkenin temel ekonomik değişkenlerinin iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşılması ve uzun vadeli koordinasyonun sağlanması adına yürütülen kalkınma programları Malezya'nın gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Malezya'nın ekonomik kalkınma ve dönüşüme yönelik çabalarındaki başarıları, kısmen verimli ve etkili bir kamu politikasının uygulanmasına bağlanabilir. Bu politikaların amacı sadece büyümeyi teşvik etmek değil, aynı zamanda etnik çeşitliliğe sahip bir ülkede siyasi ve kültürel istikrarı da sağlamaktır.

Malezya kamu politikası, farklı gelişme aşamalarında hedeflerine ulaşmak için, tek bir düşünce okuluna bağlı kalmadan veya diğer ülkelerde başarılı olduğu görülen uygulamalarla sınırlı kalmadan, mevcut duruma en iyi uyan farklı kalkınma teorilerini uygulamayı tercih etmiştir. Malezya'nın kamu politikasındaki süreçler incelendiğinde, Malezya'nın kalkınma modelinde Harrod Damor modeli ve Roslow büyüme modelinin yansımalarının görüldüğü ifade edilebilir (Nabulsi, 2001).

Malezya'nın bağımsızlıktan bu yana izlediği iktisadi stratejiler dönemsel olarak üç kısımda incelenebilir. Bu stratejiler ve dönemleri; ilk olarak 1957 ve 1970 yıllarını kapsayan pazar liderliğinde bir yaklaşım, ardından 1970 ile 1980 yılları arasında

gözlemlenen pazar liderliği ve düzenleyici politikalardan oluşan karma yapı ve son olarak 1980 yılından bu yana uygulanan devlet merkezli bir strateji olarak sıralanabilir (Mansur, 2000).

Doğu Asya ekonomilerinin hızlı toparlanma ve başarılı ekonomik uygulamalarının arkasında ortak bazı özellikler olduğunu belirtilebilir. Bu özellikler (Malecki, 1997):

- Yüksek teknoloji bölgelerinin kurulması,
- Modern sanayi adaptasyonu ve yapısal dönüşümler,
- Uzmanlaşmış işgücünün kullanılması.

Altmışlı yıllarda, bu planlar gösterge niteliğinde ele alınmıştır. Planlar ekonomiye rehberlik etmeye, hükümete örneğin altyapı yatırımları, kamu sektörü yatırımları ve özellikle kırsal kalkınma gibi alanlarda öncelikleri belirlemede yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, bağımsızlıktan sonraki ilk birkaç yıl boyunca, kamu sektörü ekonomiyi hareket ettirmede özel sektöre göre daha ikincil bir rol oynamıştır. Hükümet, faaliyetlerini ekonomik büyümeyi teşvik eden daha ortodoks, destekleyici rollerle sınırlamıştır.

Malezya'da 1969'da meydana gelen iç huzursuzluk, Malezyalı liderlere ve politika yapıcılara Bumiputera, Çin ve Hint etnik grupları arasındaki çatışmanın bir hatırlatıcısı olmuştur. Huzursuzluk sadece ülkenin iç siyasi istikrarını tehdit etmekle kalmayıp, aynı zamanda komşu Endonezya, Tayland, Filipinler ve Çin ile dış siyasi ilişkileri de tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Sorunun temel nedeni, farklı etnik grupların karşı karşıya kaldıkları ekonomik eşitsizlikler olarak tanımlanabilir. İlgili dönemde Çinliler, çoğunlukla idari ve profesyonel işlerde çalıştılar ve Malezya kurumsal sermayesinin çoğunluğuna sahiptiler. Bumiputeralar çoğunlukla düşük ücretlerle çiftliklerde ve tarım sektöründe çalışırlarken, Hintliler ve diğer etnik gruplar ise kauçuk tarlalarında ve kalay madenlerinde işçi olarak faaliyet göstermektedir.

Sivil huzursuzluğun ardından hükümet, en önemli sosyal hedef olarak ilan ettiği farklı etnik kökenler arasında ekonomik eşitlik hedefine ulaşmak için çabalarını sosyoekonomik planlamaya odaklamıştır. Bu sebeple açıklanan programlar ve politikalar ekonomik kalkınmanın sağlanması, hızlı ekonomik büyümenin

desteklenmesi ve ticari faaliyetlerin artırılması gibi ekonomik yaklaşımların yanı sıra sosyal amaçları da ön planda tutmaktadır.

Beş yıllık dönemler için hazırlanan planlardan ilki Birinci Malaya Planı, 1954'te ülkeyi ziyaret eden Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası komite raporuna dayanmaktadır. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın ana hedefi ekonomik ve sosyal kalkınmayı ilerletmek için yollar keşfetmektir. Bağımsızlık sürecindeki finansmanın sağlanması için gelir bulma misyonuna sahip program ülkedeki olağanüstü haller sebebiyle ortaya çıkan acil harcamalar ve kauçuk gibi ülkenin ihracatçısı olduğu malların fiyatlarındaki düşüş sebebiyle net olarak sonuçlarını gösterememiştir.

1961 ile 1965 yılları arasını kapsayan ikinci beş yıllık planın temel amacı altyapının geliştirilmesi olmuştur. Bu planın diğer amaçları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (Lim, 1982):

- Kırsal yaşam standartlarının iyileştirilmesi,
- Daha fazla istihdam sağlanması ve ekonomik büyüme,
- Tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerin çeşitlendirilmesi,
- Sosyal tesislerin yaygınlaştırılması.

Ayrıca, yatırımcılara yardımcı olmak ve endüstriyel gelişmeyle ilgili tüm konuları koordine etmek adına, Federal Sınai Kalkınma Dairesi 1965 yılında merkezi hükümet kurumu olarak kurulmuştur. Bu kurum yatırım teşvikleri ve teknik danışmanlık hizmetleri dahil olmak üzere potansiyel yatırımcılara sadece bilgi sağlamakla kalmamış, aynı zamanda gelecekteki arzu edilen yatırımların belirlenmesi için yatırım öncesi çalışmalar da yapmıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda ülke ekonomisi daha çok tarıma dayalı iken, 1970'lerde ise tarıma kıyasla sanayileşmenin teşvik edildiği, endüstriyel gelişmelerin tarımsal gelişimin sürdürülmesini de desteklediğini bir döneme geçilmiştir.

Malezya'nın ekonomik gelişimi, sömürge öncesi dönemden bağımsızlık sonrası döneme kadar güçlü bir şekilde küreselleşme tarafından yönlendirilmiş ve şekillendirilmiştir. Ülke büyümek için ticaretten, yabancı sermayeden ve emekten yararlanmıştır. Bu süreçler neticesinde ülke ekonomisi birincil metalara (kalay ve

kauçuk) yüksek oranda bağımlı bir ekonomiden, imal edilmiş ihracatla yönlendirilen bir ekonomiye dönüşmüştür. Küreselleşmenin ve kalkınma politikalarının Malezya ekonomisi üzerindeki etkisi, kalkınma deneyiminin çeşitli aşamalarında değişmiştir. Ülkenin küreselleşmeyle ilişkisinin ilk aşamaları yoksulluğu ve eşitsizliği azaltırken daha sonraki aşamalarda görülen düşük vasıflı yabancı işgücüne aşırı bağımlılık başlangıçta faydalı olsa da ekonominin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Malezya'nın çok etnikli toplumsal yapısı, küreselleşmeyle daha fazla ilişki kurarak yerel ihtiyaçların ve faydaların dengelenmesinde önemli zorluklar ortaya çıkarmıştır, Malezya ekonomisinin açıklığı da onu küresel ekonomik şoklara karşı savunmasız hale getirmiştir (Lee, 2019).

Malezya tarihinde birçok iktisadi çalışma olmasına karşın, ortaya çıkan gelişimdeki başarı üç aşamadaki reformlara bağlanabilir. Bu politikalar 1970 ve 1990 arasındaki Yeni Ekonomi Politikası, 1990 ve 2000 arasındaki Ulusal Kalkınma Politikası ve Vizyon 2020 Politikası olarak sıralanabilir. Bu politikalar, büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşılmasında önemli bir rol oynamış ve aynı zamanda ülkedeki birçok sorunun çözümüne katkıda bulunmuştur.

Ülkede 1970'lerden itibaren yaşanan ekonomik dönüşüm analiz edildiğinde, Malezya son 40 yılda 20 kat büyüyen üst ve orta gelirli bir ekonomi olarak tanımlanabilir. Ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı 1960'larda yüzde 50 seviyesinde iken 2010 sonrasında yüzde 1 seviyesine inmiştir. Uzun vadeli siyasi istikrar ve sağlam ekonomik politikaların bu başarının temel etmenleri olduğu ifade edilebilir (Mourmouras & Xu, 2015).

Yapısal reformların ilk dönemi, Malezya'nın ağırlıklı olarak çeşitlendirilmemiş tarıma dayalı bir ekonomi olduğu 1970'lerde başlamıştır. Hükümet, üretkenliği artırmanın yanı sıra kırsal alanlardaki yoksulluğu ortadan kaldırmak için önemli reformlar yapmıştır. Bu reformlar, fakir çiftçilere arazi hakları sağlamak, yüksek verimli tarım ürünlerinin geliştirilmesini desteklemek, sulama ve drenaj sistemlerini iyileştirmek ve eğitim ve diğer destek hizmetlerini sağlamak gibi çeşitli alanlarda olmuştur. Sonuç olarak, önemli bir gelişim gösteren tarımsal üretkenlik, yoksulluğun ve gelir eşitsizliklerinin azaltılmasına yardımcı olurken, aynı zamanda bol miktarda

artı emeği açığa çıkarmıştır. Buna paralel olarak Malezya, 1970'lerde kamu yatırımlarını artırarak ve devlete ait işletmelerin rolünü güçlendirerek kamu sektörü öncülüğünde bir kalkınma stratejisi izlemiştir.

Bu süreçte yaşanan reform hareketlerini üç ana grupta incelemek mümkündür. Dönemsel olarak bu reform hareketleri incelendiğinde aşağıdaki sıralama ile karşılaşılacaktır (Mourmouras & Xu, 2015).

Birinci nesil reform süreçlerinde 1980'lerin ortalarından 1990'ların ortalarına kadar ticaret, finansal serbestleşme ve altyapıyı iyileştirmeye odaklanan bir reform dalgası gerçekleştirilmiştir. Ülkenin dışa dönük bir kalkınma stratejisi benimsemesi ile ticaretin serbestleştirilmesi süreçleri hızlanmıştır. Önceki on yılda kapsamlı korumadan yararlanan imalat sektörlerine yönelik ithalat vergileri kaldırılmıştır.

Sermaye hesabı, iş ve yatırım ortamını güçlendirmek için geniş kapsamlı reformların yanı sıra endüstriyel lisanslama ve mülkiyet kurallarının gevşetilmesi, vergi teşvikleri ve doğrudan yabancı yatırımlar için sağlanan kolaylıklar gibi birçok unsur önemli ölçüde serbestleştirilmiş ve bu serbestleştirme imalat sektörüne doğrudan yabancı yatırım girişlerini de beraberinde getirmiştir.

Bu dönemdeki reformlar ulaştırma ve enerji sektörlerinde artan harcamalar ve aynı zamanda özelleştirme, örneğin telekomünikasyon, yoluyla altyapıya yatırım yapmaya odaklanmıştır. Finansal deregülasyon ve liberalizasyon ile ekonomik çeşitlendirme, bankacılık sisteminin ve sermaye piyasalarının gelişimini hızlandırmaya yardımcı olmuştur.

1990'ların ortalarında Malezya'nın üst orta gelirli bir ülkeye dönüşmesinde reformların önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir. Bu dönemde, hükümet ayrıca büyük ölçekli harcama kesintileri ve bütçe sürecinde kurumsal değişikliklerle birlikte çeşitli mali reformlar da uygulamıştır. Vergi reformları ile vergi yükünün azaltılması ve özel yatırımların teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Doğal kaynak rantlarının üretken sermayeye yatırıldığı ve niteliksiz tüketim yerine yurtdışına ihracat alternatifinin değerlendirildiği sağlam bir kaynak zenginliği yönetimi çerçevesi de üretkenlik artışı ve makroekonomik istikrar için elverişli koşullar yaratmaya yardımcı olmuştur. İhtiyatlı makroekonomik politikalarla birlikte yapısal reformlar, mali

sürdürülebilirliğin yeniden tesis edilmesini ve ekonominin özel sektör öncülüğünde hızlı bir büyüme yörüngesine oturmasını sağlamıştır.

İkinci nesil reformlar Asya Mali Krizi ile gündeme gelmiştir. Önceki dönemlerden gelen güçlü ekonomik performans, Malezya'nın büyük bir değer kaybı ve sermaye kaçışı ile şiddetli bir para birimi ve bankacılık krizi yaşadığı 1997-98 Asya Mali Krizine kadar devam etmiştir. Tasarruf önlemleri, önemli bir faiz oranı artışı ve harcama kesintileri krizin başında sermaye çıkışlarını ve değer kaybını önlemeye yardımcı olmak için kabul edilmiş, ancak bunun yerine ekonomik gerilemeyi şiddetlendirmiştir. 1998'in ikinci yarısında, politika yönü, parasal genişleme ve mali teşvik ile talebi desteklemek için değişmiştir. Aynı zamanda, Hükümet, yavaş büyüme ve zayıf finansal sistemden oluşan kriz mirasını ele almak için Ulusal Ekonomik İyileştirme Planı kapsamında yeni bir yapısal reformlar turu başlatmıştır.

Bu ikinci nesil reformlar, sermaye akışları üzerindeki geçici kontroller ve kapsamlı mali sektör reformları da dahil olmak üzere, 1990'ların sonları ve 2000'ler boyunca aşamalı olarak uygulanmıştır. Kriz sırasında oynaklığı azaltmak için kısa vadeli portföy akışlarında sermaye ve kur kontrolleri uygulanmış ve toparlanma gerçekleştikçe ilgili kısıtlamalar kademeli olarak hafifletilmiştir. 2005'ten itibaren döviz kuru ve sermaye akışı politikaları neredeyse tamamen serbestleştirilmiştir.

Uluslararası uygulamalar doğrultusunda düzenleme ve denetimin yükseltilmesi dahil olmak üzere finans gibi kurumsal sektörlerde daha temel reformlar gerçekleştirilmiştir. Bankacılık sektörü güçlendirilmiş, konsolide edilmiş ve rekabeti artırmak için sektöre yabancı girişine izin verilmiştir. Yabancı şirketlerin finansman bulmasına olanak tanıyan uygulamalar da dahil olmak üzere sermaye piyasalarını geliştirme ve çeşitlendirmeye yönelik düzenlemelere aynı derecede önem verilmiştir. Bu çok yönlü reform paketi, kredi finansmanından çok piyasaya dayanan ve şoklara karşı daha dayanıklı olan derin ve likit bir finansal sistemin oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

Üçüncü nesil reformlar 2010 yılı ve sonrasında gündeme gelen süreçleri ifade etmektedir. Malezya, 2010 yılında başlattığı Vizyon 2020 politikası ile 2020 yılına kadar yüksek gelir statüsüne ulaşmak amacıyla tüm sektörlerde daha yüksek katma

değerli faaliyetlere geçerek özel sektör öncülüğünde büyümeyi hedefleyen yeni nesil bir reform başlatmıştır. Bu reformlar arasında endüstriyel politikalardan yenilik ve teknoloji politikalarına geçiş, altyapı kalitesinin iyileştirilmesi ve işgücü piyasasındaki beceri eksikliklerinin ele alınması yer bulmuştur. Malezya'nın ekonomik plan ve politikalarının ortak özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Salih, 2012):

- Politika yapıcılar kalkınma için uygun bir ortam hazırlanması adına çalışmalar yapmışlardır.
- Kalkınma sürecinde sadece tek bir koldan gelişim beklenmesi yerine birbirini destekleyen alanlarda politikalar geliştirilmiştir.
- Ülke ekonomisinin uluslararası rekabette güçlü olmasını sağlayacak doğal kaynak temelli endüstriler desteklenmiştir.
- Tüm sektörel desteklerin ve teşviklerin temelinde toplumun tüm kesimlerinin refahını yükseltici unsurlar ön planda tutulmuştur.

3.7. Malezya'da Bankacılık Sektörü

Ülkenin finansal sistemi uzun yıllar boyunca birçok farklı süreçten geçerek bugünkü halini almıştır. Malezya bankacılık sistemi de diğer birçok gelişmekte olan ülkedeki gibi ulusal ve uluslararası ticaretin gelişimini sağlamak ve ülke ekonomisinin büyümesine destek olmak amacıyla ortaya çıkmış bir finansal aracılık sistemi olarak görülebilir. Bu bölümde Malezya'da bankacılığın geçmişi üzerinde durulacaktır.

3.7.1. Bağımsızlık Öncesi Dönemde Bankacılık

Malezya'nın bağımsızlığı öncesi dönemlerde de ticaret bölgedeki en önemli faaliyet alanlarından birisi olmuştur, bu çerçevede bankacılık sistemi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Malezya'da bankacılığın geçmişi ülkenin sömürge dönemlerine denk düşmektedir, ülkede açılan ilk banka, 1859 yılında faaliyetlerine başlayan, the Chartered Mercantile Bank of India, London and China olmuştur. İlgili dönemde Doğu Asya'nın birçok bölümü İngiliz sömürgesi altında bulunmaktadır. Sömürge yönetiminin merkezi ise Hindistan olarak belirlenmiştir. Bu banka da ilk olarak Bombay'da kurulmuş ve Malezya'daki faaliyetlerin yürütülebilmesi için ülkede de

faaliyetlerine başlamıştır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması, 1871 yılında ise Hint-Avrupa telgraf hattının tamamlanması ile ticari faaliyetler hız kazanmıştır. Bu bankanın da ana görevlerinden bir tanesi bu ticaretin genişlemesi ve gelişmesi hususunda destek sağlamaktır (Muirhead & Green, 2016). Banka 1959 yılında HSBC grubu tarafından satın alınarak, grup bünyesine katılmıştır.

Ardından 1875 yılında Chartered Bank kurulmuştur. Bugün Standard Chartered Bank Malaysia Berhad ismiyle faaliyet gösteren banka özellikle kauçuk ticaretinin yoğun olduğu dönemlerde bölgenin batı dünyası ile olan ilişkilerinde önem arz eden bankalar zamanla daha lokal ölçeklerde de operasyonlarını yürütmeye başlamışlardır. Bankanın günümüzde Standard Chartered Saadiq adıyla İslami bankacılık alanında faaliyet gösteren bir kolu da mevcuttur. 1888 yılında Kuala Lumpur and Taiping bankaları faaliyetlerine başlamıştır. Yabancı bankalar, 1957'deki bağımsızlıktan önce de ülkede faaliyet göstermekteydiler ve yerel pazar hakkında derin bir bilgiye sahiplerdi. Bu nedenle Malezya bankacılık sektörü göz ardı edilemeyecek ve köklü bir yabancı varlığına sahip gelişmekte olan bir pazarın ender bir örneğidir (Othman, 2005).

3.7.2. Bağımsızlık Döneminde Bankacılık ve Merkez Bankası

Bağımsızlığın kazanıldığı dönemlerde bankacılık sektörü incelendiğinde yabancı bankaların egemen olduğu bir görüntü ile karşılaşılacaktır. Merkezi bir rol üstlenmesi adına, Dünya Bankası ve İngiliz yetkililerin tavsiyeleri ile merkez bankasının kuruluş süreci başlamış, 1958 yılına gelindiğinde Bank Negara Malaysia (BNM) kurulmuştur. Bankanın kuruluş amacı, parasal ve finansal istikrarı desteklemek, Malezya ekonomisinin sürdürülebilir büyümesi için elverişli bir ortam sağlanmasını temin etmektir.

Bankanın para politikası duruşu, büyümeyi desteklerken fiyat istikrarını korumaktır. Bank Negara Malaysia, finansal sistem istikrarından da sorumludur. Bu, reel ekonominin sektörlerini desteklemeye hizmet eden sağlam, dayanıklı, gelişimci ve çeşitlendirilmiş bir finans sektörü geliştirerek elde edilir. Döviz piyasası da dahil olmak üzere finansal piyasaları derinleştirmeye ve güçlendirmeye yönelik

girişimlerin uygulanmasında da banka önemli bir işlevsel rol oynamaktadır (BNM, 2022).

Parasal ve finansal istikrarın sağlanması adına bankanın görev olarak üstlendiği hususlar aşağıda sıralanmıştır.

- En yüksek profesyonellik ve dürüstlük, sağduyu, takım çalışması ve yenilikçilik standartlarını vurgulayan bir çalışma kültürünü teşvik etmek,
- Sektörün değişen ihtiyaçlarına duyarlı, son derece yetkin ve proaktif, kararlı bir iş gücü geliştirmek ve sürdürmek,
- Yaptığımız her işte işbirlikçi bir yaklaşımı benimsemek,
- Üretkenliği, verimliliği ve kaliteyi artırmak için teknolojinin etkin kullanımını ve iyi iş uygulamalarını teşvik etmek,
- Uluslararası rekabet karşısında yerel finans kurumlarının rekabet gücünü artırmak için politikalar ve uygulamalar benimsemek,
- Parasal istikrarı etkin bir şekilde yönetmek için gerekli finansal kaynaklara ve finansal araçlara sahip olmak (BNM, 2022).

Merkez Bankası'nın ilk dönem kuruluş amacı, ülkenin para basma yetkisi ve kur yönetiminin tek elde toplanması olurken, ilerleyen dönemlerde ticari bankalardan başlamak üzere tüm finansal kurumları denetleme ve düzenleme yetkisi merkez bankasına verilmiştir. Bankacılık sektörünün gelişim sürecinde bankacılık lisansı verme ve denetleme yetkisine sahip olan merkez bankası sektör içerisinde önemli bir rol oynamıştır. İlk dönemlerde daha çok yerel bankaların gelişimi desteklenmiş ve yeni lisans alan bankalarda yabancı sahiplik oranı belirli bir seviyeye kadar uygun görülse de yerli sahipliğin korunmasına özen gösterilmiştir.

1970 ve 1980 yılları arası bankacılık sektörü adına gelişim dönemi olarak adlandırılabilir, bu süreçte sektörde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ekim 1978'den itibaren bankalar mevduatlara ödeyecekleri ve kredilerden talep edecekleri faiz oranları kendileri belirleme yetkisine sahip olmuştur. Bu döneme kadar bu yetki merkez bankası tarafından kullanılmış ve merkez bankası asgari ve azami faiz oranlarını belirleyerek sektörde düzenleyici bir rol üstlenmiştir. Merkez bankası yine de tüm yetkiyi bankalara bırakmamış, gelişiminin desteklenmesi gereken belirli

gruplar ve sektörler için azami oran belirleme yetkisini elinde tutmuştur. Bu süreç ilerleyen yıllarda değişiklikler göstermesine rağmen merkez bankasının piyasa üzerindeki etkisi devam etmiştir.

Malezya bankacılık sektörü 1980'ler boyunca sorunlar yaşamaya devam etmiştir. 1982'de Bank Bumiputra, Hong Kong emlak müteahhitlerine verdiği kredilerde büyük kayıplar verdikten sonra devlet petrol şirketi Petronas tarafından kurtarılmak zorunda kalmıştır. 1985-86'da ara ara banka hücumları yaşanmış ve halk mevduatlarını bankalardan çekmek istemiştir. Bu dönemde kimi bankaların zor durumda kaldıkları hatta bazılarının iflas ettikleri bilinmektedir. Hükümet, gayrimenkul geliştirmelerini ve hisse alımlarını finanse etmek için kredileri bozulan üç orta ölçekli bankaya sermaye artırımı yapmak zorunda kalmıştır. Dört finans şirketine ve çok sayıda mevduat toplayan kurum ve sigorta şirketine müdahale etmiştir. 1987-89'da merkez bankası başka bir orta ölçekli bankanın ve beş finans şirketinin kontrolünü almak durumunda kalmıştır. Tüm bu süreçler merkez bankasının da sermayesinde güçlendirme gereksinimleri doğurmuştur (Othman, 2005).

Bu dönemde bankaların yanı sıra diğer finansal kuruluşlar da piyasadaki yerini almaya başlamıştır. 1987 yılında kamu sermayeli mortgage kurumu olan Cagamas Berhad kurulmuştur. Kurumun en temel amacı dünyadaki diğer örneklerine benzer şekilde emlak kredilerine aracılık etmek ve uzun vadeli fon teminini sağlamaktır.

3.7.3. Asya Mali Krizi Döneminde Bankacılık

Asya Mali Krizi öncesinde ülke bankacılık sektöründen önemli değişimler yaşanmıştır. Örneğin bağımsızlığın ilk yıllarında, 1959'da, ülkedeki en büyük beş bankanın tamamı yabancı menşeli olarak kurulmuştur. Bu bankalar ilgili dönemdeki mevduat toplamının yaklaşık yüzde 75'ini ve krediler toplamının ise yüzde 67'sini ellerinde tutmaktadırlar. 1995 yılına gelindiğinde ise yerli bankalar mevduatların yüzde 79'una, kredilerin ise yüzde 76'sına sahiptiler (Tahir, 1999).

Krizden önce 55 adet bankacılık faaliyetinde bulunan kurum mevcuttur; bunlar 20 ticari banka, 23 finans şirketi ve 12 ticari bankadan oluşmaktadır. Krizin ardından hükümet, bu kurumların 10 büyük bankacılık grubu altında birleştirilmesini

önermiştir. Örneğin, Maybank'ın orta ölçekli Phileo Allied Bank Bhd, Mayban Finance Bhd, Aseambankers Malaysia Bhd, Pacific Bank Bhd, Kewangan Bersatu Bhd ve Sime Finance Bhd ile birleşmesi bu planlamaya en büyük örnek olarak gösterilmektedir. (Poon, 2002).

Bankalar büyüdükçe ve sermayeleri arttıkça daha istikrarlı hale geldikleri için bankacılık sektöründe birleşme ve konsolide olma süreçleri sürekli teşvik edilmiştir. Tüm ülkede toplam 2712 şubesi bulunan elli sekiz finans kurumu "süper banka" olarak adlandırılan altı banka altında birleşmesi planlanmıştır. Bu, daha sonra sekize ve daha sonra da bazı bankaların diğerleriyle birleşemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurularak on "ana bankaya" genişletilmiştir. Yabancı bankalar ve finans kurumları bu sürece tabi olmamakla birlikte, yerel finans kurumlarının tercih ettiği gibi bankacılık sistemlerini konsolide etmeyi tercih etmişlerdir. Bankalar, birleşme ve satın almaların yanı sıra küçülme, organizasyonel değişiklikler ve yeni teknolojilerin tanıtılması hususlarını değerlendirmişlerdir (Furuoka, Lim, Jikunan, & Lo, 2012).

Ülke ekonomisinin karşı karşıya kaldığı en büyük krizlerden birisi olan Asya Mali Krizi'nden bankacılık sektörü de önemli ölçüde etkilenmiştir. İlgili dönemde takipteki krediler, 1997 sonunda net toplam kredilerin yüzde 6'sından 1998 sonunda yüzde 22'ye yükselirken, takipteki kredilerin payı olarak karşılık ayırma yüzdesi ise yüzde 66'dan yüzde 42'ye düşmüştür. Finans şirketleri ve bankalar, aktif kalitesinde keskin düşüşler kaydetmiştir.

Krizin başlangıç dönemlerinde, politika tepkisi döviz kurunun değer kaybetmesini durdurmak için maliye ve para politikası şeklinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Bankalar arası faiz oranları Ağustos 1997'de yüzde 7'den 1998 başında yüzde 11'e yükseltilmiştir. Ticaret ve finans sektörünün durumu hızla kötüleşirken, Ocak 1998'de banka mudileri için genelleştirilmiş bir garanti getirilmiş; bankacılık sistemine likidite enjekte etmek için, zorunlu karşılık oranı Şubat 1998'de yüzde 13.5'ten yüzde 10'a ve Temmuz 1998'de ise yüzde 8'e düşürülmüştür. BNM ayrıca ihtiyati gereklilikleri güçlendirmiştir. Öncelikli sektörler olarak belirlenen küçük ve yerli işletmeler ile konut sektörüne teşvikler duyurulmuştur (Othman, 2005).

3.7.4. Küresel Mali Kriz Döneminde Bankacılık

2009'daki küresel mali kriz sırasında, geçmişten gelen düzenlemelerin de etkisi ile, finansal sistemin görece hasarsız bir süreç geçirdiği ifade edilebilir. Bu düzenlemeler kapsamında, bankaların ve sigorta şirketlerinin likidite ve sermaye yapılarına yönelik güçlendirici aksiyonlar alınmıştır. Malezya merkez bankası bankaların likidite olanaklarına erişimi genişletmek ve mevduat garantisini sağlayarak finansal sistemden kaçısın önüne geçmek için bir dizi makro ihtiyati tedbiri uygulamaya almıştır. Sonuç olarak, sisteme olan yüksek düzeydeki güven sürdürülmüş ve kriz dönemi boyunca finansmana erişim noktasındaki süreç rahat yönetilebilmiştir.

Finansal sistemdeki toplam aktiflerin çok büyük bir bölümünü elinde bulunduran bankacılık sistemi; merkez bankası, ticari bankalar, yabancı bankaların temsilcilikleri ve Labuan'daki Uluslararası Finans Merkezi'ndeki offshore bankaları gibi finansal kuruluşlardan oluşmaktadır. Ülkenin bankacılık sistemini düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olan merkez bankasının bu yetkileri Finansal Hizmetler Yasası (2013) ve İslami Finansal Hizmetler Yasası (2013) kapsamında düzenlenmiştir.

Bugünkü hali incelendiğinde sektör finansal kurumlar ve finansal piyasalar şeklinde bir ayrıma tabi tutularak incelenebilir. Banka dışı finansal aracılar, yerel bankacılık kanunları kapsamında finansal kurumlar olarak yapılandırılmıştır. Öte yandan, finansal piyasalar altındaki sınıflandırma ele alındığında Sermaye Piyasası, Vadeli İşlemler Piyasası, Para ve Döviz Piyasası ve Offshore Piyasası olmak üzere dört ana piyasa bulunmaktadır.

Ülkenin ihtiyatlı bakış açısı kapsamında, düzenleme ve süreçler her dönemde güncellenerek sisteme entegre edilmektedir. 10 yıllık mali sektör ana planının tamamlanmasıyla birlikte hükümet, 2011 yılından başka bir on yılın sonuna kadar finans sektörünün devrimini ana hatlarıyla belirtmek için yeni bir plan uygulamaya alınmıştır. Sektörde, 2019 yıl sonu itibarıyla 26 ticari banka, 16 İslami banka ve 11 yatırım bankası bulunmaktadır.

3.8. Malezya'da İslami Finansın Gelişimi

İslami finans sektörünün tarihsel gelişimini incelemeden önce bu sürece ön ayak olan yasal çerçeveyi incelemek açıklayıcı olacaktır. Kapsamlı bir yasal çerçeve, İslami bankacılık sektörünün büyümesini ve gelişmesini taahhüt eden en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Yasal kolaylıklar için doğru yaklaşım, İslami bankacılık uygulamalarının başarılı bir şekilde uygulanmasını temin etmektedir. İslami finans endüstrisinin düzenlenmesi ve denetlenmesinde Malezya hükümetinin yürütme kolu olarak rol alan BNM, Malezya'daki İslami bankacılık için yasal ve düzenleyici çerçevenin oluşturulmasındaki en önemli aktördür. İslami finans sektörü için yasal çerçeve oluşturan ülkelerdeki durum farklılıklar gösterebilmektedir. Bazıları, ticari bankalar için mevcut aynı yasal çerçeveyi İslami bankalar için benimsemiş veya bazı ülkelerde olduğu gibi mevcut mevzuatlarda kimi değişiklikler yapılarak bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Öte yandan, tamamen yeni ve ayrı bir yasal çerçeve oluşturmuş ülkeler de mevcuttur.

Malezya, İslami finansa özel olarak tamamen yeni ve ayrı bir yasal çerçevenin çıkarıldığı yaklaşımı benimseyen bir ülke olmuştur. Daha önce bahsedildiği gibi, İslami bankacılık konusunda sektör üzerinde önemli bir etkisi olan İslami Finansal Hizmetler Yasası (2013) adlı bir mevzuat çıkarılmıştır. Malezya hükümeti tarafından sağlanan destek ve elverişli ortam ülkede İslami bankacılık ve finansın gelişmesini ve hızlıca büyümesini sağlamıştır. Sektör için yasal altyapının oluşturulması, insan kaynağının sağlanması ve uygulama alanındaki destekler Malezya'nın sektöre verdiği önemi göstermektedir.

İslami finansa dair hususların kanunlaşması, İslami bankacılığın temel unsurlarını başarıyla desteklemiştir. Birincisi, şeriatın temel gereklerinden biri, bir sözleşmede açık ve net detayların yer almasıdır. Şeffaflık, İslami bankacılık sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. İkinci olarak, İslami bankacılık sistemine halkın güvenini artırmanın bir yolu, iş ahlakını güçlendirmek ve tüketiciyi korumaktır. Son unsur ise Malezya'daki İslami bankalar arasında Şeriat ilkelerinin uygulanmasının operasyonel gereklilik ve standardizasyon unsurlarına sahip olması ve gerekli denetlemelerin yapılmasıdır (Ghani, 2019).

Ülkede İslami finansın temeli 1963 yılında kurulmuş olan Hac fonuna dayanmaktadır. Hacca gitmek isteyenlerden fon toplama ve toplanan fonlar ile Hac süreçlerinin yönetilmesi rolünü üstlenen fon, ülkede İslami finans kurumlarının ilk örneği olarak kabul edilmektedir (Ariff, 1989).

Fonun amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ahmad, Mustafa, & Dzuljastri, 2012):

- Hac sırasında ve diğer aktiviteler esnasında kullanılmak üzere Müslümanların birikim yapmasının desteklenmesi,
- Müslümanların tasarruflarını, İslam dinine uygun bir şekilde saklamalarının sağlanması,
- Müslümanlara Hac ibadetleri boyunca sunulacak hizmet ve imkanların fonlanması.

Bu temel üzerine devam eden süreçte ticari bankacılığa alternatif olması açısından sürekli talep gören İslami finans adına en önemli adım 1983'te yayınlanan İslami Finansal Hizmetler Yasası olmuştur. Genel hatları ile düzenleyici ve yoruma açık olarak yayımlanan kanun, İslami bankacılığın uygulanması adına esnek bir yaklaşım göstermektedir. Merkez bankası altında kurulan Danışma Konseyi ülkedeki, İslami finans sektörünün operasyonlarında, sunduğu ürün ve hizmetlerde İslami ilkelere uygunluk açısından denetleyici bir rol üstlenmiştir. Aynı yıl içerisinde ülkenin ilk tam teşekküllü İslami bankası Bank Islam Malaysia Berhad faaliyetlerine başlamıştır.

Finansal alandaki önemli gelişmelerden bir diğeri, İslami sigorta olarak adlandırılabilecek olan Tekafül operasyonları için 1984 yılında yayımlanan düzenleme olmuştur. Aynı yıl içerisinde ilk Tekafül şirketi olan Syarikat Takaful Malaysia Berhad kurulmuştur. Tekafül sektöründe olduğu gibi, Malezya İslami finans alanındaki birçok alanda öncü olmuştur. 1990 yılına gelindiğinde ilk özel sektör sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir.

1993 yılında sektör adına önemli bir gelişme olan İslami bankacılık penceresi modeli uygulamaya alınmıştır. Ticari bankaların mevcut altyapılarını kullanarak İslami bankacılık ürünleri sunmalarına ve bu yolla fon toplama ve kullandırım işlemleri yapmasına olanak sağlayan bu sistem, sektörün gelişimini oldukça etkilemiştir. 1994 yılında İslami finansal kuruluşların kısa vadeli işlemlerini gerçekleştirmesi adına

kurulan İslami Bankalararası Para Piyasası (Islamic Interbank Money Market) sektörün gelişiminde önemli bir role sahip olmuştur. Hisse senetleri için Şeriat Danışma Kurulu ve merkez bankası altında bankacılık Şeriat Danışma Kurulu sırasıyla 1996 ve 1997 yıllarında kurulmuştur. İkinci tam teşekküllü İslami banka olan Bank Muamalat Malaysia Berhad 1999 yılında faaliyetlerine başlamıştır.

2000'li yılların başlangıcı ile Malezya'da İslami finans alanındaki gelişmeler hız kazanmıştır. Sektördeki kuruluşların gelişimini ve rekabetin etkinliğini sağlamak amacıyla Malezya İslami Bankacılık Kurumları Birliği 2000 yılında kurulmuştur. On yıllık periyodu kapsayan Finans Sektörü Anaplanı 2001 yılında uygulamaya alınmıştır. Aynı yıl içerisinde sektör çalışanlarının yetkinlik ve eğitim alanlarında desteklenmesi adına İslami Bankacılık ve Finans Kurumu faaliyetlerine başlamıştır. 2002 yılında devlet tarafından ilk sukuk ihracı gerçekleşmiştir. 2005 yılında, İslami bankacılık penceresini kullanan Hong Leong Bankası'nın iştiraki olarak Hong Leong Islamic Bank ve bir diğer İslami banka olan Asian Finance Bank Berhad kurulmuştur.

2006 yılında ise merkez bankası öncülüğünde sektörün güçlendirilmesi, İslami finans alanında nitelikli işgücünün sağlanması temel amaçları ile Uluslararası İslami Finans Eğitim Merkezi (International Centre for Education in Islamic Finance - INCEIF) olarak adlandırılan bir üniversite kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde İslami finans sektöründeki kuruluşların düzenleyici ve denetleyici devlet kurumları ile ilişkilerin yönetiminin geliştirilmesi amacıyla Malezya Uluslararası İslami Finans Merkezi'nin kuruluşu gerçekleşmiştir.

2006 yılı birçok İslami bankanın kurulduğu yıl olmuştur. Affin Islamic Bank Berhad, EONCAP Islamic Bank, AmIslamic Bank, Kuwait Finance House Malaysia, Al-Rajhi Bank 2006 yılında kuruluşu gerçekleşen bankalardır. 2008 yılında Maybank Islamic Bank Berhad ve İslami Finans Uluslararası Şeriat Araştırmaları Akademisi kurulmuştur.

Malezya'da İslami bankacılığın gelişiminin dört farklı aşamadan geçtiği belirtilebilir. İlk aşama (1983-1992), İslami finans kurumlarının kurulmasını içermektedir. İkinci aşamada (1993-2003), geleneksel bankaların daha fazla erişim sağlamak için İslami

bankacılık pencereleri aracılığıyla İslami finansal ürün ve hizmetler sunmalarına izin verilmiştir. Böylece, Maybank, Bank Bumiputera Malaysia (bugünkü CIMB) ve United Malaysian Banking Corporation olmak üzere üç ticari bankanın İslami bankacılık ürün ve hizmetleri sunmasına ilk olarak 1993 yılında olanak sağlanmıştır. Üçüncü aşamada, 2004-2005 yıllarında İslami iştirakler tanıtılmıştır. Son olarak ise kalkınmanın dördüncü aşamasını ifade eden 2006'dan sonra başlayan ve İslami finansın uluslararası oyuncularla entegrasyon sürecinin yönetildiği dönemden bahsedilebilir (Thambiah, 2012).

İslami bankacılık alanındaki süreçlerin hızla ilerlemesinin ardından, 2011 ile 2020 yılları arasını kapsayan Finansal Sektör Planı'nın da etkisi ile İslami finans alanında daha çok sermaye piyasalarına dair gelişimler görülmeye başlanmıştır. 2010 yılında devlet tarafından ilk küresel vekalet sukuk ihracı gerçekleşmiş, bir sonraki yıl içerisinde ise ülkenin varlık fonu olan Khazanah Nasional tarafından ilk Çin renminbi para birimi bazlı sukuk ihracı yapılmıştır.

Şeriat kıstaslarına uygun ilk halka arz 2012 yılında Malezya Borsasında işlemlere başlarken, aynı yıl içerisinde o döneme kadarki tek seferde en büyük sukuk ihracı, PLUS Expressways Berhad tarafından, 30.6 milyar Malezya ringgiti tutarında gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında borsada işlem gören ilk sukuk ihraç edilmiş, yine aynı yıl ilk dolar bazlı kısa vadeli sukuk ihracı süreci tamamlanmıştır. Malezya sukuk alanında Dünya'da önde gelen oyuncular arasına girmiş ve sektörün gelişimi için sürekli yeni aksiyonlar almaya devam etmiştir. 2014 yılında sürdürülebilir ve sorumlu yatırım sukuk taslağının çıkarılması, 2016 yılında ilk küresel sukuk fonunun faaliyete geçmesi ve 2017 yılında Dünyanın ilk yeşil sukuk ihracının gerçekleşmesi ülkenin öncülük ettiği önemli faaliyetler arasında gösterilebilir.

Malezya'da İslami finans ekosisteminin gelişimi incelendiğinde, iki önemli programın yol gösterici olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki, 2001 ile 2010 yılları arasındaki dönemi kapsayan Mali Ana Sektör Planı olmuştur. Bu plan daha önce de bahsedildiği üzere üç ana unsura odaklanmıştır. Bunlardan birisi de İslami finansın, geleneksel bankacılık ve sigortacılık sektörüne alternatif olması ve sektördeki rekabetin güçlendirilmesi yönünde teşvik adımlarının atılması olmuştur.

İslami finans sektörünün gelişimini destekleyen bir diğer hükümet planı ise 2011 ile 2020 yılları arasındaki dönemi kapsayan Finansal Sektör Planı olmuştur. Malezya'nın önde gelen İslami finans merkezlerinden birisi olması hedefini içeren plan kapsamında, uluslararası ticarette İslami finansın kullanılmasını sağlamak üzere Malezya Uluslararası İslami Finans Merkezi kurulmuştur. Aynı dönem içerisinde, İslami finans alanındaki uluslararası standartlar ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi adına İslami Finansal Hizmetler Kurulu ve etkin likidite yönetiminin sağlanması için Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Kurumu gibi kurumların ortaya çıkmasında Malezya'nın öncülüğü söz konusu olmuştur.

Malezya'daki İslami finans modeli yasal, düzenleyici ve Şeriat temelli bir ortamda yenilikçilik, insan kaynağı ve gelişim odaklı bir yapıda faaliyetlerine devam etmektedir. Uluslararası alanda en gelişmiş İslami finans piyasalarından birisine sahip olduğu kabul edilen ülkede sektöre verilen destek devam etmekte ve ilerleyen yıllar için hazırlanan planlarda sektöre özel çalışmalar yapılmaktadır.

3.9. Malezya Ekonomisi için Ampirik Analiz Sonuçları

Bu bölümde, kurulan modeller Malezya ekonomisi için uygulanacaktır. Model sonuçlarına geçmeden önce modelde yer alan değişkenlere dair tanımlayıcı istatistikler incelenecektir.

Tablo 3. 1: Ticari Bankacılık Modeli Malezya için Temel İstatistikler

	LGSYH	LTA	LMA	LİMA	LTU	LİN
Ortalama	5.37	2.90	2.26	3.51	2.54	3.51
Medyan	5.38	2.92	2.21	3.51	2.57	3.53
Maksimum	5.60	3.54	3.15	3.86	2.94	3.92
Minimum	5.10	2.34	1.19	3.23	1.99	3.24
Std. Sap.	0.14	0.22	0.47	0.12	0.23	0.14
Basıklık	-0.17	-0.11	0.00	0.30	-0.25	0.20
Çarpıklık	1.91	3.30	2.15	3.86	2.52	2.92
Jarque-Bera	3.22	0.34	1.83	2.73	1.21	0.40
Olasılık	0.20	0.84	0.40	0.26	0.55	0.82
Toplam	322.38	173.75	135.52	210.69	152.14	210.42
Hata Kareler Top.	1.14	2.85	13.16	0.80	3.07	1.15
Gözlem	60	60	60	60	60	60

Tablo 3.1.'de yer alan logaritması alınmış değerlere göre bağımlı değişken olan LGSYH'nın ortalama değeri 5.37 iken, en küçük değerin 5.10 ve en büyük değerin ise 5.60 olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde LTA 2.90, LMA 2.26, LİMA 3.51, LTU 2.54 ve LİN 3.51 olarak gerçekleşmiştir. Standart sapma değerleri ele alındığında LMA değişkenine ait sapmanın diğer değişkenlere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Dağılımdaki genişliğin yorumlanmasına yardımcı olan basıklık katsayısı ele alındığında LMA değişkeninin normal dağılıma, LİMA ve LİN değişkenlerinin sivri dağılıma, diğer değişkenlerin ise basık bir dağılıma sahip oldukları ifade edilebilir. Çarpıklık katsayısı incelendiğinde ise tüm değişkenlerin sola çarpık bir dağılıma sahip oldukları görülmektedir. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını analiz etmek için kullanılan Jarque-Bera değerinin 5'ten küçük ve Jarque-Bera olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması tüm serilerin normal dağılıma sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 3. 2: İslami Bankacılık Modeli Malezya için Temel İstatistikler

	LGSYH	LTA	LMA	LİMA	LTU	LİN
Ortalama	5.37	2.28	1.40	2.76	1.40	2.95
Medyan	5.38	2.33	1.55	2.80	1.54	3.01
Maksimum	5.60	3.17	3.00	3.33	2.59	3.60
Minimum	5.10	0.97	-0.70	1.89	-2.22	2.23
Std. Sap.	0.14	0.51	0.84	0.32	0.85	0.32
Basıklık	-0.17	-0.57	-0.37	-0.16	-1.86	-0.30
Çarpıklık	1.91	2.76	2.46	2.39	7.92	2.36
Jarque-Bera	3.22	3.35	2.13	1.18	95.23	1.92
Olasılık	0.20	0.19	0.34	0.55	0.00	0.38
Toplam	322.38	136.88	83.83	165.83	83.92	176.91
Hata Kareler Top.	1.14	15.31	41.26	6.18	42.41	5.95
Gözlem	60	60	60	60	60	60

Tablo 3.2.'de yer alan logaritması alınmış değerlere göre bağımlı değişken olan LGSYH'nın ortalama değeri 5.37 iken, en küçük değerin 5.10 ve en büyük değerin ise 5.60 olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde LTA 2.28, LMA 1.40, LİMA 2.76, LTU 1.40 ve LİN 2.95 olarak gerçekleşmiştir. Standart sapma değerleri ele alındığında LMA ve LTU değişkenlerine ait sapmaların diğer değişkenlere nazaran daha yüksek olduğu

görülmektedir. Dağılımdaki genişliğin yorumlanmasına yardımcı olan basıklık katsayısı ele alındığında tüm serilerin basık bir dağılıma sahip oldukları ifade edilebilir. Çarpıklık katsayısı incelendiğinde ise tüm değişkenlerin sola çarpık bir dağılıma sahip oldukları görülmektedir. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını analiz etmek için kullanılan Jarque-Bera değerinin 5'ten küçük ve Jarque-Bera olasılık değerinin 0.05'ten büyük olduğu LGSYH, LTA, LMA, LİMA ve LİN değişkenlerinde serilerin normal dağılıma sahip oldukları görülmektedir. LTU değişkeninde ise Jarque-Bera değeri 5'ten büyük ve Jarque-Bera olasılık değeri 0.05'ten küçüktür, bu değişkene ait serinin normal dağılıma sahip olmadığı söylenebilir.

Tablo 3. 3: Ticari Bankacılık Modeli Çerçevesinde
Malezya için Panel ARDL Sonuçları

Bağımlı Değişken: LGSYH			
	Uzun Dönem Katsayılar		
	Gruba Özgü Tahminler		
	Katsa.	St. Ha.	t-Oranı
LTA	-0.38	0.55	-0.69
LMA	0.02	0.23	0.09
LİMA	0.54	1.24	0.44
LTU	0.13	0.44	0.29
LİN	0.59	0.97	0.61
	Hata Düzeltme Katsayıları		
Phi	-0.02	0.02	-1.05
	Kısa Dönem Katsayılar		
lag	-0.01	0.01	-0.78
lmi	0.00	0.01	0.09
lman	0.01	0.03	0.40
lto	0.00	0.01	0.26
lco	0.01	0.02	0.72
dlgsyh(-1)	0.23*	0.13	1.82
dlgsyh(-2)	-0.39***	0.12	-3.37
dlman	-0.01	0.03	-0.43
dlman(-1)	0.05**	0.02	2.29
Inpt	0.06	0.11	0.50

Tablo 3. 3: Ticari Bankacılık Modeli Çerçevesinde
Malezya için Panel ARDL Sonuçları

Not: 5 adet stokastik regresör (X) ve 1 adet deterministik regresör (Y) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 60 2, Havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemlerin değeri şu şekilde ayarlanmıştır: 8934567 Log-olabilirlik fonksiyonu için Back-Substitution seçilmiştir. Kısıtlanmış log-olabilirlik 290.6321, kısıtlanmamış log-olabilirlik ise 291.7426. ARDL (3, 0, 0, 2, 0, 0) modeli dikkate alınmıştır. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.3.'de Malezya için ticari bankacılık modeline ilişkin uzun dönem katsayılar, kısa dönem katsayılar ve hata düzeltme katsayıları olmak üzere Panel ARDL sonuçları yer almaktadır. Modele ait hata düzeltme katsayısı ise -0.02 ve istatistiksel olarak anlamlı değildir. Malezya için uzun dönem katsayılar ve sektörel bazda kredilere dair bilgiler ile incelenecektir.

Tarım sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan tarım kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 3.95 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 4.78 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.77 ve yüzde 1.23 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında tarım kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.80 ve yüzde 2.32 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; tarım kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.38 oranında azaltmaktadır.

Madencilik sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan madencilik kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 0.26 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 0.32 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.24 ve yüzde 0.38 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında madencilik kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı azalırken, ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.52 ve yüzde 0.71 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın yüksek çıkmasının sebebi dönemsel olarak çok yoğun kredi artışlarının görülmüş olmasıdır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre;

madencilik kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.02 oranında artırmaktadır.

İmalat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan imalat kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 11.27 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 13.63 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 6.52 ve yüzde 10.37 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında imalat kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 6.47 ve yüzde 8.51 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; imalat kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.54 oranında artırmaktadır.

Turizm sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan turizm kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 0.85 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 1.03 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 1.04 ve yüzde 1.65 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında turizm kredilerinin toplam krediler ve ticari bankalarca kullandırılan krediler içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.71 ve yüzde 0.95 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; turizm kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.13 oranında artırmaktadır.

İnşaat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde ticari bankalar tarafından kullandırılan inşaat kredilerinin bankacılık sektöründe kullandırılan toplam kredilere oranı yüzde 10.38 iken, ticari bankalarca kullandırılan kredilere oranı ise yüzde 12.55 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 3.33 ve yüzde 5.30 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında inşaat kredilerinin toplam krediler ve mevduat bankalarınca kullandırılan krediler içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 6.33 ve yüzde 8.34 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada

kullanılan ampirik analize göre; inşaat kredilerinde meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.59 oranında artırmaktadır.

Tablo 3. 4: İslami Bankacılık Modeli Çerçevesinde Malezya için Panel ARDL Sonuçları

Bağımlı Değişken: LGSYH			
	Uzun Dönem Katsayılar		
	Gruba Özgü Tahminler		
	Katsa.	St. Ha.	t-Oranı
LTA	-0.08	0.06	-1.35
LMA	0.02	0.03	0.87
LİMA	0.54***	0.07	7.72
LTU	-0.03	0.02	-1.34
LİN	0.06	0.06	1.08
	Hata Düzeltme Katsayıları		
Phi	-2.19***	0.42	-5.15
	Kısa Dönem Katsayılar		
LTA	-0.18	0.13	-1.34
LMA	0.05	0.06	0.87
LİMA	1.18***	0.22	5.33
LTU	-0.06	0.04	-1.36
LİN	0.14	0.13	1.02
DLGSYH (-1)	1.63	1.11	1.47
DLGSYH (-2)	1.31	1.1	1.18
DLTA	0.18	0.12	1.53
DLTA (-1)	0.08	0.09	0.90
DLTA (-2)	0.04	0.05	0.73
DLMA	-0.01	0.05	-0.27
DLMA (-1)	0.01	0.04	0.14
DLMA (-2)	0	0.03	-0.03
DLİMA	-0.64***	0.2	-3.16
DLİMA (-1)	-0.35**	0.15	-2.25
DLİMA (-2)	-0.1	0.11	-0.93
DLTU	0.04	0.04	1.04
DLTU (-1)	0.06	0.04	1.43
DLTU (-2)	0.02	0.03	0.58
DLİN	0.01	0.12	0.06
DLİN (-1)	0.03	0.1	0.33

Tablo 3. 4: İslami Bankacılık Modeli Çerçevesinde
Malezya için Panel ARDL Sonuçları

DLİN (-2)	-0.01	0.07	-0.15
Inpt	8.49***	1.72	4.92

Not: 5 adet stokastik regresör (X) ve 1 adet deterministik regresör (Y) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 60 2, Havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemlerin değeri şu şekilde ayarlanmıştır: 8934567 Log-olabilirlik fonksiyonu için Back-Substitution seçilmiştir. Kısıtlanmış log-olabilirlik 182.4350, kısıtlanmamış log-olabilirlik ise 191.9776 ARDL modelindeki gecikme sıraları ise 3 olarak tercih edilmiştir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.4.'te Malezya için İslami bankacılık modeline ilişkin uzun dönem katsayılar, kısa dönem katsayılar ve hata düzeltme katsayıları olmak üzere Panel ARDL sonuçları yer almaktadır. Malezya için uzun dönem katsayılar ve sektörel bazda kullandırılan fonlara dair bilgiler ile incelenecektir.

Tarım sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde İslami bankalar tarafından tarım sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.24 iken, İslami bankalarca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 3.22 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.20 ve yüzde 0.55 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında tarım sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve İslami bankalarca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.53 ve yüzde 2.43 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın ilk ve son verilere nazaran daha yüksek çıkmasının sebebi 2018 ile 2019 yıllarında tarım alanında sağlanan fonların oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; tarım sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.08 oranında azaltmaktadır.

Madencilik sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde İslami bankalar tarafından madencilik sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.01 iken, İslami bankalarca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 0.15 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.10 ve yüzde 0.27 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında madencilik sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı

fonlar ve İslami bankalarca kullandırılan fonlar içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.15 ve yüzde 0.63 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın ilk ve son verilere nazaran daha yüksek çıkmasının sebebi 2015 yılında madencilik alanında sağlanan fonların oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; madencilik sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.02 oranında artırmaktadır.

İmalat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde İslami bankalar tarafından imalat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 1.04 iken, İslami bankalarca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 14.00 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 2.92 ve yüzde 8.01 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında imalat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonların payı artarken, İslami bankalarca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.24 ve yüzde 6.19 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; imalat sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.54 oranında artırmaktadır.

Turizm sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde İslami bankalar tarafından turizm sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 0.02 iken, İslami bankalarca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 0.29 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 0.15 ve yüzde 0.41 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında turizm sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar ve İslami bankalarca kullandırılan fonlar içerisindeki payı artmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 0.10 ve yüzde 0.41 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; turizm sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.03 oranında azaltmaktadır.

İnşaat sektörü incelendiğinde; 2005 yılı ilk çeyreğinde İslami bankalar tarafından inşaat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektöründe kullandırılan fonlara oranı yüzde 1.69 iken, İslami bankalarca kullandırılan fonlara oranı ise yüzde 22.67 seviyesindedir. 2019 yılsonu verileri incelendiğinde aynı oranlar sırası ile yüzde 2.25 ve yüzde 6.17 seviyesindedir. 2005 ile 2019 yılları arasında inşaat sektörüne kullandırılan fonların bankacılık sektörünün kullandırdığı fonlar içerisindeki payı artarken, İslami bankalarca kullandırılan fonlar içerisindeki payı azalmıştır. 2005 ile 2019 yılları arasındaki çeyreklik bazda ortalama oranlar ise sırası ile yüzde 1.91 ve yüzde 10.53 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmada kullanılan ampirik analize göre; inşaat sektörüne kullandırılan fonlarda meydana gelecek yüzde 1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yüzde 0.06 oranında artırmaktadır.

Modele ait hata düzeltme katsayısı ise -2.19 ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaklaşık yarım yıllık bir zaman diliminde sistemin dengeye gelebileceği söylenebilir.

Malezya özelinde ortaya çıkan sonuçlar ele alındığında ticari ve İslami bankalar tarafından sağlanan fonların kimileri olumlu yönde katkı sağlarken, kimi fonlamaların olumsuz bir netice doğurduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda test sonuçlarının özet hali yer almaktadır.

Tablo 3. 5: Malezya Ekonomisi için Ampirik Analiz Özeti

Sektör / Banka	**Ticari (%)**	**İslami (%)**
Tarım	-0,38	-0,08
Madencilik	0,02	0,02
İmalat	0,54	0,54
Turizm	0,13	-0,03
İnşaat	0,59	0,06

Tablo 3.5.'te Malezya ekonomisi için yapılan ampirik analizde elde edilen sonuçların toplulaştırılmış özet hali yer almaktadır. Her iki kanal tarafından sağlanan fonlar incelendiğinde büyümeye en yüksek katkı ticari bankalar tarafından inşaat sektörüne sağlanan fonlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak en yüksek katkı ise imalat sektörüne her iki kanaldan sağlanan fonlar neticesinde meydana gelmektedir. En düşük katkı ise iktisadi büyüme olumsuz yönde etki eden ve ticari bankalar tarafından tarım sektörüne kullandırılan fonlar üzerinden sağlanmıştır. Tarım

sektörüne sağlanan fonlar ise hangi kanaldan gelir ise gelsin ekonomik büyümeye olumsuz yönde katkı sağlamaktadır. Turizm sektörüne sağlanan fonlar ise ticari bankalar tarafından sağlanması halinde olumlu, İslami bankalar tarafından sağlanması halinde ise olumsuz yönde katkı sağlamaktadır.

Analiz sonuçları ile literatür arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Banka türüne göre bir ayrım yapılmamış olsa da Ang ve McKibbin (2007) tarafından yapılan çalışmanın sonucuna göre, kredi büyümesi gibi finansal gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri sadece tek yönlü olmamaktadır. Etkileşim olumlu ve olumsuz şekilde ortaya çıkabilmektedir, bu durum çalışmada elde edilen bulgular ile uyum göstermektedir. İslami bankalar tarafından kullanılan kar-zarar ortaklığı modeli vasıtasıyla sağlanan finansmanların çıktılarının daha olumlu olduğuna dair analiz sonuçlarına ulaşan Hachicha ve Ben Amar (2015), Kassim (2016) ve Wahab vd. (2016) tarafından yapılan çalışmalar ile analizde elde edilen sonuçlar uyum göstermektedir.

Tarım sektörüne dair sonuçlar incelendiğinde hem ticari hem de İslami bankalara tarafından sektöre sağlanan fonların iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkisi olmasına rağmen, etkileri görece düşük seviyede kalmaktadır. Bağımsızlık öncesi dönemlerden beri tarım ülke ekonomisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Geçmişte Ulusal Tarım Politikası yayınlamış olan bir devlet olarak Malezya'da tarım sektörü desteklenmeye devam etmektedir. Madencilik sektörüne sağlanan fonlar her iki kanalda da olumlu etki oluşturmaktadır, buradaki en önemli iki unsur etki düzeylerinin oldukça düşük olması ve sektöre sağlanan finansmanların toplam içerisindeki payının çok düşük seviyede olmasıdır. İmalat sektörü ise her iki kanaldan gelen finansmanlar ile iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Tüm ülkelerde olduğu üzere ekonominin ana itici gücü olan sektörün desteklenmeye devam edilmesi yerinde olacaktır. Turizm sektörüne kullandırılan fonlar finansmanın sağlandığı kaynağa göre farklı etkiler doğurmaktadır. Turizm sektörüne sağlanan fonların toplam finansmanlar içerisindeki payının oldukça düşük olması önemli bir kısıt olarak görülmektedir. İnşaat sektöründe ise iki banka türü tarafından sağlanan fonların olumlu etki gösteriyor olması ve toplam finansmanlar içerisindeki paylarının görece yüksek olması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Finansal piyasaların ortaya çıkmasındaki temel amaç tasarrufların yatırıma dönüşmesi için gerekli fon transferinin sağlanmasıdır. Bu açıdan ele alındığında bankalar tarafından temin edilen finansmanlar bu ihtiyacın giderilmesi adına önemli bir role sahiptir. Çalışmada ikili bankacılık sistemindeki kanallar vasıtasıyla ekonomi içerisindeki belirli sektörlere sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümüne finansal sistem, bankacılık, iktisadi büyüme unsurlarının yanı sıra bu alandaki literatür taraması ve çalışmanın analiz yöntemi ve kapsamı ele alınmıştır. Ticari faaliyetlerin başladığı zaman dilimi düşünüldüğünde, görece literatürde kendine geç dönemde yer bulan iktisadi büyüme kavramı ise en basit hali ile üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış olarak tanımlanmaktadır. Finansal sistemdeki gelişmeler ile iktisadi büyüme arasında bir etkileşim olduğu kabulü, bankacılık sektörünün ve dolayısıyla bankalar tarafından sağlanan finansmanların iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin araştırılması hususunu da beraberinde getirmektedir. İkili bankacılık ve iktisadi büyüme ilişkisinin analiz edilmesi için kurulan modelde iktisadi büyümeyi temsilen gayri safi yurtiçi hasıla verileri kullanılmıştır. İkili bankacılık sistemi ise İslami ve ticari bankalar tarafından belirli sektörlere sağlanan finansmanlara ait veriler ile temsil edilmiştir.

Kullandırılan finansman verilerinin sektörel bazda olması gerekliliğinin yanı sıra ticari ve İslami bankalar vasıtasıyla yapılan işlemlerin ayrı ayrı kullanılmış olması önem arz etmektedir. Bu kısıt sebebiyle bazı ülkeler çalışmaya dahil edilememiştir. Çalışmaya dahil edilen ülkelerin belirlenmesi adına ilk olarak İslami bankacılığın toplam bankacılık sektörü içerisindeki payını gösteren IFSB raporundaki ülke listesi ele alınmıştır. Çalışmaya dahil edilen ülkelerin seçimi için belirlenen kıstaslar İslami finans sektörü büyüklüğü, ülke ölçeği, İslami ve ticari bankacılık ayrımı ve sektörel bazda veri temini olarak sıralanmıştır.

Bu kıstaslar sonrasında listede Malezya, Katar, Endonezya ve Türkiye kalmıştır. Malezya ve Endonezya'nın iktisadi, kültürel ve coğrafi şartlar bakımından benzerlik

göstermesi sebebiyle iki ülke arasından İslami finans için önemi görece daha fazla olan Malezya çalışmaya dahil edilmiştir. İktisadi büyüme unsurları ele alındığında, bankaların sağladığı fonlardan ziyade ihracattan elde ettiği fonları kullanan net enerji ihracatçısı Katar ülkesi de karşılaştırmanın sıhhatini korumak adına kapsam dışında tutulmuştur. Sonuç olarak çalışmada Malezya ve Türkiye incelemeye alınmıştır. Analiz kapsamında çalışmaya dahil edilen sektörler ise her iki ülkede de aynı verilerin temin edilebilmesi adına tarım, madencilik, imalat, turizm ve inşaat sektörleri olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın zaman aralığı 2005 yılı 1. çeyrek ile 2019 yılı 4. çeyrek olarak belirlenmiştir. Zaman aralığının bu dönemler olarak belirlenmesindeki en önemli unsur Türkiye'ye ait verilerin ilgili dönemden itibaren temin edilebiliyor olmasıdır. Çalışmada hem birim hem de zaman bakımından inceleme yapıldığı için bu tür bir incelemeye olanak sağlayan panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri setinde ve ekonometrik analizlerde karşılaşılan kısıtlar ele alındığında kimi dezavantajlara karşı başarılı bir yöntem olan Panel Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (Panel ARDL) kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ekonomisi incelenmiştir. Ticari ve İslami bankaların aynı ekonomik yapı içerisinde faaliyet gösterdiği Türkiye ekonomisine dair yapılan analiz sonuçları incelendiğinde hem banka yapısına hem de sektöre göre farklı veriler elde edilmiştir.

Türkiye'de ikili bankacılık sisteminin ve İslami finans yapılanmalarının geliştirilmesi adına atılabilecek adımlara dair öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Türkiye'de ikili bankacılık sisteminin karşı karşıya kaldığı en önemli kısıt İslami finans ve İslami bankacılık alanına özel bir kanunun bulunmamasıdır. Hem ikili bankacılık sisteminin hem de İslami finans sisteminin gelişimi adına müstakil bir kanun çalışmasının yapılması elzemdir. Son dönemde bu hususa ilişkin önemli çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca, belirli bir sektöre üzerinde uzmanlaşmış ihtisas bankalarının kurulması da iktisadi gelişmenin ilerletilmesi adına önemli bir adım olarak görülmektedir.

- Analiz neticesinde iktisadi büyümeye olumlu katkı sunduğu görülen sektörlerin gelişimi ve olumsuz katkısı olan sektörlerdeki sorunların giderilmesi adına çalışmalar yapılmalıdır. İnşaat sektörü özelinde, iki banka türü tarafından sağlanan fonların farklı sonuçlar doğuruyor olması ayrı bir araştırmada ele alınabilecek bir unsur olarak görülmektedir.

- Merkezi Danışma Kurulu'nun TKBB bünyesinde kurulmuş olması, Kurul'un sadece bankacılık alanında faaliyet göstereceği gibi bir hususu çağrıştırmaktadır. Bu konuda Katılım Finans Strateji Belgesi'nde açıklandığı üzere ilgili kurulun "Katılım Finans Standartları Kurulu" olarak yapılandırılması beklenmektedir.

- Girişim sermayesi, melek yatırımcılık ve kitle fonlaması gibi birbirlerini tamamlayıcı rollerde bulunan kuruluşların sektör içerisindeki paylarının artırılması için destekleyici çalışmalar yapılması iktisadi yapılanmanın sağlamlığı açısından önem arz etmektedir.

Üçüncü bölümde incelenen ve ikili bankacılık sisteminin kullanıldığı bir diğer ülke olan Malezya'da bankacılık faaliyetleri sömürge dönemlerinde doğal kaynak ihracatı süreçlerinin daha kolay yürütülebilmesi adına yabancı menşeli olarak başlamıştır. Malezya'da İslami finans çalışmaları yakın dönemdeki ilk örneklerden olmuştur. Ülke ekonomisine dair yapılan analiz sonuçları incelendiğinde hem banka yapısına hem de sektöre göre farklı veriler elde edilmiştir.

Malezya'da ikili bankacılık sisteminin ve İslami finans yapılanmalarının geliştirilmesi adına atılabilecek adımlara dair öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- İslami finans yapısı gereğince üretime daha yakın bir konumda bulunmaktadır. Malezya'da İslami finans sektörünün üretim ve risk paylaşımından uzaklaşarak aşırı finansallaşmasının önüne geçilmesi sistemin sağlığı açısından önem arz etmektedir.
- Ülkede kullanılan pencere bankacılık sistemi vasıtası ile ticari bankalar, kendi bünyeleri içerisinde İslami bankacılık faaliyeti yürütebilmektedir. Bu durum sisteme dair eleştirilerin odağı haline gelmiştir, sisteme olan güvenin zedelenmemesi adına azami özen gösterilmelidir.

- Analiz neticesinde iktisadi büyümeye olumlu katkı sunduğu görülen sektörlerin gelişimi ve olumsuz katkısı olan sektörlerdeki sorunların giderilmesi adına çalışmalar yapılmalıdır.
- Ülkedeki tüm ekonomik yönetim merkez bankası üzerinde yoğunlaşmıştır. Sermaye piyasası, tekafül, risk sermayesi gibi alt dallar için ayrı kurumların kurulması merkez bankası üzerindeki yükü azaltırken, spesifik konularda daha detaylı çalışmaların yapılabilmesinin önünü açacaktır. Bu hususa dair yapılacak süreçlerde merkezi şeri danışma kurulunun varlığının ve işlevselliğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Her iki ülke özelinde belirtilen önerilerin dışında İslami finans alanındaki gelişmelerin sağlam bir süreç içerisinde gerçekleşmesi için İslami hükümlerin doğru değerlendirilmesi ve yorumlanması, bu alanda çalışacak nitelikli iş gücünün artırılması, özgün ürünlerin geliştirilmesi, alana dair eğitim kurumlarının ve araştırma merkezlerinin çoğaltılması, şeri uyumun gözetilmesi, bilinirlik ve iletişim alanlarına önem verilmesi gibi birçok unsur göz ardı edilmemelidir. Bu tez literatürdeki mütevazi çalışmalardan biri olarak ilgili alandaki tüm hususları aydınlatmış değildir, ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalara katkı sunacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abazi, S., & Aliu, A.:	Financial deepening and economic growth in the Western Balkans, **Lund University**, 2015
Abduh, M., Brahim, S., & Omar, M. A.:	A study on finance-growth nexus in dual financial system countries: Evidence from Bahrain, **World Applied Sciences Journal**, 2012,20,8:1166–1174
Abduh, M., & Chowdhury, N.:	Does Islamic banking matter for economic growth in Bangladesh? **Journal of Islamic Economics, Banking and Finance**, 2012,8,3:104–113
Abduh, M., & Omar, M. A.:	Islamic banking and economic growth: the Indonesian experience. **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 2012,5,1:35–47
Abedifar, P., Hasan, I., & Tarazi, A.:	Finance-growth nexus and dual-banking systems: Relative importance of Islamic banks. **Journal of Economic Behavior and Organization**, 2016, 132:198–215
Acaravci, A., Ozturk, I., & Acaravci, S. K.:	Finance – Growth Nexus: Evidence from Turkey. **International Research Journal of Finance and Economics**, 2007
Acemoglu, D.:	**Introduction to Modern Economic Growth**, Princeton University Press, 2009
Acemoglu, D., & Ucer, M.:	The Ups and Downs of Turkish growth, 2002–2015 - Political Dynamics, the European Union and the Institutional Slide, **NBER Working Paper Series**, 2015
Adamopoulos, A.:	Financial Development and Economic Growth - An Empirical Analysis for Ireland, **International Journal of Economic Sciences and Applied Research**, 2010,3,1:75–88
Afşar, M.:	Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2011,6,2:143–171

Ağayev, S.:	Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelilme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2012,32,1:155–164
Agresti, A., & Min, Y.:	On Sample Size Guidelines for Teaching Inference about the Binomial Parameter in Introductory Statistics, **University of Florida,** 2002
Ahmad, K., Mustafa, O. M., & Dzuljastri, A. R.:	Case of Pilgrimage Funds Management Board, **IIUM Journal of Case Studies in Asian Management,** 2012,3,2:17–31
Akçakaya, M., & Özdemir, A.:	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar, **3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, 2018,53,3:922–944
Al-Awad, M., & Harb, N.:	Financial development and economic growth in the Middle East. **Applied Financial Economics**, 2005,15,15:1041–1051
Al-Naif, K. L.:	Causality Relationship between Financial Development and Economic Growth in Jordan: Supply-Leading and Demand-Pulling Hypotheses Test, **Middle Eastern Finance and Economics**, 2012,16:100–109
Al-Oqool, M. A., Okab, R., & Bashayreh, M.:	Financial Islamic Banking Development and Economic Growth: A Case Study of Jordan, **International Journal of Economics and Finance**, 2014,6,3
Al-Yousif, K.:	Financial development and economic growth another look at the evidence from developing countries, **Review of Financial Economics**, 2002,11,2:131–150
Alkhazaleh, A. M. K.:	Does banking sector performance promote economic growth? Case study of Jordanian commercial banks, **Problems and Perspectives in Management**, 2017,15,2:55–64
Altunç, Ö. F.:	Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2008,3,2:113–127

Ang, J. B.:	What are the mechanisms linking financial development and economic growth in Malaysia? **Economic Modelling**, 2008,25,1:38–53
Ang, J. B., & McKibbin, W. J.:	Financial Liberalization, Financial Sector Development and Growth: Evidence from Malaysia, **Journal of Development Economics**, 2007,84,1:215–233
Apaydın, Ş.:	Türkiye'de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2018,11,4:15–28
Aras, G., & Müslümov, A.:	Sermaye Piyasası Gelişmesi ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2002
Arestis, P., & Demetriades, P. O.:	Financial Development and Economic Growth: Assessing the Evidence, **The Economic Journal**, 1997,107,442:783–799
Ariff, M.:	Islamic Banking In Malaysia: Framework, Performance And Lessons, **IIUM Journal of Economics and Management**, 1989,2,2:67–78
Arifoğlu, A., Canbaz, M. F., & Kandemir, T.:	Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2018,10,2:19–30
Artan, S.:	Finansal kalkınmanın büyümeye etkileri: Literatür ve uygulama, **İktisat İşletme ve Finans**, 2007,22,252:70–89
Aslan, Ö., & Küçükaksoy, İ.:	Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, 2006,4:12–28
Atamtürk, B.:	Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyümenin Nedensellik Yönü Üzerine Bir İnceleme (1975 - 2003), **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 2004:99–105

Atar, A.:	Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu, **Journal of History Culture and Art Research**, 2017,6,4:1029
Athukorala, P. C.:	Malaysian Economy in Three Crises, **Australian National University**, 2010
Atindéhou, R. B., Gueyie, J. P., & Amenounve, E. K.:	Financial intermediation and economic growth: Evidence from Western Africa, **Applied Financial Economics**, 2005,15,11:777–790
Aydın, M. K., Ak, M. Z., & Altıntaş, N.:	Finansal Gelişmenin Büyümeye Etkisi: Türkiye Özelinde Nedensellik Analizi, **Maliye Dergisi**, 2014,167:149–162
Ayoğlu Duman, D.:	Fransız Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti Topraklarında Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar Arasındaki Rekabet (1856-1914), **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020,8:425–437
Barbieri, L.:	Panel Unit Root Tests : A Review, **Quaderni del Dipartimento di Scienze Economiche e Sociali**, 2006, 43
Barış, S., & Koçbulut, Ö.:	Ekonomik Özgürlükler İstihdamı Etkiler mi? BRICS-T Ülkeleri İçin Bir Analiz, **2. Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2017,167
Bayındır, S.:	**Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslami Finans**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015
Bayındır, S., & Ustaoğlu, M.:	The issue of interest (riba) in the Abrahamic religions, **International Journal of Ethics and Systems**, 2018,28,3:282-303
Beck, T., & Levine, R.:	Stock Markets, Banks, and Growth: Panel Evidence, **Journal of Banking and Finance**, 2004,28,3:423–442
Bhattacharya, P. C., & Sivasubramanian, M. N.:	Financial Development and Eeconomic Growth in India: 1970-1971 to 1998-1999, **Applied Financial Economics**, 2003,13,12:925–929
BNM:	Hakkında, 2022, (Çevrimiçi) https://www.bnm.gov.my/introduction, 07 Mart

	2022.
Böhm-Bawerk, E.:	Theorie des Kapitales, **Wagner'sche Universitats-Buchhandlung**, 1893
Boratav, K.:	**Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Kitabevi, 2012
Bozik, M. S.:	Katılım ve Ticari Bankaların İktisadi Büyümeye Etkisi: Karşılaştırmalı Ampirik Analiz Türkiye Örneği, **İstanbul Üniversitesi**, 2018
Bozkurt, H.:	**Zaman Serileri Analizi**, Ekin Kitabevi, 2007
Bozoklu, Ş., & Yılancı, V.:	Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2013,28,2:161–187
Breuer, J. B., McNown, R., & Wallace, M.:	Misleading Inferences from Panel Unit-Root Tests with an Illustration from Purchasing Power Parity, **Review of International Economics**, 2001,9,3:482–493
Breuer, J. B., McNown, R., & Wallace, M.:	Series-specific Unit Root Tests with Panel Data, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 2002,64,5:527–546
Bulut, M.:	Balkanlardaki Osmanlı Medeniyetinde Vakıf, İktisat ve Finans, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017,7,2:129–148
Calderon, C., & Liu, L.:	The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth, **Journal of Development Economics**, 2003,72,1:321–334
Cameron, R.:	**Banking in the Early Stages of Industrialization,** Oxford University Press, 1967
Caporale, G. M., Rault, C., Sova, R., & Sova, A.:	Financial Development and Economic Growth: Evidence from Ten New EU Members, **Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung**, 2009
Caudill, S. B., & Chang, T.:	Financial Development and Economic Growth: The Case of Taiwan, **Applied Economics**, 2005,37,12:1329–1335

Çetin, A.:	Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama, **Marmara Üniversitesi**, 2017
Ceylan, S., & Durkaya, M.:	Türkiye'de Kredi Kullanımı - Ekonomik Büyüme İlişkisi, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010,24,2:21–35
Chown, J. F.:	**A History of Money : From AD 800**, Psychology Press, 1994
Christopoulos, D. K., & Tsionas, E. G.:	Financial Development and Economic Growth: Evidence from Panel Unit Root and Cointegration Tests, **Journal of Development Economics**, 2004,73,1:55–74
Çizakça, M.:	**Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İlmi Neşriyat, 1993
Coşar, N.:	**Geçmişten Geleceğe Demirbank**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999
Cutler, S.:	An Investigation of the Dual Banking System: The Example of New York State Commercial Banking, **New York University**, 1970
da Silva, S. H. R., Tabak, B. M., Cajueiro, D. O., & Fazio, D. M.:	Economic growth, volatility and their interaction: What's the role of finance? **Economic Systems**, 2017,41,3:433–444
Darrat, A. F.:	The Islamic interest-free banking system: some empirical evidence, **Applied Economics**, 1988,20:417–425
Darrat, A. F.:	Are financial deepening and economic growth causally related? another look at the evidence, **International Economic Journal**, 1999,13,3:19–35
Dawson, P. J.:	Financial development and growth in economies in transition, **Applied Economics Letters**, 2003,10,13:833–836
De Gregorio, J., & Guidotti, P. E.:	Financial development and economic growth, **World Development**, 1995,23,3,433–448
Demetriades, P. O., &	Does financial development cause economic growth?

Hussein, K. A.:	Time-series evidence from 16 countries, **Journal of Development Economics**, 1996,51,2:387–411
Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R.:	The evolving importance of banks and securities markets, **Policy Research Working Paper**, 2011
Demirhan, E., Aydemir, O., & Inkaya, A.:	The Direction Of Causality Between Financial Development Economic Growth: Evidence From Turkey, **International Journal of Management**, 2011,28,1:3–19
Doruk, Ö. T.:	**Türkiye Ekonomisi İçin Varlık Fonunun Ekonomik Büyüme Açısından Analizi: Ampirik Bir Deneme**, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları, 2017
DPT:	OVP 2006-2008, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2005
DPT:	OVP 2007-2009, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2006
DPT:	OVP 2008-2010, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2007
DPT:	OVP 2009-2011, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2008
DPT:	OVP 2010-2012, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2009
DPT:	OVP 2011-2013, **Devlet Planlama Teşkilatı**, 2010
Dritsakis, N.,& Adamopoulos, A.:	Financial Development and Economic Growth in Greece: An Empirical Investigation with Granger Causality Analysis, **International Economic Journal**, 2004,18,4:547–559
Ductor, L., & Grechyna, D.:	Financial development, real sector, and economic growth, **International Review of Economics and Finance**, 2015,37:393–405
Dünya Bankası:	Ülkelerin GSYH Verileri, 2020, (Çevrimiçi) https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD, 11 Haziran 2021.
El Diwany, T.:	**Faiz Sorunu**, İz Yayıncılık, 2011
Embong, A. R.:	Malaysia as a Multicultural Society, **Macalester International**, 2002,12,10:37–58

Er, S.:	**Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009
Eroğlu, İ.:	Açık Enflasyon Hedefleri Stratejisi Ve Türkiye Deneyimi, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2007,12:1–28
Esso, L. J.:	Cointegration and Causality between Financial Development and Economic Growth: Evidence from ECOWAS Countries, **European Journal of Economics**, 2009,16:112–122
Farooq, A., Rahman, M. M., & Shahbaz, M.:	Financial Development, International Trade, and Economic Growth in Australia: New Evidence From Multivariate Framework Analysis, **Journal of Asia-Pacific Business**, 2015,16,1:21–43
Feyzioğlu, F. N.:	**Borçlar Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980
Filardo, A., George, J., Loretan, M., Ma, G., Munro, A., Shim, I., Zhu, H.:	The International Financial Crisis: Timeline, Impact and Policy Responses in Asia and the Pacific, **BIS Papers**, 2010,52:21–82
Furqani, H., & Mulyany, R.:	Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 2009,30,2:59–74
Furuoka, F., Lim, B., Jikunan, C., & Lo, M. C.:	Economics Crisis and Response: Case Study of Malaysia's Responses to Asian Financial Crisis, **Journal of Contemporary Eastern Asia**, 2012,11,1:43–56
Geylan, R.:	**Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985
Ghani, N. A. A.:	A Mixed Method Approach on Policy, Legal and Regulations of Non-Shariah Compliant Income in the Islamic Banking Industry: The Case Study of Malaysia, **University of Bolton**, 2019
Ghirmay, T.:	Financial development and economic growth in sub-Saharan African countries: Evidence from time series analysis, **African Development Review**,

	2004,16,3:415–432
Gillis, M., Perkins, D. H., Roemer, M., & Snodgrass, D. R.:	**Economics of Development**, W. W. Norton & Company, 1987
Goaied, M., & Sassi, S.:	Financial development, islamic banking and economic growth evidence from MENA region, **International Journal of Business and Management Science**, 2011,4,2:105–128
Gökdeniz, İ., Erdoğan, M., & Kalyüncü, K.:	Finansal Piyasaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği (1989-2002), **GÜ Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2003,1:101–117
Goldsmith, R. W.:	**Financial Structure and Development**, Yale University Press, 1969
Grabowski, R., Self, S., & Shields, W.:	**Economic Development: A Regional, Institutional, and Historical Approach**, Taylor & Francis, 2013
Greenwood, J., & Jovanovic, B.:	Financial Development, Growth and the Distribution of Income, **Journal of Political Economy**, 1990,98,5:1076–1107
Gujarati, D.:	**Örneklerle Ekonometri** (N. Bolatoğlu, Ed.), BB101 Yayınları, 2016
Güler, T.:	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2018,21,39
Gupta, K.:	**Finance and Economic Growth in Developing Countries**, Croom Helm, 1984
Gurley, J. G., & Shaw, E. S.:	Financial Structure and Economic Development, **Economic Development and Cultural Change**, 1967,15,3:257–268
Hachicha, N., & Ben Amar, A.:	Does Islamic bank financing contribute to economic growth? The Malaysian case, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 2015,8,3:349–368
Hadri, K., & Kurozumi, E.:	A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor, **Economic**

	Letters, 2012,115,1:31–34
Hasanov, F., & Huseynov, F.:	Bank credits and non-oil economic growth: Evidence from Azerbaijan, **International Review of Economics and Finance**, 2013,27:597–610
Hassan, S. H.:	Functional Food Consumption in Multicultural Society, **Australian National University**, 2008
Hazine ve Maliye B.:	YEP 2019-2021, **Hazine ve Maliye Bakanlığı**, 2018
Hazine ve Maliye B.:	YEP 2020-2022, **Hazine ve Maliye Bakanlığı**, 2019
Hicks, J.:	**A Theory of Economic History**, Clarendon Press, 1969
Hill, H.:	Malaysian Economic Development Looking Backwards and Forward, **Crawford School of Economics and Government**, 2010
Hondroyiannis, G., Lolos, S., & Papapetrou, E.:	Financial markets and economic growth in Greece, 1986-1999, **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, 2005,15,2:173–188
Husin, W. N. W.:	Cultural Clash between the Malays and Chinese in Malaysia: An Analysis on the Formation and Implementation of National Cultural Policy, **International Conference on Humanity, History and Society**, 2012,34:1–6
Ibrahim, M. A.:	Financial Development And Economic Growth in Saudi Arabian Economy, **Applied Econometrics and International Development**, 2013,13,1:133–144
IFSB:	Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020, **IFSB**, 2020
Ildız, E.:	**Eski Çağ'da Bankacılık ve Bankerlik**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2013
Im, K. S., Pesaran, H., & Shin, Y.:	Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels, **Journal of Econometrics**, 2003,115,1:53–74
IMF:	Asian Crisis Countries: Summary of Structural

	Reforms, **IMF Papers**, 2000
Jalil, A., & Ma, Y.:	Financial development and economic growth: Time series evidence from Pakistan and China, **Journal of Economic Cooperation**, 2008,29,2:29–68
Johnson, K.:	The Role of Islamic Banking in Economic Growth, **Claremont McKenna College**, 2013
Jung, W. S.:	Financial Development and Economic Growth International Evidence, **Economic Development & Cultural Change**, 1986,34,2:333–346
Kalkınma B.:	OVP 2012-2014, **Kalkınma Bakanlığı**, 2011
Kalkınma B.:	OVP 2013-2015, **Kalkınma Bakanlığı**, 2012
Kalkınma B.:	Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, **Kalkınma Bakanlığı**, 2013a
Kalkınma B.:	OVP 2014-2016, **Kalkınma Bakanlığı**, 2013b
Kalkınma B.:	OVP 2015-2017, **Kalkınma Bakanlığı**, 2014
Kalkınma B.:	OVP 2016-2018, **Kalkınma Bakanlığı**, 2015
Kalkınma B.:	OVP 2017-2019, **Kalkınma Bakanlığı**, 2016
Kalkınma B.:	OVP 2018-2020, **Kalkınma Bakanlığı**, 2017
Kandır, S. Y., İskenderoğlu, Ö., & Önal, Y. B.:	Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007,16,2:311–326
Kar, M., & Pentecost, E. J.:	Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence on the Causality Issue, **Loughborough University Economic Research Paper**, 2000
Kara, A. H.:	Küresel Kriz Sonrası Para Politikası, **TCMB Çalışma Tebliği**, 2012
Karaca, O.:	Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Türkiye İçin Bir Nedensellik Analizi, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, 2012,6,2:85–111

Karagöl, E. T.:	Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi, **SETA**, 2013
Karagöl, E. T.:	15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016,6,2:37–49
Karagöl, E. T., Koç, Y. E., & Kızılkaya, M.:	İstanbul'un Finans Merkezi Olma Arayışı, **SETA**, 2017
Kassim, S.:	Islamic finance and economic growth: The Malaysian experience, **Global Finance Journal**, 2016,30:66–76
Kaygusuz, İ.:	Kurumsal ve Bireysel Kredilerin Büyüme ile İlişkisi, **İstanbul Teknik Üniversitesi**, 2008
Kayhan, S., & Kar, M.:	Resilience of the Turkish Financial System to Failed Coup Attempt, **Bilig**, 2016,79:275–291
Kazgan, G.:	**Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009
Keskin, N., & Karşıyakalı, B.:	Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 2010,47,548:76–94
King, R., & Levine, R.:	Finance and growth: Schumpeter might be right, **The Quarterly Journal of Economics**, 1993,108,3:717–737
Kılıçaslan, H.:	15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türkiye'nin Ekonomik ve Malî Göstergeleri, **International Congress on Political, Economic and Social Studies**, 2017,9,11
Koliński, R.:	Between City Institutions and Markets: Mesopotamian Traders of the 2nd Millennium BC, **City Administration in the Ancient Near East, CRRAI**, 2010,53:81–95
Krueger, A., & Tornell, A.:	The Role of Bank Restructuring in Recovering from Crisis, **National Bureau of Economic Research**, 1999
Law, S. H., & Singh, N.:	Does too much finance harm economic growth?,

	Journal of Banking and Finance, 2014,41,1:36–44
Lebdaoui, H., & Wild, J.:	Islamic banking presence and economic growth in Southeast Asia, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 2016,9,4:551–569
Lee, C.:	Globalisation and economic development: Malaysia's experience, **ERIA Discussion Paper Series**, 2019
Levin, A., & Lin, C.F.:	Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finitesample Properties,,**Journal of Econometrics**, 2002,108,1:1–24
Levine, R., Loayza, N., & Beck, T.:	Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes, **Journal of Monetary Economics**, 2000,46:31–77
Levine, R., & Zervos, S.:	Stock Markets, Banks, and Economic Growth, **The American Economic Review**, 1998,88,3:537–558
Liang, H.-Y., & Reichert, A.:	The Relationship between Economic Growth and Banking Sector Development, **Bank and Bank Systems**, 2006,1,2:19–35
Lim, D.:	Malaysian Development Planning, **Pacific Affairs**, 1982,55,4,613–639
Lin, J. Y., Zhang, Q., & Liu, M.:	Financial Structure and Economic Growth: The Case of Manufacturing Industry, **Journal of World Economy**, 2003,26,1
Loayza, N., & Rancière, R.:	Financial development, financial fragility, and growth, **The World Bank**, 2004
Lucas, R. E.:	On the Mechanics of Economic Development, **Journal of Monetary Economics**, 1988,22:3–42
Mahathir, D. S. B. M.:	Currency Turmoil: Selected Speeches and Articles by Prime Minister of Malaysia, **Coronet Books Inc.**, 2002
Majid, M. S. A.:	Does Financial Development Matter for Economic Growth in Malaysia? An ARDL Bound Testing Approach, **Journal of Economic Cooperation**

	Among Islamic Countries, 2008,29,1:61–82
Malecki, E. J.:	Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional, and National Change, **University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship**, 1997
Mansur, K. B. H. M.:	The Role of Government in Economic Development - The Malaysian Experience, **The University of Wisconsin-Milwaukee**, 2000
McCaig, B., & Stengos, T.:	Financial Intermediation and Growth: Some Robustness Results, **Economics Letters**, 2005,88,3:306–312
Mehrara, M., Sargolzaei, M., Ahmadi, R., & Ahmadi, M.:	Investigating the Relation between Financial Development and Economic Growth Using ARDL Approach Case study: Iran, **Journal of Basic and Applied Scientific Research**, 2012,2,6
Mellor, M.:	**The Future Money: From Financial Crisis to Public Resource**, Pluto Press, 2010
Menyah, K., Nazlioglu, S., & Wolde-Rufael, Y.:	Financial Development, Trade Openness And Economic Growth in African Countries: New insights From A Panel Causality Approach, **Economic Modelling**, 2014,37,2:386–394
Mercan, M.:	Kredi Hacmindeki Değişimlerin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Sınır Testi Yaklaşımı, **Bankacılar Dergisi**, 2013, 24
Mourmouras, A., & Xu, C:	Structural Reforms and Macroeconomic Performance: Country Cases, **IMF Policy Papers**, 2015
Muirhead, S., & Green, E.:	Crisis Banking in the East - The History of the Chartered Mercantile Bank of London, India and China, 1853-93, **Taylor & Francis**, 2016
Murinde, V., & Eng, F. S. H.:	Financial development and economic growth in Singapore: Demand-following or supply-leading?, **Applied Financial Economics**, 1994,4,6:391–404

Musamali, R. A., Nyamongo, E. M., & Moyi, E. D.:	The Relationship between Financial Development and Economic Growth in Africa, **Research in Applied Economics**, 2014,6,2
Nabulsi, M. H.:	A Study of Sustained Growth Policies - Malaysia's Economic Development Model, **University of Missouri-Kansas City**, 2001
Naceur, S. Ben, & Ghazouani, S.:	Stock markets, banks, and economic growth: Empirical evidence from the MENA region, **Research in International Business and Finance**, 2007,21,2:297–315
Narayan, P. K.:	Reformulating critical values for the bounds F-statistics approach to cointegration: an application to the tourism demand model for Fiji, **Monash University**, 2004
Nordvik, H. W.:	The Banking System, Industrialization and Economic Growth in Norway, 1850-1914, **Scandinavian Economic History Review**, 1993,41,1:51–72
Öcal, T.:	**Para ve Banka**, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1990
Odeniran, S. O., & Udeaja, E. A.:	Financial Sector Development and Economic Growth: Empirical Evidence from Nigeria, **Economic and Financial Review**, 2010,48,3:91–124
Öniş, Z.:	The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP era, **Turkish Studies**, 2012,13,2:135–152
Othman, M. A.:	The 1997 banking crisis in Malaysia: The reform from an Islamic perspective, **University of Birmingham**, 2005
Özcan, B., & Arı, A.:	Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği, **Business and Economics Research Journal**, 2011,2,1:121–142
Özer, M. H.:	Cumhuriyetin ilk yıllarında milli tüccar oluşturma çabalarında İş Bankası'nın rolü, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2014,69,2

Özsaraç, Y.:	Osmanlı Para Vakıflarından, Türkiye Vakıflar Bankasına (1826-1954), **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi**, 2019
Öztürk, İ.:	Financial Development and Economic Growth: Evidence From Turkey, **Applied Econometrics and International Development**, 2008,8,1:85–98
Öztürk, N., Darıcı, H. K., & Kesikoğlu, F.:	Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar için Bir Panel Nedensellik Analizi, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2011,30,1:53–70
Pamuk, Ş.:	**Türkiye'nin 200 Yılık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014
Parasız, İ.:	**Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar**, Ezgi Kitabevi, 2001
Patrick, H. T.:	Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries, **Economic Development & Cultural Change**, 1966,14,2
Peia, O., & Roszbach, K.:	Finance and Growth: Time Series Evidence on Causality, **Journal of Financial Stability**, 2015,19:105–118
Pesaran, H.:	**Time Series and Panel Data Econometrics**, Oxford University Press, 2015
Pesaran, H.:	An Autoregressive Distributed-Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis, **In The Ragnar Frisch Centennial Symposium**, 1997
Pesaran, H., & Yamagata, T.:	Testing Slope Homogeneity in Large Panels, **Journal of Econometrics**, 2008,142,1:50–93
Poon, W. C.:	**Development of Malaysian Economy**, Pearson Prentice Hall, 2002
Pradhan, R. P.:	The Nexus between Financial Development and Economic Growth in India: Evidence from Multivariate VAR Model, **International Journal of Research and Reviews in Applied Sciences**, 2009,1,2:141–151
Prochniak, M., & Wasiak, K.:	The impact of the financial system on economic

	growth in the context of the global crisis: empirical evidence for the EU and OECD countries, **Empirica**, 2017,44,2:295–337
Purnamadewi, Y. L., Inayah, N., & Tanjung, M. P.:	Determinants of Economic Growth in Underdeveloped and Developing Regions in Central Sulawesi Province , Indonesia, **Czech Technical University**, 2019:207–215
Ram, R.:	Financial development and economic growth: Additional evidence, **Journal of Development Studies**, 1999,35,4:164–174
Rioja, F., & Valev, N.:	Finance and the sources of growth at various stages of economic development, **Economic Inquiry**, 2004,42,1:127–140
Robinson, J.:	**The Rate of Interest, and Other Essays**, MacMillan, 1952
Rousseau, P. L., & Wachtel, P.:	Financial Intermediation and Economic Performance: Historical Evidence from Five Industrialized Countries, **Journal of Money, Credit and Banking**, 1998,30,4:657–678
Salih, T. M.:	Growth, Policy Making, Trade and Economic Development in Malaysia, **Australian Agricultural and Resource Economics Society**, 2012,56
Santos, L. A., & Barrios, E. B.:	Small Sample Estimation in Dynamic Panel Data Models: A Simulation Study, **Open Journal of Statistics**, 2011,1,2:58–73
SBB:	On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023, **T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı**, 2019
Schumpeter, J. A.:	**The Theory of Economic Development: An Inquiry Into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle**, Transaction Publishers, 1912
Şekeroğlu, S., & Özer, K.:	Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı, **Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi**, 2017,4,2:15–25
Senior, W. N.:	**An Outline of the Science of Political Economy**,

	W. Clowes and Sons, 1836
Shan, J., & Jianhong, Q.:	Does financial development 'lead' economic growth? The case of China, **Annals of Economics and Finance**, 2006,7,1:197–216
Shan, J., & Morris, A.:	Does financial development "lead" economic growth?, **International Review of Applied Economics**, 2002,16,2:153–168
Shan, J., Morris, A., & Sun, F.:	Financial development and economic growth: and egg-and-chicken problem?, **Review of International Economics**, 2001,9,3:443–454
Silier, O.:	**1920'lerde Türkiye'de Milli Bankacılığın Genel Görünümü**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1975
Şimşek, H. A.:	Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 2007,44,512:52–68
Soytaş, U., & Küçükkaya, E.:	Economic growth and financial development in Turkey: New evidence, **Applied Economics Letters**, 2011,18,6:595–600
Stern, N.:	The Economics of Development: A Survey, **The Economic Journal**, 1989,99,397:597–685
Tabakoğlu, A.:	**İslam İktisadına Giriş**, Dergah Yayınları, 2008
Tabash, M. I., & Anagreh, S.:	Do Islamic banks contribute to growth of the economy? Evidence from United Arab Emirates (UAE), **Banks and Bank Systems**, 2017,12,1:113–118
Tabash, M. I., & Dhankar, R. S.:	Islamic Finance and Economic Growth: An Empirical Evidence from United Arab Emirates (UAE), **Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking**, 2014a,3,2:1069–1085
Tabash, M. I., & Dhankar, R. S.:	The Flow of Islamic Finance and Economic Growth: an Empirical Evidence of Middle East, **Journal of Finance and Accounting**, 2014b,2,1:11–19
Tahir, I. M.:	Market Structure and Efficiency in ASEAN Banking, **University of Wales**, 1999

Tajgardoon, G., Behname, M., & Noormohamadi, K.:	Islamic Banking and Economic Growth: Evidence From Asia, **Journal of Accounting and Auditing**, 2013,9,4:542–546
Tatoğlu, F. Y.:	**Panel Veri Ekonometrisi**, Beta Basım Yayım, 2020
TBB:	**60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2019
TCMB:	Finansal Piyasalara İlişkin Basın Duyurusu 2016, (Çevrimiçi) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2016/DUY2016-32, 01 Kasım 2020.
TCMB:	TCMB Hakkında, (Çevrimiçi) https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Genel+Bakis, 15 Nisan 2020.
Thambiah, S.:	A Study on Consumer Adoption of Islamic Retail Banking Services in Malaysia, **Multimedia University**, 2012
Thangavelu, S. M., Jiunn, A. B., & James.:	Financial Development and Economic Growth in Australia: An Empirical Analysis, **Empirical Economics**, 2004,29,2:247–260
TKBB:	TKBB Tarihçesi, (Çevrimiçi) https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/detay/tarihce-856934, 15 Nisan 2020.
Tsuru, K.:	Finance and Growth: Some Theoretical Considerations and a Review of the Empirical Literature, **OECD Economic Department Working Papers**, 2000:228
Tuna, K., & Bektaş, H.:	Kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki rolünün incelenmesi: Türkiye örneği, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 2013,5,9:139–150
Tunay, K. B.:	İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri, **Yönetim ve Ekonomi**, 2016,

	23,2
Türedi, S., & Berber, M.:	Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2010,302,35:301–316
Türker, H.:	İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye için Öneriler, **Sermaya Piyasası Kurulu Uzmanlık Tezleri**, 2010
Ulussever, T., Mangır, F., & Ertuğrul, H. M.:	**Ekonominin Yeni Büyüme Gücü Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye: Karşılaştırmalı Bir Analiz**, İktisadi Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları, 2017
Ünalmış, D.:	The Causality Between Financial Development And Economic Growth: The Case Of Turkey, **Working Papers 0203, Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey**, 2002
Ünay, S., & Dilek, Ş.:	15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politiği, **SETA**, 2017
Ünsal, E.:	**İktisadi Büyüme**, Beta Yayınları, 2015
Ustaoğlu, M., & İncekara, A.:	**Faiz Meselesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019
Uzun, S.:	Kredi Riski Performasının Banka Türü ve Finanse Edilen Sektöre Göre Farklılaşması, **İstanbul Üniversitesi**, 2022
Wahab, M., Mufti, O., Murad, M. S., & Ul Haq, A.:	The Study of Co-integration and Causal Link between Islamic Bank Financing and Economic Growth, **Abasyn Journal of Social Sciences**, 2016,9:134–146
Waqabaca, C.:	Financial Development and Economic Growth in Fiji, **Reserve Bank of Fiji**, 2004
Webb, I., Grace, M., & Skipper, H.:	The Effect of Banking and Insurance on the Growth of Capital and Output, **Centre for Risk Management and Insurance**, 2002,2

Westerlund, J.:	Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect, **Journal of Applied Econometrics**, 2008,23:193–233
Williamson, J., & Mahar, M.:	A Survey of Financial Liberalization, **Essays in International Finance**, 1998,211
Xu, Z.:	Financial development, investment, and economic growth, **Economic Inquiry**, 2000,38,2:331–344
Yalçın, E.:	İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma, **TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, 2005
Yazdan, G. F., & Dastan, M.:	Analysis of Islamic banks' financing and economic growth: a panel cointegration approach, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 2013,6,2:156–172
Yazdan, G. F., & Sadr, S. M. H.:	Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 2012,33,4:1–24
Yüksel, S., & Canöz, İ.:	Does Islamic Banking Contribute to Economic Growth and Industrial Development in Turkey?, **Ikonomika: Jurnal Ekonomi dan Bisnis Islam**, 2017,2,1
Yusof, R. M., & Bahlous, M.:	Islamic banking and economic growth in GCC & East Asia countries: A panel cointegration analysis, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 2013,4,2:151–172
Zaim, S.:	**İslam Ekonomisinin Temelleri**, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2006
Zirek, D., Çelebi, F., & Hassan, M. K.:	The Islamic Banking and Economic Growth Nexus: A Panel VAR Analysis for Organization of Islamic Cooperation (OIC) Countries, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 2016,1:69–100

ÖZGEÇMİŞ

İlk öğrenimine Sivas'ta başlayan Gökhan Alpen, ilk iki yıl sonrasında eğitimine İstanbul'da devam etmiş ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 2009 yılında Gazi Üniversitesi Ekonometri bölümünden mezun olan yazar, ardından Almanya'nın Frankfurt ve İngiltere'nin Londra şehirlerinde yüksek lisans eğitimini sürdürmüştür. Tam zamanlı iş hayatında bankacılık alanında Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası ve Emlak Katılım Bankası'nda görev yapan yazar ardından Çakmakçı Grup bünyesinde üst düzey yönetici olarak çalışmıştır. Son olarak kurucu ortağı ve genel müdürü olduğu Nar Kitle Fonlama Platformu şirketinde sermaye piyasası alanında çalışmalarını sürdürmektedir.